

A KISFALUDY-TÁRSASÁG

ÉV LAP JAI.

ÚJ FOLYAM.

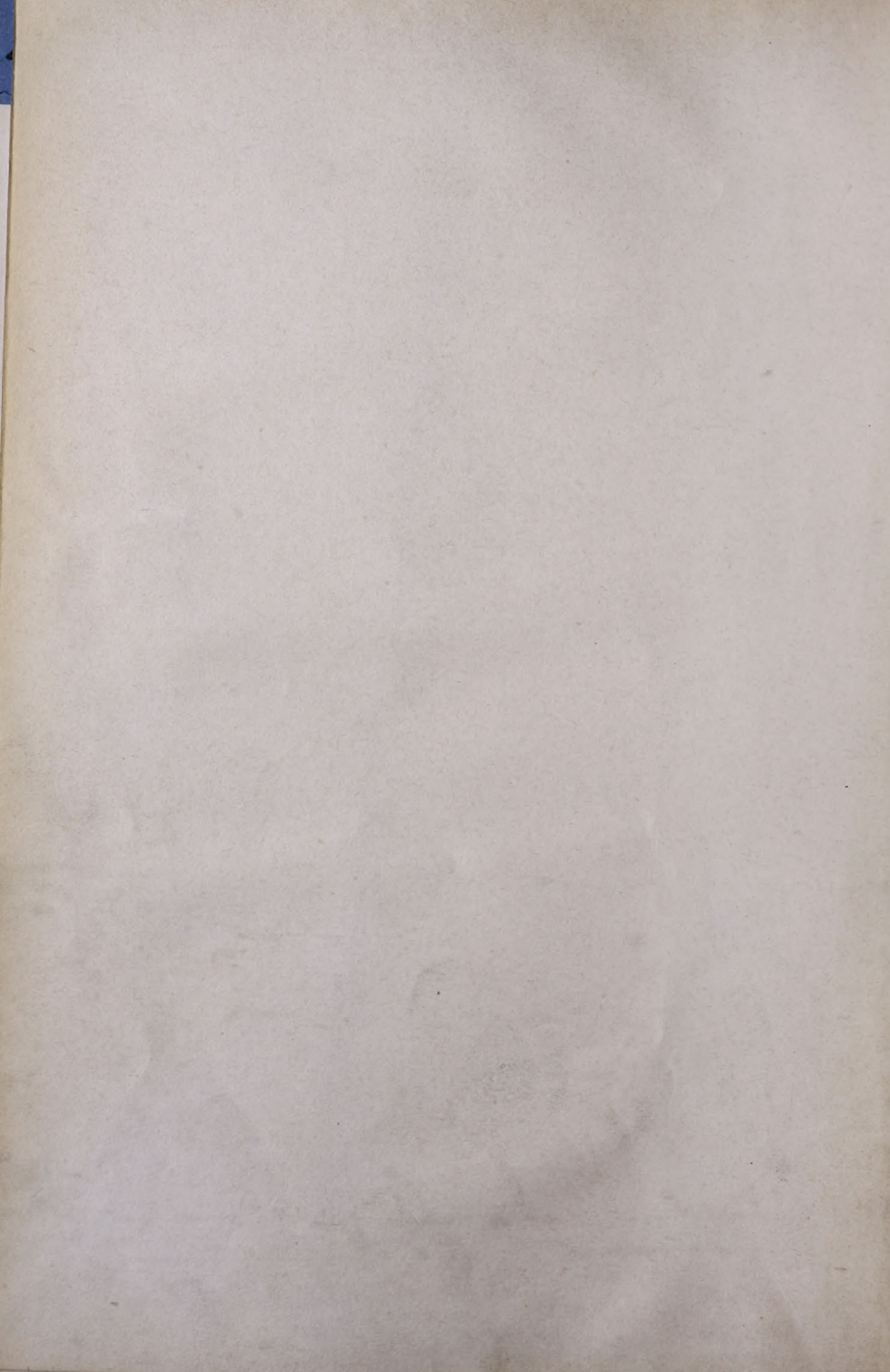
XIV. KÖTET.

(187^s/₉)

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1879.

300858

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

Hivatalos közlemények.

187⁸/₉.

	<i>Lap</i>
I. Lukács Móricz elnöki megnyitó beszéde a XXX. közülésben 1879 február 9-én	3
II. Greguss Ágost titkári jelentése ugyanakkor	18
III. Biráló jelentés az 1878 évi költői pályázat eredményéről	23
IV. A Kisfaludy-Társaság pályadíjai	24
V. A XXX. közülés tárgyai	25
VI. Jegyzőkönyvi közlemények	26
VII. Biráló jelentések benyújtott munkákról:	
1. Corneille <i>Rodogune</i> -jének fordítása	38
2. Moliére <i>Poucceaugnac</i> -jának két rendbeli fordítása	39
3. Moliére <i>Botesinálta doktor</i> -ának két rendbeli for- ditása	41
4. Sophokles tragédiái Csiky Gergely fordításában	55
VIII. A Kisfaludy-Társaság kéziratára	62
IX. A Kisfaludy-Társaság 1878 július 29-kén helybenhagyott alapszabályai	68
X. A társaság személyzete 1879 febr. 9-én	78
XI. A Társaság elhúnyt tagjai 1879 febr. 9-eig	81
XII. A Társaság alapítói 1879 febr. 9-eig	83
XIII. A Társaság kiadványai 1879 febr. 9-eig	89

Irodalmi munkálatok.

	<i>Lap</i>
<i>Zsilinszky Mihály</i> . Ferenczy István szobrász	101
<i>Ifj. Ábrányi Kornél</i> . Költemények. (Székfoglaló.)	
I. Valentin hercegnő apródja	147
II. Szerencse	150
<i>Györy Vilmos</i> . Spanyol népmesék, mondások és rejtvények	153
<i>Gr. Zichy Géza</i> . Költemények. (Székfoglaló.)	
I. Az anya karácsonyfája	190
II. Az angyal-ember	192
<i>Gyulai Pál</i> . Emlékbeszéd Szigligeti felett	196
<i>Szász Károly</i> . Szép-élet. (Kalobiotika.)	216
<i>Ágai Adolf</i> . Monsieur Polydor	221
<i>Greguss Ágost</i> . A lakatosok	247

HIVATALOS KÖZLEMÉNYEK.

1878/9.

I.

Lukács Móricz elnöki megnyitó beszéde

a XXX-iki közülésben 1879. február 9-dikén.

Tisztelt gyülekezet!

Midőn ezelőtt egy évvel szerencsém volt a tisztelt közönséget a Kisfaludy-Társaság nevében üdvözölni, nem hittem, hogy e diszes kötelesség még ez évben is reám fog hárulni. Hogy e mai napon az elnöki széket még én foglalom el, azért történik, mert a mult évben a társaság alapszabályainak módosítása szükségesnek találtatván, ez alkalommal javaslatba hozatott, és ellenzés nélkül el is fogadtatott, hogy az elnök és egyáltalán a tisztviselők választása ezentul, ne úgy mint eddig, kévéssel a közülés előtt, hanem annak megtartása után menjen véghez, nehogy az új elnök és titkár, a menyiben személyváltozás történék, úgy szólván tájékoztatlanul jelenjenek meg a közönség előtt, s oly társasági ügyekről és tényekről adjanak számot, melyeknek nem ők, hanem elődeik voltak tényezői.

Ez oka, hogy, még ezen egy alkalommal, nekem jut azon megtisztelő feladat, Társaságunk nyilvános

emlékünnepest megnyitni, mit annál szivesebb készséggel vállaltam el, mert kivánt alkalmat nyujt elbucszuzni a tisztelt hallgatóktól és tagtársaimnak köszönetet mondani azon nem várt, nem keresett megtisztelésért, mely e diszes állásra emeltetésem által ért, és azon baráti szivességért, melyet hivatalkodásom alatt minden oldalról tapasztalni szerencsém volt.

E kedves kötelesség teljesítése mai beszédemnek tárgyat és tartalmat szolgáltat, mit keresni és találni más különben, megvallom, nem csekély fejtörésembe kerülne.

Ez őszinte vallomás lelki szegénység bizonyítványának fog tekintetni. Legyen! Nem tartozom azon szerencsés tehetségű szónokok közé, kik akkor is tudnak, szeretnek is beszélni, ha semmi mondani valójok nincs.

A magyarok istene nagy szónoki tehetséggel áldotta meg nemzetét; javunkra használjuk-e, más kérdés. Az agyonbeszélés, mint parlamentarizmus taktika, magyar találmány; ha a szószaporítás nemzetet nagygyá, hatalmassá, boldoggá tehetne, irigylendő nép volnánk. Ámde magunkon tapasztaltuk, hogy a maga helyén szilárd akarat és hallgatag kitartás, s annak idején elszánt tetterő hasznosabbak a legfényesebb ékesszólásnál.

Dicsó és szép dolog a szónoklat, hasznos is a maga határai közt, de nálunk az minden tért elfoglal, nem csak a közéletben, a hol helyén van, de a magánéletben is. A vitatkozás tüze mindenüvé elharapózik, a beszédár mindent ellep társadalmi életünkben, mindenünnen kiszorítja, jelleméből kivetkőzteti, hogy ne mondjam megöli a társalgást, mely máshol a mivelte körök egyik fő-

kellemét, hol kedélyes, hol elmés eszmecsere által a többoldalú mivelődésnek iskoláját képezi.

A társalgásnak feladata nem az, hogy oly napi kérdések felett, melyek hírlapokban és gyűléseken már untig meg voltak vitatva, még családi és társas körben is egymást szüntelen kapacitáljuk, a mi ugy sem sikerül soha; a társalgás arra való, hogy a szó ide-oda repüljön és vissza, az elmeszikkra itt-ott felpattogjanak és gyujtsanak új eszméket, ötleteket másokban, hogy a beszéd szálljon tárgyról-tárgyra, az értelemnek és az érzelemnek minden hurjait penditse meg, ne csak szüntelen egy nótát fujjon, az épen szőnyegen levő napikérdést, melynek örökös meddő megvitatásától nincs hova menekülni. A társalgás lehet tarka, szökdécselő, szakgatott, a nélkül, hogy szükségképen üres, felületes, eszmeszegény legyen — néha egy futólag oda vetett találó ötlet többet mond annak, a ki érteni tud, mint holmi fárasztó hosszadalmas okoskodás, szótenger, melyben egy pár eszme uszik »rari nantes in gürgite vasto.«

De midőn a kellő határon tulesapongó szónoklási hajlam ellen szólok, észreveszem, hogy magam az ellenkező hibába esem, a szaloni-társalgás, a franczia causerie könnyü, pongyola modorát és hangját viszem át a szónoki székre, és ezzel alighanem véték az elnöki gravitás ellen. Szolgáljon mentiségemre, hogy ez utolsó elnöki vétségem. Voltaire ismert mondására, miszerint »minden modor jó, az unalmast kivéve«, nem merek hivatkozni, mert megjárnám, ha a tisztelt hallgatók az én beszédemet épen ez utolsó kategóriába sorolnák.

Oly bőbeszédü, szónoklatos országban, mint a

mienk, erkölcsi bátorság bevallani, hogy egy kis elnöki beszédnek tárgyat és tartalmat találni nehéz feladat. Mindamellett fentartom vallomásomat, és igyekezni fogok azt indokolni. Nem azt fogom fejtegetni, hogy elnöki beszédnek minőnek kell lenni, mit kelljen tartalmaznia s távol áll tőlem azon elbizakodás, hogy erre szabályt vagy épen példát nyújthatnék; inkább arról fogok szólni, hogy milyenek nem kell lenni az elnöki beszédnek, mit mindent nem kell, nem szabad tartalmaznia. Erre már könnyebb, akaratlanul is, példát adni!

Az elnöki beszéd nem tartalmazhat jelentést a társaságnak lefolyt évi működéséről, mert ez a titkári jelentésre tartozik, és helyesen, mert a titkáron fordul meg az egész ügykezelés. Ennek folytán a havi ülésekben tartott előadásoknak, a kiadott munkáknak, a netalán történt szabályváltozásoknak, a társaság halottainak, a választott új tagoknak megemlézése oly tárgyak, melyekhez ha az elnök szorultságában nyulna, tilosban járna. Ezt a szokás állapította meg ekképen ugy az Akadémiában, mint a Kisfaludy-Társaságban, mióta ez intézetek fennállanak

De az elnöki beszéd nem is lehet értekezés vagy tanulmány valamely tudományos vagy széptani kérdés felett, nemcsak azért, mert ez által megszűnnék megnyitó beszéd lenni, hanem inkább azon okból, mert ez esetben a többi előadások körébe váгна, szükségképen hosszabbra nyulván, előadásait az időből is kiszorítaná, a hallgatók figyelmét már az ülés kezdetén kifárasztaná, a nélkül mégis, hogy azt leköthetné. Mert —

ne ámitsuk magunkat! — az ily nyilvános üléseknek hivatalos előadásait, különösen az elnöki beszédet, mely az előadások sorát megnyitja, ritka kivétellel, azon sors éri, a közönség úgy tekinti, mint a színházban egy dalmű nyitányát, melyre ritka hallgató fordít figyelmet, vagy azon rövid szindarabokat, melyeket a párisi szójárás nem a leghelyesebben »lever du rideaunak« nevez, melyek valamely nevezetes színmű előtt játszotván el, nem az ártatlan függönyemelésnek, hanem a későn érkezők által okozni szokott zajnak esnek áldozatul. Így mi is, a Társaság tisztviselői, arra vagyunk hivatva, hogy csendet és figyelmet szerezzünk az utánunk következő előadóknak.

Kivételekről szóltam. Voltak kivételek, nem tagadhatom; tartattak hosszú elnöki beszédek, régibb és fontos kérdéseket komolyan, kimerítően tárgyalók, melyeket a közönség figyelemmel, érdeklődéssel hallgatott meg elejétől végig, melyek kiléptek egy akadémiái beszéd keretéből, történelmi tényekké, eseményekké váltak. Ilyenek voltak, csak régibb eseteket említek, Széchenyi beszéde a más ajku nemzetiségek erőszakolt magyarosítása ellen, Dessewffy Emilé, melylyel alapját vetette meg az akadémia ujjászületésének s e palotának, melyben ma ez irodalmi ünnepet üljük. De ilyen elnöki beszédek elmondására kivételes körülmények és kiváló férfiak kívántatnak; közönséges viszonyok közt, és köznapi embe-
rektől ki nem telnek.

Hogy a megnyitó elnöki beszéd emlékbeszéd nem lehet, magától értetik; bizonyítja azon gyakorlat is, mi-

szerint oly esetben, ha az elnök gyászbeszédet mond, a másodelnökre hárul az ülés megnyitásának tiszte.

Mi tér marad tehát, melyen az elnöki beszéd mozoghat? Az általános frázisoknak százszor, ezerszer learatott, sőt elgázolt tere. Szólhat a tudománynak, az irodalomnak, a tudományos és irodalmi társaságoknak és intézeteknek szükségéről, hasznáról, feladatáról; szólhat arról, hogy megfelelt-e és mennyiben az illető intézet feladatának, mik voltak sikeresebb működésének akadályai, mi kívántatik, terveztetik, hogy ezentul sikeresebben működhessék; felhívhatja a nemzetet, a közönséget, a jelenlevő hallgatóságot, hogy a szóban forgó intézetet s egyáltalán a tudományt, az irodalmat részvételével támogassa stb. Ha a jó szerencse úgy akarta, hogy az intézet valamely oldalról igazságtanul megtámadtatott, fegyvert foghat mellette, küzdhet védelmében, több vagy kevesebb keserőséggel vagy urbanitással, a szónok egyéni hajlama és modorához képez.

Egyáltalában csak a szónokok különböző egyénisége, sajátos észjárása, iránya, előadási modora képes egy ideig, de csak is egy ideig, az annyira elcsépelet, elkopottatott kérdéseket, tárgyakat, eszméket némileg élné kíteni, felfrissíteni, miként a zeneszerzők egy régi témát variálni szoktak, vagy miként egy ismert, megunt szindarabot, új szereposztás, új jelenetelés, új díszítmények által a közönséggel újra megkedveltetni néha sikerül. — Új szónokoknak is sikerülhet egypárszor az elkopottatott eszméket új színekbe öltöztetni, de ezek is lekopnak idővel és a mely elnök már háromszor vagy négyszer megnyitó beszédet tartott, az a társaság, a közön-

ség, a maga érdekében jobbat nem tehet, mint másnak helyet adni. Ezért igen czélszerű az Institut de France azon szabálya, miszerint az öt egyesült akadémiának évi nyilvános közgyűlésén mindig más más tag elnököl és nyitja meg az ülést; így legalább az nem történhetik meg, hogy a szónok maga magát ismétlje.

Ámde egy barátom, egy tagtársam oly térre fordította egy alkalommal figyelmemet, melyen érdekesnél-érdekesebb elnöki beszédek bőven teremnének, ha t. i. a Kisfaludy-Társaság elnöke megnyitó beszédében évenként a hazai szépirodalom mozgalmait venné kritikai bonczkés alá, kimutatván itt a haladást, ott a hanyatlást, itt a helyes, ott a hamis irányt. Ez eszme első perczben nekem is tetszett, és csak azt fájlaltam, hogy épen csak én vagyok annak felhasználásától elzárva, vakságra ítelt szemeim gyengesége nem engedvén a hazai irodalom fejlődését oly figyelemmel kísérem, hogy annak illetékes bírálója lehetnék. Csak azon esodálkoztam, hogy elődeim közül egyik se jutott e gondolatra és azt gyakorlatba nem vette. De jobban megfontolva és átgondolva ez eszmét, azon meggyőződésre jutottam, hogy bármi ép szemű és éles látásu utódomnak sem tanácsolnám ezen izzó parázsval behintett térről szedni elnöki beszédeit.

Az ilyen kritikai szemléje a szépirodalom évenkénti fejlődésének kétségen kívül igen érdekes, tanulságos és hasznos lenne, de nem úgy, ha egy irodalmi társaság elnöke által, elnöki székből, elnöki gravitással, nyilvános, ünnepélyes ülésben, élő szóval mondatik el. Részletesen indokolt bírálatok nem férnének egy rövid megnyitó beszéd szük keretébe, tehát csak orakulumi rövid-

ségü mondatokba foglaltatnék a javaló vagy gáncsoló ítélet. Ez ítélet vagybirna nyomatékka az írók és a közönség előtt, vagy nem. — Ha igen, akkor az ilyen, komoly ünnepélyességgel, tamquam ex cathedra, kimondott rosszaló ítélet igen is lesújtó hatással lehetne az elítéltre, a mi sajnálatos lenne, ha tekintetbe vesszük, hogy a kritikus nem csalhatatlan, nem is lesz azzá, bár elnöki székben ül, mely korántsem a Pythia triposza; ha pedig nem birna nyomatékka az elnöki ítélet, a mi sokkal valószínűbb, mert a tekintély ideje lejárt és a vatum irritabile genus (a költők ingerlékeny faja) nem igen tűr gáncsol, akkor polemiákba keveredhetik a bíráskodó elnök, nem úgy, mint Péter vagy Pál nevű író, hanem elnöki minőségében, s ily alkalommal megeshetik, hogy a nevetők nem az elnök részén lennének, ha azon lenne is az igazság, mi által többé-kevésbé a társaság tekintélye is szenvedhetne.

Tudjuk, hogy századok előtt az Academia della Crusca kázhozvató ítéletet mondott a *Gerusalemme liberata* felett; azóta századok folytak le, az Academia della Crusca nem is létezik többé, de emlékének mai napig megmaradt a nevetség szégyenfoltja.

Bizony nem csalhatatlan a kritika és a legjelesebb kritikus sem az. Alig volt és van nagy író, kinek első kísérleteit az író-pályán a kritika kedvezőtlenül, lenézőleg, elijesztő szigorúsággal ne fogadta volna. Az illető lírálat talán nem is volt igazságtalan, nem is tulszigoru; amaz első kísérleteken kétségtelenül sok volt a hiba — a kritika csak egyben tévedett: csupán a hibákat látta és emelte ki, a jövő nagyság és lángész

csiráit pedig nem vette észre. A kezdő író nagygyá nőtt, hírével eltöltötte hazáját, talán az egész művelt világot, a szigorú kritika pedig legtöbb esetben szerencsésen feledésbe ment; hihetőleg csak az nem felejtette el, a kit lelke mélyében megsértett volt.

De máskép áll a dolog, ha az anathema egy irodalmi társaság elnöki székéből indul ki, nyilvános ünnepeken, az illető társaság évkönyveiben örökíttetik meg; ez esetben vagy a sujtott író tehetségét csirájában fojtja el, vagy visszapattan és csorbát hagy nemcsak a tulszigorú elnök emlékéen, de a társaságén is, melyet az képvisel.

A jövő által megczáfolt ily tulszigorú bírálatoknak sok példáját lehetne fölhozni a külföld irodalmi történetéből; ez alkalommal csak egy belföldi példát akarok idézni, mely hozzánk igen közel áll, bennünket kiválóan érdekel, mert a szereplőket mindnyájan ismertük, szeretjük, tiszteltük, mindketten barátim voltak, mindketten elődeim ez elnöki széken.

Az egyik teljes férfikorban volt, szép hirben álló tekintélyes író és kritikus, nekem egyik bátorító vezérem, tanácsadóm, pártfogóm az írói pályán; a másik serdülő ifju volt, kortársam, gyermekkori egyik legjobb, legbensőbb barátom, kinek nagy tehetségét akkor csak azok sejtették, kik hozzá igen közel álltak. *Emez* egy, megengedem, gyenge munkával lépett a nyilvánosság elé, mely felett *amaz* kiméletlen szigoruan pálczát tört. Én részvevő tanuja voltam a haraggal vegyes fájdalomnak, melyet e szigorú bírálat az ifju író lelkében keltett.

Mindketten hirben, érdemekben, köztiszteletben

folytonosan magasabbra emelkedtek. Az egyik mint író, mintszónok, mint államférfi nemesak hazánkban foglalt az elsők közt helyet, de hirneve messze tulszárnyalta hazánk határait; a másik ernyedetlen munkássággal érdemeket érdemekre halmozott, félszázados írói munkásságát az egész ország ünnepelte meg. — Mindketten egymást becsülni, tisztelni tanulták; de hogy egymást meg is szerették, egymással szivök mélyében kibékültek volna, nem mondhatom, — *egymással* mondom, mert akik sokáig éltünk, tapasztalhattuk, hogy még könnyebb azoknak megbocsátani, akik bennünket bántottak, mint azoknak, kiket mi sértettünk meg. Talán felesleges említenem, hogy Eötvös Józsefről és Toldy Ferenczről szólottam.

Maga az Akadémia is elismerte, hogy a kritika gyakorlata nem tartozhatik egy tudományos testület hatáskörébe. Az eredeti első alapszabályok az Akadémia feladatai közé számították egy kritikai folyóirat kiadását a miről bővebb megfontolás után lemondott, hasonló okokból, minőket az imént én voltam bátor kifejteni. Különben is évenkint tapasztaljuk, hogy a drámabíráló bizottságok jelentéseiben foglalt bírálatok mily keserű, szenvedélyes és gyanúsító kifakadásokat idéznek elő, nemesak a jelentéstevő bizottságok, hanem az egész Akadémia ellen, a mellőzöttek vagy szigoruan megbíráltak részéről.

Igy tehát mégis csak az általános frázisok terére szorul vissza az elnöki szónoklat és nem csoda, ha egy pár sikerültebb kísérlet után a kimerült elnöki ész utóvégre kifogy leleményességéből beszéd tárgy-keresésben.

Ez ellen szerintem csak egy orvosság van. Ha alapszabályaink felforgatása nélkül nem mehetünk is annyira, mint a francia Institut, azt tehetjük, hogy minden harmadik évben más más tagtársunkat tiszteljük és terheljük meg az elnökséggel. A mennyiben megtiszteltetés, részesüljünk benne sorban mindnyájan, a mennyiben pedig teher, viseljük szintén mindnyájan egymásután.

Bocsánat, hogy oly sokáig untattam tisztelt hallgatóimat az elnöki bajok és megakadások elsorolásával, nemcsak azért tettem, mert beszélnem kellett és egyéb mondani valóm nem volt, hanem azért, mert, ha nem is egyedüli, de fő okát akartam adni, miért nem érzem magamat képesnek arra, hogy a Kisfaludy-Társaságot tovább is, mint elnöke, képviseljem, nehogy hálátlannak láttassam azon érdemem feletti megtiszteltetés irányában, melyet ezelőtt három évvel tisztelt tagtársaim részéről tapasztaltam.

Hálátlan nem vagyok, de nem is akarnék annak látszani, mert mélyen érzem, mennyivel tartozom a Kisfaludy-Társaságnak, annak nemcsak kitüntetését, de — mondhatnám — új életre ébresztést köszönök. Megmagyarázom ezen, tulzásnak látszó, kijelentést.

Testben, lélekben megtörve tértem vissza ezelőtt négy évvel hosszú távollét után hazámba. Teljesen elfelejtettnek hittem magamat; már alig számítottam magamat az élők közé. Valamint tetszhalál, úgy tetszélet is fordul elő az emberek közt, többször mint hinnők. Az ember mozog, táplálkozik, beszél, nevet is olykor, de csak gépszerűleg; nem érez közösséget élő embertársaival, nem osztozik örömeikben, fájdalomokban,

reményeikben, aggodalmaikban; mintha mindazt, ami körülötte történik, csak álmodná, vagy mintha másvilági erkélyről nézné az emberi élet tragikomédiáját; nincs oka, hogy meghalni, de nincs is, hogy élni kívánjon; nem is él, csak létezik, csak élni látszik.

Ily lélekállapotban tértem vissza honfitársaim közé, s ime, mit tapasztaltam! Még ismertek, szívesen fogadtak; még arra is emlékeztek, hogy valamikor régen hazánk írói közt foglaltam helyet, miről pedig magam is elfelejtkeztem volt, sőt még arra is méltónak találtak, hogy e diszes helyre emeljenek, melyet előttem a nemzet kedveltjei, hazánk elsőrendű írói foglaltak volt el.

Megválasztatásom annál váratlanabb volt magamra, annál meglepőbb lehetett másokra nézve, mert noha régenten, mint essayista, többféle tudományággal foglalkoztam, a költészet és széptan mezején nem munkálkodtam soha (ifjúkori kísérleteim a műfordítás terén számba sem jöhetnek); tehát épen e társaság működési körében szakember nem vagyok, s mint szakíró, szaktudós egyáltalában soha nem voltam, nem is akartam annak látszani, magamat másnak, többnek irodalmi dilettansnál soha sem tekintettem.

Ezt épen nem szerénység mondatja velem; inkább önérzetre és büszkeségre mutat, ha valaki nem kíván, de szükségét sem látja, többnek, másnak látszani, mint a minnek magát érzi és tudja; inkább azt mondanám szerénynek, a ki oly szerepet igyekszik játszani, oly álruhát öltetni, oly czimet viselni, a mely őt meg nem illeti, mintha érezné, hogy saját alakjában és mivoltában igen csekély értéke lenne. Én részemről azt hiszem, hogy

lehet valaki sem tudós, sem költő, sem szónok, sem egyáltalán híres ember, és mégis igényt tarthat közbe csülésre és emelt fővel járhat embertársai közt.

Egyébiránt legyen szabad ez alkalommal mellesleg és futólag lándzsát törnöm a némely szaktudósok által lenézett irói dilettantizmus mellett. Tisztelettel hajlok meg a szaktudomány előtt, szívesen ismerem el annak elsőségét is, de azért merem állítani: a dilettantizmusnak is van jogosultsága, haszna, hivatása a tudomány, az irodalom mezején.

A szakirodalom alaposabb, a dilettantizmus több oldalú, tágabb látkörű; — a szaktudomány kizárólag egy tudomány körül buvárkodván, azt előbbre viszi egy-egy lépéssel, míg új adatokkal, ismeretekkel gazdagítja, a dilettantizmus a különböző tudományoknak viszonyát egymáshoz, egymásra hatását, kapcsolatát igyekszik megismerni és a szaktudósok vívmányait, találmányait terjeszti, megismerteti, megérteti, megkedvelteti a nagy közönséggel; — a szaktudós, mély aknába ereszkedvén le, onnan napvilágra hozza a tudomány nemes érzéseit, a dilettans készpénzt ver belőlük és forgalomba hozza, vagy tetszetős formába öntve adja át a közhasználatnak, a tudományt közvetíti az élettel, melyben forog, melyet ismer, melyben tájékozottabb a tudományába zárkózott szaktudósnál. Ez minden személyes vonatkozás nélkül legyen mondva, mert kétséget sem szenved, hogy a dilettans írók közt, valamint a szaktudósok közt is, vannak nagyobb és kisebb tehetségek, vannak hivatottak és hivatlanok, vannak mesterek és kontárok.

E rövid kitérés után legyen szabad arra vissza-

térnem, hogy barátaimtól, honfitársaimtól a szíves fogadás, irótársaim részéről a nem várt, nem reménylett, nem keresett, sőt aggódva elfogadott kitüntetés egy utolsó napsugarat vetett életem alkonyára, újra felgyújtotta lelkemben a már-már elhunyo életszikrát. Ezért hálás voltam, vagyok és leszek utolsó lehelletemig és szükségét érzem e hálámnak ez alkalommal kifejezést adni; tettel pedig hálámat épen azzal bizonyítom, hogy a reám ruházott diszes hivatalt ügyesebb, ifjabb és szakértőbb erőnek akarom átadni, megértvén az óra ütését, mely visszalépésre int a nyilvános élet teréről.

A milyen hálával vettem három év előtt megválasztatásomat, olyannal fogom most venni felmentésemet.

Keserves állapot oly helyet foglalni el, melyet be nem tölthetünk, a kor és betegség által okozott fokozatos hanyatlást remcsak érezni, de hivatalból évről-évre még be is mutatni a tisztelt közönségnek.

Megnyugtató számra szolgál, hogy elnökségem alatt a Társaság tekintélye nem hanyatlott, munkássága el nem lankadt, a közönség érdeklődése nem csökkent, de ezért az érdem nem engem illet, hanem tiszt- és tagtársaimat. Szívemből kívánom, hogy e Társaság még sokáig éljen, virágozzék, és hasznos tényezője maradjon a nemzeti művelődésnek, hogy utánam hosszú sora következzen a jeles és dicső utódoknak, kik neveik és érdekeik fényével teljes homályba és feledésbe döntsék nevemet, emlékemet.

Qui bene latuit, bene vixit (a ki rejtve élt, boldogan élt) ez volt életemnek vezérelve, melyet kiterjesztek

a siron túlra is. Jól esett tapasztalnom, hogy sok jó-
akaró barátom volt is, van is a hazában és a hazán kívül;
hirt, népszerűséget, az ismeretlen sokaság szeszélyes
tapsait (nem kívántam, nem kerestem soha — de füttyei
mégis bántanának. Jobb ignoráltatni, mint ma
felmagasztaltatni, holnap sárral dobáltatni. A halál
óráján pedig, azt hiszem, jólelkű ember könnyebben
válík meg az élettől, tudván, hogy talán sajnálni egyik
másik fogja, siratni senki; hogy keserű fájdalmat, betölt-
hetetlen hézagot nem fog maga után hagyni sem csa-
ladjában, sem nemzetében. Elfelejtetni ugy is közös
sors, csak idő kérdése, utólér előbb-utóbb mindenkit.

És ezzel bucsut véve tisztelt tagtársaimtól és a
nyilvános élettől, megnyitom a Kisfaludy-Társaság har-
minezadik közülését.

II.

Greguss Agost titkári jelentése,

a Kisfaludy-Társaság XXX-dik közülésében, 1879. február 9-én.

Mélyen tisztelt elnökünk, mindnyájunk fájdalmára, már tavalyi közülésünket is oly beszéddel nyitotta meg, mely, mint egy távozó hajóról, bucsuzólag hangzott elénk. Akkor e hajónak vetettem csákyámat a partról, hogy, a mint csekély erőmtől telik, magam is visszartartóztassam. Ez uttal is beleakasztom, de nem a part-ról és hogy megállítsam, hanem kis csónakomból, hogy azt is magával vigye. Kötelez erre a jelenleg ismét letelő három év, melylyel hivatali megbízatásunk véget ér, s rájogosít az a majdnem husz év, a mely időközben társaim kitüntető s általam eléggé meg nem hálálható bizalma hatszor egymásután ruházta rám a titkári tisztet.

Rájogosít a félrevonulásra különösen az a körülmény is, hogy a Kisfaludy-Társaságnak ez idő alatt folytatott legfontosabb munkája, dicső elődöm Arany János kezdeménye alapján, immár be van fejezve. Nem kell mondanom, hogy a magyar Shakspeare-kiadást

értem, melyből az ősrszel jelent meg az utolsó, XIX-dik kötet. A világért sem jut eszembe, hogy ide vágó szerény közreműködésemet érdemként hánytorgassam; a Kisfaludy-Társaság egyszerű eszköze voltam, és csak jó szerencsémrel dicsekszem, hogy e munkában mind végig részem lehetett. Az érdem egyfelől íróinké, kik a fordítás nehézségeivel megküzdöttek, másfelől a nem beszélő, hanem cselekvő hazafi: Tomöri Anasztázé, ki minden költséget magára vállalt, most pedig, áldozata tetézéseül, a még birtokában levő összes példányokkal, szám szerint 13,000 kötettel, valamint egész tulajdonosi jogával, ajándékozta meg a Társaságot.

Másik nevezetesebb vállalatunk a magyar Moliére. Még ezt korán sem sikerült befejeznünk, sőt egy darabig, némi pangás volt benne észrevehető; de a lefolyt esztendőben, az írókhoz intézett 'szózatunk folytán, ez az ügy is újra örvendetes lendületnek indult, valamennyi, még le nem fordított műre je'entkezések történtek, kész fordítások is tetemes számmal érkeztek be, s a társaság eddigelé kettőt el is fogadhatott: *Amphitryon*-t Kemény Károlytól, és a *Botcsinálta doktor*-t Almási Tihamértól.

Tervezi a Társaság a görög drámai költészet nagy képviselője, Sophokles művei kiadását is, Csiky Gergely fordításában.

Pártolóink számára kiadtuk Ebers *Uardá*-ját két kötetben, mely az 1878-dik, és Beöthy Zsolt *Rajzait* egy kötetben, mely már az 1879-dik évi folyamba tartozik. Ezen folyamban fognak még megjelenni gróf Szécsen Antal *Tanulmányai* és Déryné *Naplója*.

Megjelent az *Évtapok* XIII-dik kötete is, a melyben ismét nincs pályamunka, és sajnálattal kell megállapítanom aényt, hogy a XIV-dikben sem lesz, mert pályázataink ez idén is meddők maradtak.

Annál gazdagabbnak bizonyult havi fölolvadásaink főbb része; és számuk is elég tekintélyes, t. i. 35. Ebből tagoktól származik 23, vendégektől 12.

Tagok előadásai voltak: ifj. Ábrányi Kornél három költeménye, melyekkel széket foglalt; Bartalus István humoreszkje, *Az 1002 dik éj*, s értekezése a fuvo-lákról; Beöthy Zsolt két elbeszélése, *A mese* és *A csavargó*, valamint Csokonai néhány lappangott költeményének bemutatása; Dux Adolf ismertetése Ipolyi Arnoldnak Berterczebánya egyházi műemlékeit tárgyazó könyvéről; Greguss Ágost fejtegetései Shakspere betegéről; Györy Vilmos fordításai Runeberg *Karácsonyest*-jéből, Milton *Elveszett paradicsomá*-ból és Caballero spanyol népmeséiből, mondásaiból, rejtvényeiből; P. Szathmáry Károly cikke legrégebb színműveinkről; Szász Béla *Bábel-tornyok* című költeménye; Szász Károlytól Dante *Pokla* 1-ső és 2-ik, *Purgatoriuma* 32 és 32-dik éneke, és több eredeti költemény; Tóth Kálmántól, két ízben, egy-egy költemény; Vadnai Károlytól *A nagy intrikus* című jellemrajz; Vajda Jánostól *Jelenetek* című költemény; Vulcanu Józseftől, Alexandri Vazul *Latin néphymnusa* fordításban; Zichy Antaltól egy horácsi sermőé (II, 3); gróf Zichy Gézától, székfoglalóul, két elbeszélő költemény.

Vendégekéi: Kisfaludy Atala költeménye *Jehova*; Kiss Józsefé *Ágota kisasszony*, Mikler Samu

fordításai Gudrunból; Orlai Petrics Soma második közleménye Petőfi életéről; dr. Pasteiner Gyula értekezése a művészi és nem művészi utánzásról; Pecz Vilmosé Aeschylus és Sophokles képeiről; dr. Szemák Istváné Gudrunról; Tóth Sándortól Musaeus *Hero és Leander*-e fordítása; Varga Gyulától lyrai költemények; Várnai Gézától Cid-románézok; Zsilinszky Mihálytól két ismertetés, egyik Ferenczy István magyar, a másik Thorwaldsen dán szobrászról

Egyébiránt a lefolyt évben fölolvasás nélkül is voltak üléseink, olyanok, melyekben alapszabályaink módosításával foglalkoztunk. Jóformán csak a változott viszonyokhoz alkalmaztuk, a választó eljárást határoztuk meg pontosabban, a tagok két kategóriáját — az eddigi belső és külső tagok osztálya helyett — a rendes és levelező tagok nevével jelöltük meg, az utóbbiak végszámát pedig tizről huszra emeltük. Új alapszabályainkat ő felsége július 29-dikén kegyeskedett helyben hagyni.

Legutolsó választásainkat már ezen alapszabályaink értelmében ejtettük meg. Rendes tagjaink sorában egy hely üresült meg, az ország történetirója, Horváth Mihályé, kit augusztus 19-dikén vesztettünk el, s kinek halála közéletünk más góczpontjain tán erősebb hullámokat vetett, mint épen a Kisfaludy-Társaságban, de a ki a mi körünkben is pótohatatlan. A megüresedett helyre Csiky Gergelyt választottuk. Levelező tagjainkat ötten szaporítottuk; ezek: Bachát Dániel, Butler Dundas Ede, Handmann Adolf, Öman Viktor Emánuel, Saissy Amadé.

Alapítóink száma is növekedett hárommal: Fenyvessy Adolf, Jálies Géza és Rökh Szilárd urak egyenkint 100—100 frttal gyarapították a Társaság tőkéjét. Az áldozat és kegyelet olajos korsója ki nem fogy.

A kegyelet édes kötelességét a Társaság lefolyt évében magunknak is többször nyílt alkalmunk gyakorolnunk. Elküldtük képviselőinket Nagy-Váradra, hol márczius 8-dikán Szigligeti Ede szülőházát emléktáblával jelölték meg, Egerbe, hol augusztus 25-dikén Vitkovics Mihály szü'etése napjának százados fordulóját, és Sopronba, hol január 5-dikén Frankenburg Adolf írói működésének fél századát ünnepelték. Egy kegyeleti ünneptől, Toldy Ferencz elnökünk sirboltja fölavatásától — az olasz kőszállítók késedelme miatt — elesünk; hanem egy másikat még e pillanatban fogunk megülni, midőn Gyulai Pál másod-elnökünk, Szigligeti Ede érdemeit tolmácsolandó, a szószékre lép.

III.

Bíráló jelentés az 1878. évi költői pályázat eredményéről.

(A pályamunkák jegyzéke a 33—36. lapon található).

Tekintetes Társaság!

Sajnálattal jelentjük, hogy a komikai vagy humoros kisebb költői beszélyre kitűzött pályázat az idén sem sikerült. A nagyszámu pályaművek között van ugyan néhány, mely verselés és nyelv tekintetében megütné a mértéket, de eszme, lelemény és szerkezetre nézve egyik sem olyan, hogy kitüntetésre ajánlhatnók, mert igen szerényen mért igényeknek sem felelnek meg.

Megemlíthetnők a most már másodizben pályázó 11. sz. Cs . . . *i sárkány-t*, tovább a 23. 24. 25. számu világosan egy-azon szerzőtől eredt pályaműveket, mint a melyek a kitűzött feladatnak megfelelő alkalmas tárgyat választottak; de a kidolgozásban a humoros vagy komikai költői alakításig nem tudtak emelkedni.

Budapest, 1879. febr. 3.

Gyulai Pál.

Dux Adolf.

Arany László.

Ezen jelentés alapján a Kisfaludy-Társaság a jutalom ki nem adását határozta.

IV.

A Kisfaludy-Társaság pályadíjai.

I. Széptani jutalom.

Kivántatik, másod izben, a magyar regény története. Jutalma 100 arany. Benyújtása határideje 1879 december 31-dike.

A pályamunkák idegen kézzel, tisztán és olvashatólag másolva, bekötve, lapozva, a szerző valódi nevét rejtő, lepecsételt, jelmondatos levél kíséretében, a fen kitett határidőig a társaság titkárához küldendők.

Megjegyzendő, hogy a versenyző munkák közül csak az nyerhet jutalmat, mely nem csupán aránylag jobb a többinél, hanem a melynek önálló bece is van.

II. Költői jutalom.

50 arany utólagos jutalomban részesül a legjobb, egyszersmind önálló becsü költői elbeszélés, mely 1879-ben vagy 1880-ban, akár önállóan, akár folyóiratban vagy gyűjteményben, első izben megjelen. Lehet akár víg, akár komoly, s kisebb vagy nagyobb terjedelmű.

Kivánatos, hogy a szerzők ez idő alatt, legkésőbb pedig 1880 december 31-dikéig, műveiket a Társaság titkárához küldjék be, habár valamely mű be nem küldése azt a jutalomból ki nem zárja.

Kelt Budapesten, a Kisfaludy-Társaságnak 1879. évi február 2-ik napján tartott üléséből.

Greguss Ágost
titkár.

V.

Az 1879-dik évi február 9-dikén megtartott

XXX. KÖZÜLÉS TÁRGYAI.

1. Lukács Móricz elnök megnyitó beszéde.
 2. Greguss Ágost titkár jelentése a Társaság lefolyt évéről.
 3. Szigligeti Ede emlékezete, Gyulai Páltól.
 4. Szép-élet, költemény, Szász Károlytól.
 5. Monsieur Polydor, egy ismeretlen fejezet a Hunyadiak történetéből, Ágai Adolftól.
 6. A lakatosok, irodalmi mese, Greguss Ágosttól.
 7. Beöthy Zsolt másod titkár jelentése az 1878-ik évi két pályázat eredményéről.
 8. Az új jutalmak kihirdetése.
 9. Elnöki zárszó.
-

VI.

JEGYZŐKÖNYVI KÖZLEMÉNYEK.

2. A titkár jelenti, hogy a Társaság közlése f. hó 10-én a megállapított program szerint folyt le, de azon közbejött szép mozzanattal, hogy Arany János balladája előadása után a két egyetem ifjúságának küldöttsége, diszes ezüst koszorút nyújtott át az elnökségnek a költő számára; e koszorút, az ülés befejezése után, az elnök, az egész Társaság, a küldöttség s a közönségből is többek kíséretében, Arany János szállására vitette s ott a költőnek átadta.

Örvendetes tudomásul szolgál.

3. Ugyancsak a titkár bemutatja a megválasztott új belső tagok, ifj. Ábrányi Kornél, Imre Sándor és gr. Zichy Géza leveleit, kik jelentik, hogy a rájuk esett választást köszönettel elfogadják, s a Társaság céljaira közreműködésüket ígérik.

Jelenti továbbá, hogy a külső tag, Pachler Faust megválasztását a kormánynak jóváhagyás végett fölterjesztvén, a vallási és közoktatási miniszter úr e hó 5-én adta ki jóváhagyó rendeletét, mely föl is olvastatik. Jelenti folytatólag a titkár, hogy az új külső tag maga is elfogadván megválasztását, számára az oklevél kiállítatott és megküldetett. Bemutatja egyszersmind Pachler Faust köszönő levelét.

Mindezen jelentések örvendetes tudomásul szolgálnak.

6. A titkár bemutatja a Társaság 17 belső tagja által aláírt, múlt hó 30-án kelt kívánatot, mely szerint e mai ülés

egyszersmind az alapszabályok módosítása céljából hivandó össze, s indítványozza egy külön bizottság kiküldését, mely a módosítandó alapszabályok iránt javaslatot lesz készítendő.

Az indítvány határozattá emeltetvén, a bizottság tagjaivá lesznek a két elnök, a két titkár s Arany László és Zichy Antal belső tagok.

8. Az elnök zárt ülést hirdetvén, Gyulai Pál másod-elnök előre bocsátván, hogy a Kisfaludy-Társaság terme a huzamosb idő óta folyvást örvendetesen szaporodó közönség befogadására már szinte elégtelenné vált, jelenti, hogy a M. T. Akadémia elnöksége késznek nyilatkozott az Akadémia heti üléstermét a Kisfaludy-Társaságnak, havi ülései számára, átengedni, és indítványozza, fogadja el a Társaság az akadémiai elnökség szives ajánlatát, s határozza el, hogy havi üléseit ezentul az Akadémia heti üléstermében fogja tartani.

Hosszas vitatkozás után a Társaság, 11 szavazattal 5 ellenében, az akadémiai elnökség szives ajánlatát köszönettel elfogadja s elhatározza, hogy havi üléseit ezentul az Akadémia heti üléstermében fogja tartani, butorzata, levéltára és képei továbbra is eddigi helyükön maradván, s bizottsági és zárt ülések tartására ezentúl is a régi terem fogván szolgálni.

9. A titkár módosíttatni kéri a mult novemberi ülésben hozott 54. számú azon határozatot, mely szerint »ennek-utána a Társaság valamennyi ülésének jegyzőkönyve egész terjedelmében közlendő lesz az Évlapokban.«

A tárgy megvitattatván, a társaság az idézett határozatot olyképen módosítja, hogy : minden társasági esztendő befejezése után, az elnökök és titkárok átnézvén a lefolyt év jegyzőkönyveit, mind ezekből, mind a társaság egyéb irományaiból kiszemelik az Évlapokba fölveendő darabokat.

(1878. febr. 27.)

12. A titkár jelenti, hogy N.-Várad városa e hó 8-án emléktáblával jelölte meg Szigligeti Ede szülőházát, s ez ün-

nepre a Kisfaludy-Társaságot is meghívta; a Társaság képviselőjeként Zichy Antal volt ott jelen, ki is az ünnep lefolyásáról tesz jelentést.

Tudomásul szolgál.

19. Zárt ülés következőn, a titkár bemutatja az elnökök, titkárok s gazdasági bizottsági tagok által tartott tanácskozásban a Társaság pénze kezelésére vonatkozólag megállapított következő szabályzati javaslatot:

1) A társaság részére, bárminő célra és bárminő cím alatt befolyó minden bevétel beszolgáltatandó a Földhitelintézethez.

2) Minden kiadás ugyanott utalványoztatik kifizetésre.

3) Mind a bevételként beszolgáltatott, mind a kiadásra utalványozott összegekhez írásbeli tanusítvány melléklendő.

4) A bevételezési értesítvényt a titkár vagy helyettese, a kifizetési utalványokat pedig ugyanazok és az elnök, vagy másodelnök írják alá.

5) A magyar Földhitelintézet a Társaság folyó számadását minden június 30 án és december 31-én zárván le, és annak kimutatását az elnökséghez megküldvén: ezen számadásokat az elnökség megvizsgálás végett átteszi a gazdasági bizottság azon tagjához, a kit ezen számadások őrizetére a bizottság saját kebeléből kijelöl.

Ezen számadásokat a gazdasági bizottság évenként legalább egyszer megvizsgálja s ha rendben találta, arról a Földhitelintézetnek közvetlenül elismerést ad.

6) Minden naptári év elején, midőn a megelőző december 31-ki számadást a földhitelintézet már kiállította (rendszerint január utolsó napjaiban) az elnökök, titkárok, és a gazdasági bizottság tagjai a vagyoni állapotok fölötti tanácskozás és az évi költségvetés elkészítése végett együttes ülést tartanak, amit összehívni az elnökség kötelessége.

7) Ezen gyűlések feladatahoz tartozik:

a) intézkedni a készpénzben befolyt alapítványok, adományok s a netalán mutakozó pénztári maradványok tőkésítése és elhelyezése iránt, vagyis minthogy a Társaság határozata által már régebben kimondatott, hogy minden elhelyezés a magyar Földhitelintézet zálogleveleibe fektetendő: meghatározni azt, hogy a pénztár erejéhez s a mutakozó szükséghez képest, mennyi záloglevél vásároltassék;

b) megvizsgálni a kívül fekvő alapítványok állását, fölhivatni a hátralékosokat a titkár által kiállítandó s elnökileg aláírandó fölszöli-

tással a pontos fizetésre, a fizetni nem akarók ellen szükség esetében elrendelni a pör megindítását, a végkép behajthatatlannak bizonyuló alapítványokat pedig kitörlni az alapítók sorából. Az alapítók kitörlése iránti intézkedés azonban jóváhagyás végett előlegesen bejelentendő a Társaság zárt ülésében; a Földhitelintézet elnöki levélben értesítendő hogy saját jegyzékeiből azokat szintén törölje ki, s a titkár arról is intézkedik, hogy többé semmi könyvilletményt ne kapjanak;

c) elkészíteni az évi költségvetést s megállapítás végett bemutatni a Társaságnak zárt ülésben.

8) A titkár tartozik rendszeren vezetni:

a) Utalvány-könyvet, a melybe „Bevétel“ és „Kiadás“ rovatok alatt folyó szám és kelet szerint beír minden tételt, a mit a Földhitelintézettől bevételre, vagy elnöki utalvánnyal kiadásra utalványozott. Ezért tehát minden elnöki utalványozás a titkár által is aláírandó;

b) Számadás könyvet szintén »Bevétel« és »Kiadás« rovatokkal azon pénzekről, a melyeket valamely megjelölt célra vagy saját irodai szükségleteire a Földhitelintézettől elnöki utalvány alapján fölvelt. — A Bevétel rovatába a Földhitelintézettől fölvelt összegek a Kiadás rovatába azok hová fordítása folyó számmal és kelet szerint beírandó.

Ha a titkár a fővárosból hosszabb időre távozik, vagy teendői vitelében másként huzamosan akadályozva van, mind a két könyvet a másodtitkárnak adja át rendszeres folytatás végett.

A naptári év végén mind a két könyv lezáratik s megvizsgálásra, illetőleg a földhitelintézet számláival való egybevetés végett kiadatik a gazdasági bizottságnak.

c) Az alapítóknak lehetőleg teljes név-, cím- és lakjegyzékét, annak kitüntetésével, hogy az alapítványi tőke mennyit tesz s befizett-e vagy nem. E jegyzék az új alapítók nevével kiegészítendő, a megszüntetett alapítványok belőle kitörlendők, s esetleg az alapítók vagyoni viszonyaira vonatkozó adatok abban följegyzendők.

9) Új alapítóként a Társaság ülésén csak akkor jelenthető be valaki, ha vagy a kötvényt szabályszerűen kiállította, vagy az alapítványi tőkét készpénzben letette.

20. A figyelem ama törvényjavaslatra irányulván, melyet a M. Akademia és Kisfaludy-Társaság közös bizottsága az írói tulajdonjog érdekében kidolgozott, s mely bár mind a kormánynak, mind a képviselőháznak benyújtott, mind-éddig törvényt nem lett:

a Társaság elhatározza, hogy e törvényjavaslatot, indokaival együtt, az Évlapoknak már legközelebbi, XIII. köte-

tébe fölveszi, és mihelyt az idő alkalmasnak fog reá mutatkozni, az Akadémiával együtt közös küldöttséget indít a kormányhoz az ügy megsürgetése végett.

(1878, márczius 27.)

28. A titkár felolvassa Hadzsics Antal külső tag levelét, melylyel két szerb könyvet küld a Társaságnak: Arany Jánostól Murány ostromát Jovanovics János, és beszélyeket Jókai Mórtól saját fordításában.

A levél így hangzik:

Ujvidék, 1878-ik évi, május hó 6-án.

Igen tisztelt titkár úr!

Arany János koszorús költőnk *Murány ostroma* költői elbeszélésének tagtársunk Jovanovics János által szerb nyelvre eszközlött s az *Újvidéken* székelő szerb Maticza irodalmi társulattól jutalom-díjjal kitüntetett fordítását van szerencsém a Kisfaludy-Társaság számára megküldeni azon megjegyzéssel, hogy Jovanovics, a képzelem nagy termékenysége s a nyelv egész ereje, bája dolgában irodalmunkban páratlanul álló költő, ritka hűséggel adta vissza a magyar ballada teremtőjének e szép költeménye hangját, alakját, anyagát, eszméjét, egészen azon értelemben, ugyanannyi nyelvi, nemzeti s irói sajátosságokkal, és ugyanazon alaphangulattal, oly annyira, hogy a műfordítás olvasása nem kisebb, és nem más gyönyörérzetet kelt az olvasóban, mint az eredeti.

Nemkülönben van szerencsém a Kisfaludy-Társaságnak megküldeni *Tarka világ* cím alatt épen most megjelent novellafüzért, melyben Jókaink tiz válogatott s általam szerb nyelvre fordított novellája foglaltatik.

A midőn a magyar és szerb nemzet közötti szellemi kapocs megszilárdítása, a régi jóbaráti viszony visszaállítására, és testvéries egysülésére irányzott jóindulatu irodalmi működésünk ezen legújabb jeleit átküldeni bátor vagyok, azon reménnyel kecsegtetem magamat hogy nem veszi tőlem rossz néven, hogyha, a most, sajnosan, uralkodó áramlat ellenében, alkalom s időszerűnek találom, soraimat a lánglelkű Kazinczy Ferencz Musiczky koszorús költőnkhez intézett levele e végszavai-val bezárni:

»Az én patriotismusom nem ellenkezik a cosmopolitismussal, s midőn a magyar nyelvnek virágzását óhajtom, midőn azt, a mennyire

tőlem kitelik, elősegélleni igyekszem, nem könyörgök azért az egeknek hogy más nyelveknek károkka virágozzék az én nyelvem, nevezetesen nem könyörgök azért, hogy az a nyelv ne boldogoljon, a melyen az Azán Aga mennyei szépségű elegiája énekeltetett. (Én azt Góthének költeményei közül magyarra is fordítottam.) Néhány próbáját ismerem dalaitoknak, azok mind édesek, mind másák által sugallottak. Való gyer, mekei vagytok annak a népnek, mely Homért s Pindárt s Anacreont és Sapphot szülte! 'S bár új Hóméreket s Pindárokot, Anacreonokat s Sapphókat lásson előkelni kebeléből! Vedd itt tőlem kis ajándékomat s tanuld belőlök nyelvünk szépségét ismerni. Csekélységek ezek de kezdetet csekélységek által kell előmozdítani. — Vedd berekesztésül vallásomat: az igazság minden nemzettel, minden felekezettel közös s a Jók és Bölesek fellelik egymást különböző feleken is. Jaj annak a nyomorultnak, kinek szemei felakadnak a ruhán s a hangzaton! Szeressük egymást tisztelt férfiu, mert érezzük, hogy az igazság gyermekei vagyunk.“

Fogadja kiváló tiszteletem és testvéries érzetem őszinte nyilvánítását

Hadzsics Antal,

a Kisfaludy-Társaság kültagja.

(1878, május 29-én.)

35. Az elnök megállapítván, hogy a mai ülést, mely az alapszabályok változtatására hivatott össze, a belső tagok közül 17-en kivánták, e szerint az alapszabályok 44-ik §-ának elég van téve: fölhívja a titkárt, terjeszse elő az idei februárhavi ülésből kirendelt bizottság által kidolgozott alapszabályi javaslatot.

A titkár előterjeszti e javaslatot, a tagok tárgyalás alá veszik, s több rendbeli módosítást tevén rajta, elfogadják.

(1878, június 5-én.)

43. A titkár bemutatja a közoktatási minister úr leiratát, mely tudatja a Társasággal, hogy ő Felsege a Társaság módosított alapszabályait f. é. jul. 29-dikén legkegyelmesebben helybenhagyta. Bemutatja egyszersmind a megerősítő záradékkal ellátott hivatalos példányt és jelenti, hogy az új alapszabályokat ezer példányban kinyomatta. (Hivatalos közlemények IX. sz.)

Mindezen jelentések örvendetes, illetőleg helyeslő tudomásul vétetnek.

44. Jelenti a titkár, hogy Eger városa f. é. aug. 25-dikén Vitkovics Mihály születésének századik évfordulóját ünnepélyesen megülvén, ez ünnepre a Kisfaludy-Társaságot is meghívta s elnöki intézkedés útján a Társaság képviselői-ként Lévay József, Vadnai Károly és a titkár jelentek meg az ünnepen.

Örvendetes tudomásul szolgál.

(1878, szept. 25.)

60. A titkár jelenti, hogy a könyvkiadó bizottság a pártolói könyvtárban 1879-re a következő munkák kiadását határozta el:

- 1) Beöthy Zsolt Rajzai, egy kötetben ;
 - 2) Déryné Naplója, két kötetben, sajtó alá rendezni, bevezeti s magyarázó jegyzetekkel kíséri Törs Kálmán.
 - 3) Gróf Szécsen Antal Tanulmányai, egy kötetben.
- A jelentés tudomásul szolgál.

(1878, november 27-én.)

63. A titkár jelenti, hogy Tomori Anasztáz ur, ki az ő költségén létesült magyar Shakespeare-kiadásnak tiszta jövedelmét ígérte volt a Kisfaludy Társaságnak, most, midőn e kiadásból az utolsó kötet megjelent, ígétét tetézve, a kiadásnak összes, még meglevő példányait a Társaság tulajdonába bocsátja. Jelenti egyszersmind a titkár, hogy a magyar Shakspere eddigi bizományosa, Ráth Mór ur, sziveskedett házi raktárát ezen könyvek elhelyezésére följánlani.

A Társaság Tomori Anasztáz urnak forró köszönetet mond nagylelkű ajándékáért és erről elnöki úton megkülöndendő jegyzőkönyvi kivonattal fogja őt értesíteni.

A könyvek ideiglenes elhelyezésére vonatkozó intézkedés helyben hagyatik.

65. Jelenti a titkár, hogy Frankenburg Adolf érdemes magyar írónak és társasági tagnak félszázados írói jubileumát a soproni írói és művészi kör legközelebbi január 5-kén megünnepelni készül, fölkéri tehát a Társaságot, hogy ez ünnepélyben szintén részt vegyen.

A Társaság elhatározza, hogy Frankenburg Adolfot, félszázados írásága alkalmából, elnöki levélben üdvözli, az ünnepélyben pedig mindazon tagjai lesznek képviselői, kik erre önként vállalkoznak.

69. Fölvastatván az alapszabályok 18-dik §-ának a), b), c), d) pontjai, az elnök zárt ülést hirdet, s ebben a Társaság elhatározza, hogy a rendes tagok sorában egy, a levelezőkében pedig öt hely lesz a legközelebbi választások alkalmával betölthető. Meghagyja egyszersmind a titkárnak, hogy a tagokat — mint a kik az új alapszabályok intézkedéseit még tán nem eléggé ismerik — az alapszabályok 18-dik §-ának b) és c) pontjairól értesítse.

(1878. dec. 18.)

72. A titkár bemutatja a soproni irodalmi és művészeti kör levelét, melyben a Kisfaludy-Társaságot Frankenburg Adolf ötvenéves írói működésének f. é. január 5-dikére kitűzött megünnepelésére meghívja; jelenti egyszersmind, hogy a Társaság képviselőjeképen, elnöki intézkedés alapján, Zichy Antal vett részt az ünnepélyben.

Örvendetes tudomásul szolgál.

73. Ugyanesak a titkár jelenti, hogy a múlt évi február 10-dikén újlag kihirdetett föladatra, mely komikai vagy humoros elbeszélő költeményt kíván, következő pályamunkák küldettek be:

1. Pál mester boszuja. Jeligéje: Tudja Pál mit kaszál.
2. A falusi kis lány anyja. Jeligéje:

14. Követi utam. Jeligióje :

Ha isten úgy akarja s rendeli,
Tréfából elsül a gereblye is.

Czuczor.

15. A kinek mása nincs. Jeligióje : A könyörgőjét ! Hősöm szavajárása.

16. Négy pályamunka, ezen közös jeligióvel : A ki mer, a nyer, a ki nyer a mer.

17. Történeti kép az életből. Jelige és jeligióés levél nélkül.

18. Vendéglátás. Jeligióje : Kivántatik komikai vagy humoros elbeszélő költemény stb.

19. Márki Márk. Jeligióje :

Szép állat az asszonyi állat,
Szép és veszedelmes.

Petőfi.

20. Istók diák. Jeligióje : Csókolj kezét a mamának.

21. A kanász. Jeligióje : Isten nagyobb dicsőségére.

22. A huszár szeretője. Jeligióje : Megpróbálja a bú s nyomor lelki erőnk.

23. Az egy napos isten. Jeligióje : Lassan a testtel !

24. A száz bot. Jeligióje : Kérjetekek és megadatítek nektek, keressétekek és megtaláljátétek.

25. A pórul járt apostol. Jeligióje : A ki másnak vermet ás, maga esik bele.

26. A néhai Aczél Bertalan torára elesalt diák. Jeligióje

Nem lehet az ember fábul
Ki kell rugni a hámjábul.

27. Hogy beszél a fülemile. Jeligióje : Halljuk és le vele ! Ugy-e bár, ez nálatok így döng !

28. Menhelyi. Jeligióje : Jer elő, kormos !

29. Sok hü-hó semmiért. Jeligióje : A ki mer, (néha) nyer.

30. Az ébresztő. Jeligióje : Biographia.

31. A varasdi bán. Jeligióje: Frailty thy name is woman. Shakspeare.

32. Szegény Tamás. Jeligióje: Tragikomédia.

33. A falu zsidaja. Jeligióje: Hazám!

34. A kicserélt bekecs. Jeligióje: Karácsony utáni pályázat.

35. A temesi bán fogadása. Jeligióje: Kettő fogad, egyik bánja.

36. Boros Péter. Jeligióje:

Hol született nem mondom meg,
Ki járna utána?
Annyi most a Boros Péter,
Se szeri, se száma.

37. Az első győzelem. Jeligióje: Igazság.

38. A mennyei követ. Jeligióje:

Furcsán esett, de megesett,
Hajdanában ez az eset.

Arany László.

39. Veres Bálint. Jeligióje: Rosz vagy, silány vagy. Arany J.

40. Kenyérmezei diadal: Jeligióje: Férfiat énekelek, ki sokat s vagy messze rikoltott. Arany.

41. Az Árva Peti notája: Jeligióje: Fölkent papjai a múz�áknak, stb.

42. Szép Ilonka. Jeligióje: Mein Herz, was willst du mehr?

Az elősorolt pályamunkákat a Kisfaludy-Társaság által kirendelt hármás bizottság megvizsgálván, a 17. számút, mint melynek se jeligióje, se jelígés levélkéje nincs, a pályázatból kirekesztette, a többit rendben találván, a kinevezett bírálók rendelkezése alá bocsátotta; jelígés levélkéiket pedig közös boritékban a Kisfaludy-Társaság és Gyulai Pál másodelnök pecsétjével lezárta és a titkár őrizetére bizta.

A 17. számú munka szerzője, munkáját szerzősége iga-

zolása mellett a titkártól f. é. február 8-áig visszaveheti, ha addig vissza nem venné, a kézirat megsemmisítettik.

A hármas bizottság intézkedései helyeslő tudomásul vétetnek.

(1879. január 29.)

84. A rendes tagul ajánlott Csiky Gergely kapott 14 szavazatot. A levelező tagul ajánlottak közül jutott Butler Dundas Edének 16, Bachát Dánielnek és Saissy Amadénak 13—13, Öman Viktor Emanuelnek 11, s Handman Adolfnak (második szavazás alkalmával) 13.

(1879. febr. 2.)

VII.

**BIRALÓ JELENTÉSEK BENYUJTOTT
MUNKÁKRÓL.**

I. Corneille *Rodogune*-jének fordítása.

(1877. márc. 27.)

I.

Mind a hűség mind a fordítás simasága, a verselés szabályszerűsége annyira megvaannak a műfordításban, hogy kiadásra jó szívvel ajánlhatom. A mű teljes sikerének érdekében azonban óhajtandónak tartom, hogy a fordító azon kifejezéseket mint például az első lapon:

S mék jobbágy mék király, — mi a tragoedia nyelveztéhez kevésbé illik, legyen szives előbb kijavítani. Ily javítani való nem sok van a darabban s bátor voltam a legszükségesebbeket a kéziraton magam megjegyezni. Ezek kijavítása könnyű lesz annak, ki a többit oly ügyes kézzel végezte.

Budapesten, 1878. január 10.

Győry Vilmos.

II.

Corneille *Rodogune*-jének birálatom alá adott fordítását nem ajánlhatom.

Az eredeti alexandrinjeiben van fordítva; de e versmérték, mely járatlan kézben oly könnyen válik lapossá, for-

dítónknál csak ritkán élvezhető versül, a legtöbbször igazi próza: minden rhythmus nélkül; olykor sormetszet nélkül, rendesen rossz rímeivel stb. Így élve az alexandrinnel, nincs benne köszönet; jobb lett volna a rimetlen ötösnél maradnia.

Még nagyobb hibája a fordításnak, hogy az eredetit sok helytt nem érti, míg több helytt ha érti is, kifejezni értetlően, nem tudja. A két első felvonásban néhány ily helyet megjegyeztem a lapszélén; még többet jegyezetlen hagytam, valamennyit megjegyezni a hely is szűk lett volna. A fordító az (itt-ott magában is nehézkes) eredetit úgy összezsúri csavarja, hogy merőben érthetetlen lesz sokszor; a mondattagokat lazán, helytelenül választott kötő szókkal vagy épen nem is köti össze.

Nem sürgetvén semmi, hogy *Rodogunet* jól-rosszul birunk kellene, és általában véve gyarló (bár itt-ott, megvallom sikerült) fordítást, ismétlem, nem ajánlom kiadásra.

Budapest, 1878. márc. el.

Szász Károly.

2. Molière *Pourceaugnac* c. vígjátékának két rendbeli fordítása.

(1878. június 26.)

I.

Molière e darabjának két fordítása adatott be a Kisfaludy-Társaságnak, egy névtelenül, egy V. úrtól.

★ mi a verses és prózai részek fordításának hűségét és a stylt illeti: V. stylje valamivel gördülékenyebb, könnyebb mint a Névtelené, de ezé korrektebb. Hűség dolgában is aránytalanul felette áll a névtelen V.-nak, ki úgy látszik, gyorsan és felületesen dolgozott.

Csak ez magyaráz meg oly dolgokat, minők például V. fordításának 5. lapján fordulnak elő, hol a »fene contrats«, elmésségeknek van fordítva, s az eredeti szöveg oly teljes félreértését, melynél fogva helyenkint épen ellenkező-

jét mondja az eredetinek. Így például az I. felv. IV. jelenetében, Sbrigani azt mondja Pourceaugnacról: »Teljesen alkalmasnak fogjuk őt találni arra, amit vele tenni akarunk; szóval, olyan ember ő, aki minden elébe vetett törbe belemegy.« Ezt így fordítja: »olyan anyagból van alkotva, mely bármely helyzetben jól érzi magát s nehezen hozható zavarba.« Ugyanott, az eredeti így szól: »ami pedig eszét illeti, előre figyelmeztetem önöket, hogy az párját ritkítja korlátoltság dolgában«, amit fordító így fejez ki: »Szellemét illetőleg — bevezetésül bocsátván előre, — vaskosnak kell lennie, mit lelkülete felfog.« Az eredetinek ily homályos, pontatlan, gyakran egészen hibás visszaadásával a fordítás minden lapján találkozunk.

E darab fordításának egyik főnehézségét a benne előforduló idegenszerű és táj-kiejtések képezik. Van benne flamandi, languedoci, picardi, svajcias kiejtés. V. ezeket fordításában teljesen ignorálja; csak helyenkint beszélteti egyik másik alakját kissé parasztosan, de minden tájszólás jellege nélkül. A névtelen fordítása sem birt e nehézséggel teljesen megküzdni. A flamand kereskedő nehézkes kiejtését németes magyarsággal, a svájciak lágy kiejtését selypítéssel adta vissza, míg például a II. felvonás VIII. jelenetében Lucettnek utasításul adja, hogy beszéljen languedoci tájnyelven. Hogy képzei a fordító a languedvi kiejtést a magyar nyelvre alkalmazva? A tájkiejtések használata nehezebb és hálátlanabb dolog a magyarban, mint a németben vagy franciában, de azért e helyütt azokat mégis alkalmazni kell; például fordító alkalmazhatta volna a németes, tótos, palóc, székely vagy váci, göcseji stb. kiejtést.

Véleményem a két fordításról röviden összevonva az, hogy mostani alakjában egyik sem fogadható el kiadásra; a névtelen fordító azonban felszólítandó munkájának a mondott szempontból való átdolgozására.

Figyelmébe ajánlom ez alkalommal fordítása apróbb

hibáinak kijavítását is, minő például az I. f. 3-ik jelenetében az, hogy az alárendelt állásu Nérine második személyben szól úrnőjéhez, míg ez vele egyrangúakkal harmadik személyben társalog. Az eredeti természetesen mindkét esetben a »vous«-t használja.

Budapest, 1878, május 25.

Toldy István.

II.

Csatlakozom Toldy István tagtársam véleményéhez. V. fordítása könnyedebb ugyan, mint a névtelené, de fölületesebb, semhogy kiadatását javasolhatnám. A névtelennek legnagyobb baja, hogy — a mint látszik — a szinpadi társalgási nyelv iránt kevés érzéke van. Stylje nem eléggé folyékony. Vettem magamnak a fáradságot, hogy a fordítónak megmutassam az utat melyen haladva, a második és harmadik felvonást is kiigazítania tanácsos volna. Ha ezen a bajon segít és a tájbeszédet úgy adja vissza, mint Toldy ur megjelölte, fordításának elfogadását ajánlatba hozhatom.

Budapest, 1878. jun. 22.

Berczik Árpád.

3. Molière Botcsinálta doktor c. bohózatának két rendbeli fordítása.

(1878. okt. 30.)

I.

Mielőtt magára a fordításra térnék, melynek birálatát e tisztelettel benyújtott jelentésemben elmondani kötelességem: egy pontot vagyok bátor a tisztelt Társaság szives megfigyelésébe ajánlani, melyre nézve egymagam a döntő véleményt koczkáztatni nem merem. A »Médecin malgré lui« ezimnek fordítása ez. Kazinezy, a kinek nem annyira fordítása, mint inkább átdolgozása s magyarítása sok tekintetben mindenesetre igen kitünő s méltó arra, hogy e darab fordí-

tásánál figyelembe vétessék, e czimet a tudva lévő »*Botcsinálta Doktor*«-ral fordította. Kazinczy kifejezését tartotta meg Cs. is. S kétségtelen, igen sok van, a mi megtartása mellett szól. A tartalmat jól fejezi ki, hangzása tiszta magyaros, s ha talán kissé erős is, a *bohózat* megbirja; a magyar közönség annyira hozzá van szokva, hogy Molière e darabját ezen a czimen ismeri. Mégis kérdés, nem lenne-e jó a »malgré lui«-t más szóval kifejezni, talán ily formán: »*Orvos kényyszerüségből*«; bárha kénytelen vagyok azonnal bevallani, hiánynak érzem a »*le*« névelő elmaradását, a »kényszerüség« pedig inkább a »*forcé*«-nak felel meg, semmint a »malgré lui«-nek. A német »*widerwillen*« szerencsésebb, s ha a magyarban »akarata ellen«-nel fordítanók, ez megint bágyadtnak, halaványnak látszik. Mennél tovább gondolkozom e kérdés felől, Kazinczy kifejezése annál ajánlatosabbnak tűnik fel előttem; végleges eldöntésére azonban bátor vagyok a tisztelt Társaság figyelmét felhívni.

A mi már most Cs. fordítását illeti, erről annyit mondhatok, hogy az irodalmi színvonalon áll ugyan, meglátszik rajta, hogy Kazinczy fordítását figyelemmel kísérte, a mi nemcsak helyes volt, hanem okvetetlenül szükséges is: azonban még sem sikerült annyira, hogy megütné azt a mértéket, melylyel egy teljes Molière kiadásnál, a Kisfaludy-Társaságnak a fordításokat mérnie kell. Nem egy helyen, a francia eredetinek értelme nincsen hiven sem felfogva, sem visszaadva; a fordítás nem egyenletes, azaz néhol egy és ugyanazon szereplők ajkairól olyan kifejezéseket hallunk, melyek majd kelletlenül alacsonyabbak, majd meg ismét a szólókhoz képest nagyon is válogatottak. Imitt amott egész mondatok is maradtak ki, a mi szinte a pontosság rovására esik.

A mennyire lehetséges, az általánosságban feltüntetett hiányokat kötelességemnek ismerem példákkal is kimutatni.

I. Felvonás.

1. Jelenet.

Sganarelle : Non, je te dis que *je n'en veux rien faire*
 Cs. fordítása : „*Nem, nem akarok dolgozni*.....“ nézetem szerint egészen hibás értelmezés, »faire« nem »travailler.« Sganarelle nem a dolgozás ellen tiltakozik általában, mert hiszen nem sokára maga jószántából el is megy fát hasogatni, hanem, úgy látszik, valami vitás kérdésen vesztek össze, és a férj arra nézve mondja : »*je n'en veux rien faire.*« »Nem teszem meg« ; »abból nem lesz semmi.«

Kazinczy fordítása is jobb : »*No 's nem ! csak azért sem.*«

»*C'est à moi de parler et d'être le maître* ... «

Cs. »én vagyok itt az úr és a *parancsoló.*« Szokatlan kifejezés ; inkább : én vagyok az úr — én parancsolok.

Martine : »*Et je te dis, moi, que je veux que tu vives à ma fantaisie*« ;

Cs. Én meg azt mondom kendnek, hogy *úgy táncol kend amint én füttyülök.*

Ez utóbbi kifejezés igen jó ; hanem kérdés, hogy ha e darabot fordítjuk, nem pedig magyarítjuk, szabad-e a francia asszonynak egyszerű »te«-gezését, a nagyon is magyaros »kend«-del fordítanunk, s mi szükség van erre, mikor a beszéd hevében, pörlekedés alkalmával még a magyar asszony is csak igen »te«-gezi az urát, a kit különben, igaz, kendezni szokott.

»*souffrir tes fredaines.*« Cs. »a kend *bolondságait* elszenvedjem. Talán inkább »kicsapongás.«

»*je ne me suis point mariée avec toi.*« Cs. »Nem azért mentem férjhez.«

Kazinczy hivebb, jobb : »Nem azért mentem hozzád.«

Martine : Voyez un peu l'habile homme avec son benêt d'Aristote.«

Cs. »No nézze meg az ember azt a tudós urat — (eddig igen jó, — de a következő felesleges szójáték annál izetlenebb) *az ő ostoba Tót Elekével!*«

Ismét az a kérdés, mit keres e specialis magyar név, francia asszony szájában? Martine itt se nem ferdíti el Aristoteles nevét, se szójátékot nem csinál belőle. Mire való tehát a magyarban?

Sganarelle : qui ait su dans son jeune âge son rudiment par coeur.«

Cs. »én, a kis ujjában van az egész *orvosi tudomány!*« rudiment nem »*orvosi tudomány*«, hanem »elemi«, — majd nem azt merném mondani, az — abc; — »én, a ki már gyerek koromban könyv nélkül tudtam az abc-ét!«

Sganarelle : »Que maudit soie *le bec cornu* de notaire, qui *me fit signer* ma ruine.«

Cs. »Átkozott legyen bizony még a kalamussa is annak a nótáriusnak, a kivel megírta az én romlásomat.« Nézetem szerint egészen ferde felfogása az eredetinek. Cs. a »*bec cornu*«-t a nótárius tollának veszi, holott pedig ez gúnynév magára a jegyzőre, »*bec cornu de notaire*«; mert hiszen, ha toll, a jegyző tollá volna értve, akkor genitivusnak kellene állnia, »*du notaire*.« Nem »*calamus*« tehát a »*jegyző calamusa*«, hanem ilyes valami : »átkozott legyen még z a horgos orrú (esempe szájú) jegyző (vagy jegyzője) is, a ki aláírta velem nyomorúságomat«, t. i. a házassági szerződést, melyet a jegyeseknek kell aláírniok.

Sganarelle : »Il est vrai, que tu me fis trop d'honneur...«

Cs. »Az igaz, hogy sok becsületet vallok veled.« Talán inkább »Az igaz, hogy ugyan megtiszteltél.«

Sganarelle : »Baste, laissons là ce chapitre.«

Cs.: »Csitt, hagyjuk ezt a fejezetet.« Ez szó szerint van ugyan, de nem magyarosan. Helyesebb lenne: »Elég! Ne feszegessük ezt!«

Sg.: »tu fus bien heureuse de me trouver.«

Cs.: »Nagy szerencséd, hogy beléd botlottam.«

Hivebben: »nagy szerencséd, hogy belém botlottál.«

Martine: »qui mange tous ce que j'ai.«

Cs.: »a ki mindenemet megette.« »Mindenemet meg-eszi.«

II. Jelenet.

M. Robert: . . . »*Peste soit le coquin*, de battre ainsi sa femme!«

Cs.: »Már *ki a barom* verné így a feleségét?« Elöttem legalább egészen ismeretlen kifejezés.

Martine: »Et je veux qu'il me batte, moi.« Cs.: »Hadd verjen, ha nekem úgy tetszik.« Kazinczy kifejezése jobb »Nos, én akarom, hogy bántson«, (inkább még: »üssön.«)

Martine: »Ce n'est pas à vos dépens.« Cs.: »Ne legyen rá gondja.« Kazinczyé is jobb: »Az nem Kednek fáj.« (Nem maga adja meg az árát; nem a maga rovására esik.)

Sganarelle: »Apprenez que Cicéron dit qu'entre l'arbre et le doigt, il ne faut pas mettre l'écorce.«

Cs.: »Favágó emberhez nem jó állni közel, Mert meg-rug a forgács, hogy többet nem eszel.«

Ennyire bővített alakban ezen közmondást a magyarban nem ismerem.

Molière, a beszéd indulatának hevében, árjában fölse-rélteti Sganarellel a szavakat: »entre l'arbre et l'écorce il ne faut pas mettre le doigt.« S mindenesetre olyan példabeszé-det kellene keresni, a mely két tárgy közé, egy harmadiknak befurakodásától óv; ez felelne meg a helyzetnek.

III. Jelenet.

Sganarelle: »faisons la paix nous deux.« Cs.: »Köcsünk békét.« Kazinczyé helyesebb: »Békéljünk (béküljünk) össze.«

Martine: »Oui, après m'avoir ainsi battue.«

Cs.: »Majd, ilyen verés után.«

Kazinczyé jobb: »Igen, mikor így elvertél.«

IV. Jelenet.

Martine: »Va, quelque mine que je fasse, je n'oublierai pas mon ressentiment.«

Cs.: »Csak ereddj, hadd gondolkozzam valamely kelep-czéről, mert boszumat el nem feledem.« Határozottan rossz, hiszen »mine« nem *kelepce*, főleg a »faire« igével konstruálva bizonyára nem lehet a másik *Grube* értelemben² venni. »faire une mine«, azt teszi: *képet vágni*. S így a mondat jelentése: »Csak ereddj, akármilyen jó képet vágjak is, nem feledem boszumat.«

Martine: »mais c'est une *punition trop délicate*.«

Cs.: »de ilyen *fájn* büntetés«, — nagyon visszatetsző.

V. Jelenet.

Az inasok ajkain igen különösen hangzik az ilyen kifejezés:

»Az ő férjhez menetele, melyet most betegsége gátol, nekünk haszonnal jár. A bőkezű Horace ur tudni fogja, mivel *tartozand* nekünk, mert ha urunk ígéretét bírja is, a kissasszony bizony-bizony Leander urat szereti; — bár a gazdánk nem akarja is *Leander urat vejéül látni*.«

Martine: »Ah, messieurs; je vous demande pardon.«

Cs. fordításában kimaradt.

Valère: »Eh; de grâce«; Cs.: »No, hála Istennek!« A

»de grâce« nem hálaadás, hanem inkább sürgető kérés
 »Ugyan, az Isten szerelmére !« stb.

Valère : »ce que les autres n'ont su faire.« Cs. : »a hol a többi elvesztette fejét.« Talán inkább : »a hol a többi nem boldogult.«

Martine : »qui se plaît à cela.« Cs. : »szokás nála.«
 Helyesebben : »ebben találja kedvét (gyönyörűségét).«

Cs. : »Már az öltözködése is olyan különös.« Talán inkább : »Az öltözete.«

Martine : »affecte quelque fois de paraître ignorant.«
 Cs. : »ostobának tettei magát.« Talán kelletinél több is; elég volna : »tudatlannak.«

Martine : »mais il est aisé à connaître.« Cs. : »Jó lesz tudniok.«
 Pedig : »de könnyü rá ismerni.«

Martine : »lorsqu'on y fit venir de force l'homme dont nous parlons.«

Cs. : »akkor vitték oda erővel azt a férfit, a kiről beszélünk.«

Talán inkább : »emberünket.« Így van, helyesen alább is.

Martine : »Mais souvenez-vous bien au moins de l'avertissement que je vous ai donné.« Cs. : »De ne feledjék a rábeszélő eszközt, a melyre figyelmeztettem.« Nem hú. »De legalább is jól az eszközben tartsák (ne feledjék), azt az intést (utasítást, tudósítást) a mit adtam (mondtam, a mire figyelmeztettem).«

Lucas : »Eh ! morguienne ! laissez-nous faire : s'il ne tient qu' à battre, la vache est à nous.«

Cs.: »Hej, láncos teringette! csak bizza ránk. Ha a *verésre hallgat*, akkor a miénk!«

Kazinczyé jobb: »*Ha csak verni kell*, miénk a tehén.«

VI. Jelenet.

Valére: »J'entends quelqu'un qui chante, et qui coupe du bois.«

Cs.: »Énekelni hallom a favágó doktort.« Pedig inkább ily formán:

»Ugy hallom, valaki énekel, meg fát vág.«

Cs. a francia népdalt egy ismert magyarral *helyettesíti*. Pusztán a színpad számára készült fordításban hiszem, az helyén lenne; de kérdés hogy *Molière*-fordításban midőn az irodalom az *eredetit* akarja birni, szabad-e ezt tenni? Én, részemről, az eredetinek lefordítása mellett vagyok.

Lucas: . . . »et que j'avons bouté le nez dessus.«

Cs.: »Nézzünk a szeme közé.« Nem tarthatom jónak. Ezt csak Valére most következő szava fejezi ki: »Voyons de près.«

Sganarelle: »Eh, quoi; és Valére rá következő kérdése kimaradtak a fordításból. Igaz, hogy ez a színpadon felesleges *lehet*, de az eredetiben megvan, s így fordítandó.

Valére: »le soleil pourrait vous incommoder.« Cs.: »könnyen *napszurást* kaphat.« Több, mint az eredeti értelme.

Lucas: »Monsieur, boutez dessus.« Cs.: »És csak *igya ki*, kérem.«

Én azt hiszem ez nem a »Flasche ansetzen«-re, hanem a »Hut aufsetzen«-re vonatkozik. Szóval, Lucas is megkínálja udvariasan Sganarelle-t a kalap föltevésével, mint az előtt Valére.

Sganarelle : »Je n'y épargne aucune chose, et je les fais d'une façon qu'il n'y a rien à dire.«

Cs. : »Hogy el nem hull abból semmi, mert én olyan kötelet csavarintok rája, hogy száz mértföldre is elviheti.«

Magában véve mindenesetre igen jól van mondva, csak-hogy nem *az*, amit Molière Sganarelle-je mond.

Sganarelle : »vous savez que je *les vend*s *cela*«

Cs. : »tudják, hogy ez nálam így megy.« Inkább : »hogyan igy adom« ; vagy »nálam így kel.«

Valére : »Monsieur, ne veuillez point nier les choses davantage ; et n'en venons point, s'il vous plaît, à de fâcheuses extrémités.«

Sg. : »A quoi donc ?«

Valére : »A de certaines choses, dont nous serions marris.«

Sg. : »Parbleu, venez-en à tout ce qu'il vous plaira : je ne suis point médecin, et ne sais ce que vous me voulez dire.«

Ez egész idézet mind kimaradt a fordításból.

Valére : »Pourquoi monsieur, nous obligez-vous à cette *violence*«

Cs. : »ily erélyes fellépésre ?« Inkább : »erősza-koskodásra.«

Lucas : »Par ma figué ! j'en sis fâché, franchement.«

Cs. : »Engem utse, ezt *nem érdemeltük* öntől.«

Inkább : »Bizony Isten, igazán sajnálják.

Sganarelle : »je suis médecin, je suis médecin, apothicaire encore.«

Cs. : »igen, igen, doktor vagyok, ha úgy akarjuk orvos vagyok ; doktor, kirorgos, borbély, bábasszony és patyikus is.« — sokkal több mint az eredetiben.

Valére: »Monsieur, vous ne vous répantirez pas de nous montrer ce que vous êtes.«

Cs.: »Uram, ne próbálja még egyszer a *favágót játszani*.«

Az eredeti nem azt mondja, hanem: »Uram nem fogja megbánni, ha annak mutatja magát a ki.«

Sganarelle: »Tout de bon ?« Cs.: »S önök elhiszik ?«
Talán inkább: »Komolyan.«

Sg.: »Tu dieu.« Cs.: »Mi a *tatár* ?«

Sg.: »Peste !« Cs.: »Igazán ? szép volt tőlem !«

Végül az első felvonás két utolsó párbeszéde egészen más mint a francziában (legalább mint az előttem lévő kiadásban) itt ugyanis az mondatik:

Sg.: (présentant sa bouteille à Valère) Tenez cela, vous ; voilà ou je mets mes juleps. (Puis se tournant vers Lucas en crachant) Vous, marchez là-dessus, par ordonnance du médecin.

Lucas: »Palsanguenne, v'là un médecin qui me plaît ; je pense qu'il réussira, car il est bouffon.«

Mindezt Cs. így fordítja: »Megint tagadja, üssük Lucas ! (ütik).«

Sg.: »Jaj, jaj ! doktor, orvos, kirurgus, bába vagyok csak ne kenyegessenek !«

Ennyit az első felvonásról ; ez sem *minden*, amit meg lehetett volna jegyezni, s a másik két felvonásban is fordul elő legalább ugyanennyi megjegyezni való. A bírálónak azonban nem lehet tiszte, minden hibát két-három idézetben kiírni. A felhozottakat is elegendőknek tartom ismétlésére főnnebb kimondott azon véleményemnek : *igy*, a mint a fordítás benyújtott, a Molière fordításba nézetem szerint fel nem

vehető; hogy azzá legyen, — a legpontosabb átnézésre, és gyökeres javításra, mondhatnám ujradolgozásra volna szüksége.

Budapesten, 1878. július 31.

Györy Vilmos.

II.

A *Médecin malgré lui* két fordításban érkezett be a Társasághoz. Az elsőről volt már alkalmam elmondani véleményemet, még a mult hóban tisztelettel benyújtott jelentésben. A másodikról most van szerencsém jelentést tenni, s örömmel mondhatom, hogy ez sokkal kedvezőbb amannál. A mint kívánatos és szükséges is volt: minden lépten nyomon meglátszik, hogy Almási Tihamér is folyton figyelemmel kísérte Kazinczy fordítását, de azért nem vette magának az átdolgozó, magyarító szabadságát, hanem hiven és lelkiismeretesen megmaradt műfordító tiszténél. Ő a francia eredetit nyújtja élvezhető magyar fordításban. Sem hűség, sem magyarság szempontjából nem lehet kifogást tenni e dolgozat ellen, nyelve folyékony, drámai; kifejezései ügyesen, gyakran szerencsésen tolmácsolják az eredetit, — s így Almási Tihamér ezen műfordítását a Molière-kiadásba való felvételre jó szívvel ajánlhatom.

Budapesten, 1878. okt. 24.

Györy Vilmos.

III.

Mivel a két fordítás egy és ugyanazon időben volt a kezem alatt, legyen szabad a két munkáról egyszerre is nyilatkoznom.

A Cs. fordítása voltaképen nem is fordítás, hanem tágabb értelemben vett magyarítás, szabad, talán nagyon szabad átdolgozás. E bohózatos darab, igaz, nem csak megtüri

sőt még is követeli a szabadság nagyobb mértékét; de csak bizonyos határok között. A mit Molière tájszólamban eredeti franciaságban mondat Géronte-tal és Jacqueline-nel, az nemcsak illik, de szükséges is — ha már magyar tájszólásból nem telik, hasonló értelmű és hatású magyaros fordulatokkal kifejezni. De túlmenni ezen határon, olyanokkal bővíteni egész jeleneteket és mondatokat, a miket Molière soha sem irt: ez ha belül marad is a csapáson, mégis kitérés, de talán még hamisítás is.

Jacqueline biztatva gazdáját, hogy a leányát ahhoz adja, akit szeret, így szól: »mindig is azt hallottam, hogy házasságban a megelégedés többet ér a vagyonnál!» Cs.-nél: »mindég azt hallottam, hogy a házasságnál nem kell a vagyonra nézni.« Ez csonkítás, a milyen van több is, de melyekért nem nyújt kárpoztást a sok önkényes toldás.

De néha magyarosságaiban furesák is fordulnak elő; ilyen az is, mikor Jacqueline azt mondja, hogy a kisasszony két kézzel is hozzámenne a szive választottjához. Két kézzel tán csak kapni szoktak valami után. Az ígért vagyont »hozom jószágnak« fordítja; ezt csak az fogja megérteni, a ki érti a ferbli-játék mű-szavait.

Sok helyütt inkább póriás, mint népies; afféle »csimbókos« mondásai vannak. Teljesen hibáztató azonban az az önkény, melylyel a beszélgetésben előforduló neveket, a compére Thomast, Pierre-t stb. Lőcsláb bácsira, Nyalka Jancsira változtatja. Akkor Jacqueline se legyen Jacqueline, hanem Böske, Sganarelle pedig Szaszafrász, vagy más valami doktoralakja a magyar népnek. Mikor Lucas a Géronte vállát veregeti Géronte megúván a folytonos ütögetést, így szól: »Jól van no; de ez a klavérozás az én vállamon nem szükséges.«

Ezt a művelt Geronte nem mondja; finomabb szavakkal él. De nem mondhatja már azért sem, mert Molière híret sem hallotta a klavérnak, melyet csaknem 50 évvel hallála után, 1717-ben találtak fel Drezdában.

Hogy elmondtam kifogásaimat Cs. fordítása ellen, annál szívesebben dicsérem benne a jót. És ez az, hogy ott, a hol fordítja, magyarul teszi. Sokszor vét a francia értelem, de sohasem, vagy legalább nagy ritkán, a magyar nyelv géniusza ellen.

Ha végig ezt teszi s inkább van tekintettel munkája irodalmi értékére, mint szinpadi hatására s főleg a színház karzati közönségére, melyet átdolgozás közben nyilvánvalóképen szem előtt tartott: akkor örömet rászavazok arra, hogy Molière magyar kiadásába fölvétessek.

Az Almási Tihamér fordítása sokkal előbbkelő, de halványabb. — Az eredetit jobban érti Cs.-nél, szöfűzése simább, de korán sincs olyan magyaros, mint a Cs.-é. A belépő Sganarelle így szól: »Hippokratés azt mondja, hogy mindenek előtt tegyük föl a süvegeinket,« a miből azt érti a magyar, hogy mindenkinek többje van egy süvegjénél.

»Geronte: Hippokrates mondja ezt?

Sganarelle: Igen.«

Cs.-nél: Igen is az! Az nagyon ritkán történik, hogy magyarban valami kérdésre helybenhagyólag, affirmative válaszolván, a pusztá igen szóval feleljünk. Hust ettél? »Azt« és nem: igen. A diable d'homme sem azt jelenti, hogy ördögös ember, mert az »ördögös« holmi »Hexenmeister«, itt pedig, hogy magam is esimbókos szóval éljek, inkább fene embernek volna mondható. A choses merveilleuses, melyeket Sganarelle felől hallott Geronte, nem csodálatos dolgok, hanem »dicséretetek« vagy »nagy hir.«

A szó zengése, a mondat takarossága iránt nagyobb az érzék Almásiban és az ő Sganarelle-je soha sem vetemednék kakofoniára mint a Cs.-é: »Bár csak önnek is szüksége volna s önnek feleségének« (jóllehet Molière Sganarelleje nem is említi a Geronte feleségét.)

Néhány szükséges igazítással, az Almási fordítása a

magyar Molière-kiadásba beválik, főlvétele és megjelenése esetében kikötvén, hogy czimlapján, vagy más illő helyen föl legyen említve az, miszerint a fordításban hasznát vette a Kazinczy *Boscsinálta doktor*-ának, a ki bizony jó szolgálatokat tett úgy Cs.-nek mint Almásinak.

Budapest, 1878. okt. 19-kén.

Ágai Adolf.

4. Sophokles tragoediái, Csiky Gergely fordításában.

E fordítás nem azok közé tartozik, melyek az eredetinek minden gondolatát és így minden szavát, teljes értelmével, minden oldalu vonatkozásával, mythikus és történelmi egész értékében ki akarnák fejezni, — melyek, mint Kazinczy akarta volt, az eredetinek a legkisebb jelig hű képét mutatnák elő, a legparányibb és legrészletesebb vonásokban jó és rossz tulajdonaikkal, melyek például az ókor remekműveinek minden betűjét ihletettnek nézve, inkább akartak a mai felfogástól, izléstől távol maradni, nehézkesekek, értelmetlenek, csak tanulmányozva érthetők, csak kínosan vagy zavarosan élvezhetők, mintsem nemesebb értelemben népszerűk, könnyűk, az emelkedett irányú, de kevésbé avatott olvasónak is vonzó, élvezetadóknak lenni.

De nem is kivonva, az eredetinek szellemét lényegében alig megtartva, mellékesekben mellőzve, vagy nem értve s ki nem fejezve készült fordítás ez, a milyen csak általános benyomást tesz az eredetinek megfelelőt, különben oly távolról mutatja fel a képet, vagy hallatja a zenemű hangjait, hogy a mű neméről s valódi értékéről sejtésünk is alig lehet. Ilyenformáknak mondanám a múlt századbeli Pope, Milton, stb. magyar fordításokat.

Csiky elég jól megtartja a közép utat. Megtartja az eredetinek nemcsak tartalmát, részleteit, formáját teljesen és

híven, hanem szellemét és színezetét is. A nagy drámaíró hőseinek s személyeinek indulata, beszédmódja, hangulata elég híven, az eredetinek megfelelően s legalább a főbbekben egyezően vannak visszaadva, a mennyire a mai szellemtől kitelik és nyelvünkön eszközölhető. Mert a mi nyelvünk általában alkalmas ugyan az ily művek tolmácsolására; elég gazdag kivált tartalmas, öserejű, összerű szókbán; mértékes létére eléggé simúl az ókori mértékekhez; képzett igéi és nevei által sokféle mozzanatot röviden kifejezhet; de az ókor jellemző sajátos szólásai pontos visszaadására, természetesen sem kellő szókinccsel nem birhatunk, sem e czélra új szók alkotására nem gondolhatunk, valamint a régiek szófűzésének s szórendezésének utánzására sem. Különben Cs. e tekintetben is sok ügyességgel dolgozott s a nyelv erejét sok helytt kitünteti.

Ez általános nézet mellett részletesebb megjegyzéseim e következők:

1. A fontosabb gondolatokat kifejezván, természetesen változtatja a szók nemét, a mondatok szerkezetét, a mondatok kötését. Egy mondatból többet csinál, ha szükséges; néhol egy tartalmas jelszóból is. Viszont néhol egy mondattag értékét, nyomatékát, egy más mondatbeli jelentékenyebb magyar szó értelmének képzés általi erősítésével fejezi ki. Ily formán s célszerű szóválogatás által azt eszközli, hogy alig található valamely tartalmas szót az eredetiben, melynek ereje közvetve vagy közvetetlen valamikép kifejezve vagy befoglalva nem volna.

Mindemellett sem nyújtja hosszúra a fordítás terjedtségét, nem szaporítja a beszédet; sorai száma rendesen megfelel az eredeti sorai számának.

2. Nagyobb változtatás, mondat-átalakítás példáit a karok és személyek énekeiben találjuk. T. i. az ily énekfélék mondatai az eredetiben, sok helyen, bonyolódottak, a mondattagok számosak, összehalmozottak, a görög nyelvezet ter-

mészete szerint szabadon sorozottak, egymástól messze vetettek. Így van nemcsak itt és a tragikusoknál, hanem Pindarusnál, sőt Horácznál is; emennél a görögök, amazoknál talán az epika hatására. Nem az a lyrai természetes közvetlenség a tartalomban, könnyedség, rövidség a nyelvezetben, az indulatot, szenvedélyt kifejező szókknak rövid mondatokba foglalása: az észleléssel párosult érzések sokszoros és soktagu mondatokban nyilatkozása, az emlékezetbe toluló történelmi és regés vonatkozások összezsúfolt bár magasztos tolmácsolása.

Midőn ezeket egyszerűbb mondatokra elemzi s ilyekbe foglalja, egyszersmind egyszerűbb, érthetőbb, természetesebb nyelven szól, úgy amint a mai élvezőnek, épen a mi közönségünknek, kell. Ez által talán itt-ott kevésbé magasztos a tartalom, nem oly ünnepélyes a sorok folyamata; mely előnyök Sophoklesnél és a drámaíróknál, valamint Horácznál is megragadják és csodálatra indítják az avatott élvezőt, az ó-világ szellemébe avatottat, de gátolják a megértést és gyönyörködést az emelkedett szellemű, de nem avatott olvasónál.

Például vehetni Oed. Rex 151 s köv. 1186 köv. Oed. Col. 668 köv. Antigone 100 stb. karénekeit.

Az ily szabadabb dolgozás, merészebb alakítás által sokat nyert a fordító. Mintegy megszabadult a szók nyügeitől, melyekben a szórúl-szóra fordító tántorog. Megismerte, megszerette, eltanulta Sophokles formáit, verselését; de főképp a tartalmat, szellemet vévén tekintetbe, a gondolatokat képzeteket olvasztván fel költői lelke hevében, nem az eredeti szavait, mint dirib-darabokat, hanem a saját elméjében megolvadt gondolat-anyagot öntötte görög formákba. Innen van versei szembetünő könnyedsége, olykor szép hangzásu részletek alakulása, mintha nála és általa egy újszerű, de természetes jegecedési folyamat létesülne.

Ilyen, hogy csak egy-két példát hozzak fel, Oed. Col (ford. 25. l.) »a növe szülöttre vagy istenetekre« ἡ τέκνον

ἡ λέχος stb-t utánozva; — Antigone 1261 s. »gyászhiba vad szigora« (a kifejezés maga gyenge) — ugyancsak Antigoneból »élve nem élek, halni nem értek.« (Lásd alább). — És ilyen a rímeknek sorok végén alkalmazása több helytt; talán legszebben a fordítás 222—237. lapján.

Mind ez s a mi ilyes van, igaz, kevés az eredetinek hangzatbeli jelességeihez képest; de kedvvel dolgozást és ügyességet jelez, s nem sok fordítótól telik.

3. A szabad fordítás miatt másrészt, a karok énekeinek tartalmas és sok jellemző mellékes szó által tömörített nyelvéből, a mérték utánzása s olykor a magyar szók terjedtebb alakjai miatt egy-egy jelző vagy mellékmondat elesik. Így péld. Oed. Col. 1044 s. köv. s.

Nagyobb hiány pedig, hogy beszédje és sorai néhol kevésbé tartalmasok és szép színezetűek, mint kellene. Néhol az újabb népies beszédmód hatása érzik e fordításon, jó értelemben — mire elébb czéloztam, — és gyarlóságában is. Ez utóbbinak tulajdonítom a néhol található emelkedettebb hangulat nélkül való sorokat. Kivált a népies és erőtlen kifejezéseket; például ford. 204: »egy cseppet sem volt megrémülve«, 39: »fullajtár«, 62: »dobjatok ki«, 101: »uszítá«, 103: »kézügyökben tartani« (az alak is rossz), 126: »feltolt szeretet«, uo.: »jóllakott vágy« stb. Ezek ha nem rosszak, nem is szépek.

Nyelvezetre nézve rút a népies beszéd új divatú szó-lásaiból eltanult s itt alkalmazott »persze« 127. az »is« divatos, de hibás rendezése 121 (tizenkét sorban háromszor!) holott jól rendezve 191. 196. Az »ugyan« hibás rendezése 214., *ük-ük* ragok tájshólás szerinti és új divatú használata, az Akadémia Helyesírása ellen: *atyjuk anyjuk*, stb. általában. Szükségtelen rendváltoztatás, nem népies hatásra, péld. 215. l. »Nem volt gonoszság az, mit művelt e leány.«

4. Nehéz a kellő mértéket megtartani a régés vagy történelmi színezetű nevek, melléknevek megtartására vagy mellőzésére nézve. Talán az olvasók ismeretének, avatottsá-

gának közeparányát kell ebben szem előtt tartani. Csak annyit kívánhatnánk, hogy a szokottabbakat kell alkalmazni a kevésbé szokottak és ismertek helyett. És az egyénies jelentőséggel nem bírkat mellőzni a mellékszók vagy jelzők közül. *Apollo* helyett mondhatni *Phoebust*; *Loxiast*, melyet érteni nehezebb, kevésbé; szintugy *Persephone* helyett *Korét* vagy *Persephassát*. Nem látom helyesnek a görög istenneveket rómaiakkal cserélni fel s írni *Zeus* h. *Jupitert* (ezt sz. cselekszi), vagy *Aphrodite* h. *Venust* (mit a francia fordítók tesznek) stb. De alig szükséges *Zeus Morios*-t írni fordításban, mint sz. teszi. Helyesebb az efféléket mellőzni, mint fordítónk is mellőzi *Oiatis*-t Oed. Col. 1062.

Szükség néha körülíró, magyarázó fordítást adni. Nem lett volna rossz Oed. Col. 1044. sköv. s. »dicső isteni pár« helyett, mivel az olvasó — magyarázat nélkül — nem érti, megnevezni a két istent; — utóbb a »fáklya fényü part« helyett vagy mellé a nevet kitenni. Tudom a nehézséget. Az ugy is tartalmas sorokat nemcsak értelmesen, hanem értelmezve is adni, szó- és sor-szaporítást okozott volna. És fordítónk magyarázó jegyzeteket is csatol. S igaz, hogy e mű csak olvasóknak készült, kik a jegyzeteket használhatják. És ily jegyzetek nélkül alig van más nyelvű fordítás is (Talbot francia fordítása mégis ilyen). Megvallom, a magyarázó jegyzeteket *szükséges rossznak* tartom. A mit a szövegben kifejezhetni, nem kell magyarázatra hagyni fenn.

Azt sem kívánhatni fordítótól, hogy mint Homér-fordítóink tették, állandó, megfelelő nevekkal jelöljék a dráma bőséges nyelvének ama nemesebb számos szavát, milyenek *πότιος σέμνος* vagy *ἀννημειαίος* stb. Azt sem, hogy az ilyféléknek, a fordításban, színre és értelemre nézve egészen megfelelőket alkalmazzanak. Legfelebb azt, hogy ezek ereje, néhol vallásos kegyeletes vonatkozása, lehetőleg befoglaltassék. Ez a mi fordítónknak elég jól sikerül.

5. Elenyészett a magyar fordításban az eredetinek né-

mely oly szép alakja, mely a beszédnek különös kellemet ad. Így azok a hangzat-hasonlóságból eredő alliteratio-félék, melyek nagy számmal találhatók péld. Oed. Col. 711. 1676. Antigone 335—339., 876., 972., 1071., 1083., 1261. s. köv. stb. Ezeket, mint látom, a német fordítók is alig utánozhatják. Így van a dolog az ütemességre nézve, mit kivált az egy-terjedtségű szókban találni.

Ezt csak azzal szemben jegyzem meg, mit előbb a rimelési ügyességről említettem. Nagyobb gond, további foglalkozás effélével, talán többre ment volna. A kedvnek, hivatottságnak, ügyességnek, kitartóbb műgond segélyével, több helyen sikerült volna az eredetit megközelíteni.

6. Nagyobb hiány, hogy néhol kissé erőtlenül, mellékes de fontos dolgokra nézve hiányosan magyaráz, —és helylyelközzel egynémely szót nem sikerülten fordít. Elég lesz néhány példát mutatnom fel több drámából.

Oed. R. 76. 77. csaknem szórúl-szóra hü, de bágyadt: »hitvány lennék akkor én, nem téve mindent«. — Uo. 893., 94. »az oly bűnös keble« nem világosan fejezi ki, mit az eredeti akar, hogy: ki ne gyűlölné, ki ne kívánna boszút.— Oed. Col. 8., »bátor érzetem« gyarlón adja vissza γενναϊον-t e h. velem született nemes szívem. — Uo. 101. »zord« (ἀσχεπαρον) könek jelzőjét σεμνον-t »felséges«-nek mondani, sok; inkább: *tisztes*. — Uo. 148. μιμηχοις μέγας ὄρμουν nem a »ceskélyiségért könyörgést«, hanem erős férfi létére gyenge leányára támaszkodását jelenti. — Uo. 195., 196. A kar azt mondja, mikép helyezkedjék el Oed. Ezt fordító nem híven adja; leülést említ, de a leülés módjáról nem szól. (V. ö. Schneidewin-Nauck értelmezését). Utóbbi sorban is a leülés segítéséről, nem *vezetésről* van szó.— Uo. 244. ὤς τις—προφανείσα a fordításban nincsen, pedig jelentékeny; »ember kéri az embert« gyenge.—Uo. 283. »rosszat pártolón«=ἀνοσιους ἐργοις. . ὑπερητῶν eh. istentelen tetteket segítve elő. — Uo. 284. ὡσπερ ἔλαβες τὸν ἰκέτην ἐχέγγυον = »miként megbiz-

tam bennetek« gyenge, e h. mikép fogadtad a benned bízó esdeklőt (*ἱκετης*, mint a latin *supplex*, és a két nyelvben sok más, egy előbbi megjegyzésem szerint, szabatosan alig fordítható).— Uo. 706. »végül zengje dalom« ; a *végül* (ered. *mást*) kissé prózai; az eredetiben *dal-zengés* sincs, csak dicsérés vagy magasztalás. — Uo. 1044. s. köv. lévő karéneket bágyadtan fordítottnak érzem. »Pythia partjain« helyett érthetőbb volna: Phoebos temploma táján (talán: Ph. szent térein).—Ezek pedig: *ἐπίστροφαί—μυξοσώω* ki vannak hagyva, sőt jelentésök vagy erejük befoglalva, beolvasztva sincsen.— »Th. serge *mód felett* erős« gyenge kifejezés. A végső öt sorban lévő felkiáltozás pedig az eredetiben nincsen. — Uo. 1211. köv. levő ének hasonlóul gyengés.—*Antigone* 781 s köv. sorokban az ének első szaka végén *μεμύπεν* így fordítva: »Vágytele lángra gyújt« e h. örüllté tesz. A harmadik szakzocska 801—805 szép sorokba van foglalva; de eltávozik az eredeti értelmétől, mellőzvé a kar nyilatkozatát, hogy a »király parancsáról feledkezve« a látvány keserősége leveri.— Uo. 851. »élve nem élek, halni nem értek« (talán: *élni*?) természetesen fakadni látszó szép hangzat, szép sorok; de nem egyszerűen és világosan fejezik ki, mit az eredeti mond: sem élek sem halok, sem élők, sem holtak közé nem tartozom. Különben igaz, hogy ily hangzású sorokat a német fordítóknál nem könnyen találunk, — már csak a mássalhangzók torlatának itteni hiánya miatt is.

Hibái e részben ilyformák. Súlyosabbakat nem találtam. Ezekből, úgy hiszem, eléggé ítélni lehet.

Itt kell talán megemlítnem, hogy az eredetibe utóbbiaktól toldott, a köz használatu kifejezésekben zárjelek közé foglalt szövegrészt rendesen lefordítja. A fordítás 222 lapján pedig, *Antigone* 935. 636. sorait Kreon szájába adja, holott az általa használt kiadás a karral mondatja.

7. Az eredeti drámák mértékét, verselését elég szabadon kezeli, de a mértékek *nemét* megtartja. Egy sorból töb-

bet alakít, vagy többől egyet; a sorok tartalmát elegyíti; de a vers kellékeinek megfelel, mint akármelyik német fordító.

Hiba ha *Āgēnor*-t (15. l.) *Āgēnor*-nak nevezi stb.

Leírás tévedése lehet: *Dyonisos* e h. *Dionysos*.

De nekem visszatetszőbb gyarlósága verselésének a sor végére hagyott, vagy úgy nézem, mértékpótlóul alkalmazott egytagú névmások: *én, te, ő, az, ez*. Valahogy nyomaték-talanná teszik a sor végét, a mellett ízetlen hézagpótlók, sőt nyelvtörvények ellen is vannak, a mennyiben nálunk az ige mellett legtöbb esetben szükségtelenek. Tudom, hogy német költőknél, kivált fordítóknál gyakori; de ott menthetőbb, mert az ige végzete személy-viszonyt nem fejez oly szabatosan ki, mint a magyarnak ragjai, — és így nem zárja ki úgy, mint emezek, a névmás kitételét.

Igy csak néhány lapról hozva fel példákat, találjuk *Antig.* 190. lap (a ford.) »az árnyvilágban *öt*«, — uo. »*te*«, — 197. »a tettest sem láttam *én*«, — 198. »*öt*«, — 199. »*ez*«, — 203. »*öt*« (e tájon laponkint kétszer is,) — 209 »*én*«, — 213. »*azt*«, — 216. »*én*«, — 217. »*öt—ő*«, — 222. »*én*« stb.

S ohajtanók, hogy »vágytele« 218. »szekérdús« 219, még egy-két ily rossz szó ne dísztelenítné kétségkívül szép, vonzó nyelvezetét.

Mindent összevéve, általános ítéletem a fordításról az, hogy a mennyiben időmhöz és tehetségemhez képest nyilatkozhatom, én e művet lényegére nézve becsesnek, sikerültnek, kiadást érdemlőnek tartom. Megvallom, azt hiszem, hogy csekély fogyatkozásait is helyre tudná hozni oly ember, ki oly könnyen és ügyesen versel. De így is felér eddigi legjobb fordítmányainkkal.

Kolozsvárt, 1879. jan. 5.

Imre Sándor.

VIII.

A

KISFALUDY-TÁRSASÁG KÉZIRATTÁRA.

1. szám. *Takács József*. Kézirat, féliv, 18 l. A magyarországi írók munkájának könnyebb kinyomtatását tárgyaló gondolatok.
2. » *Rosty Antal*. Kézir. fél. 4 l. Czimtelen. Elmélkedés.
3. » *Gr. Teleki Domokos*. Kézirat, fél. 11. szakadt. A szabad ember, költ. Pfeffel után.
4. » *Révai Miklós*. 3. levele, negyedr. 1. Takács Józsefhez 1803. 2. Ugyanahhoz 1805. 3. Ismeretl. 1805. (A grammatika kiadása.)
5. » *Kisfaludy Sándor*, kézir. 8-ad-töredék.
6. » *Juranics László* levele (töredék) 4-r. 1 l.
7. » *Szathmári Pap Mihály* levele 1799. 4-r. 4 l. (Viski Ovid fordítása.)
8. » *Földi János* levele 1799. 4-r. (Állatok országának kiadása.)
9. » *Döme Károly* levele 1816. 4-r. 4 l. (Ajándéklexikon kiadása.)
10. » *Somogyi János* levele 1804. 4-r. 4 l.

11. szám. *Takács József*. Kézirat, negyedr., 74. l. töred. Miscell. Hosszú s víg életre útmutatás. Az álnok macska s az ártatlan kutya. A parancsolgató leány. A majmozó gyermek. A haldokló gyermek. Az istenről. A jámbor életről. Úgy jár, a ki szófogatlan. A hebehurgya urfi. A hervadt rózsa. A kis madarász. A bosszút-álló gyermek. A testvérek édes anyjok nevenapjára télben. A városi élet örömei. A gyermekek atyjok nevenapján. A könyörülő gyermek. A szánakodó Ágnes. A kert. Az árnyékában magát elbizó gyermek. A maga meggyőzés. A jó fiú édes anyja nevenapján decemberben. Ne gyanakodj. A mohó halaeska. A hazug tinó. Ne hirtelenkedj az ítélet hozásban. Egy pilléket gyűjtő úrfihoz. Ki a boldog ember. A féltékeny gyermek. Veszedelmes az első lépés. A csavargó patak. De még is lehet jobbúlni. A testvér-ajándéka.
12. » *Takács József*. kézirat. Miscell. k. 8-r. 56 l.
— — Kézirat. Miscell. k. 8-r. 84 l.
13. » *Baróti Szabó Dávid* 8 levele s pedig Takácshoz k. 8-r. 4 l. (1799); N-hez (tartalma: m. prozódia) 4-r. 4 l. (1789.); Takács Józsefhez 8-r. 4 l. (1768); k. 8-r. 4 l. (1799); (tartalma: életr. adatok magáról s Révairól) k. 8-r. 4 l. (1799); 1803. 4 l.; 1803. k. 8-r. l.; dátum nélkül, 4-r. 4 l.
14. » *Takács József*. A hazai utazásról. 4-r. 34 l.
15. » — — Az 1796. esztendei utazásnak rövid leírása, egy fél ív, 24 l. (ketté vágva.)
16. » *N. N. M. Tolnai* Festetics grófné, született Sallér Judith ő nagysága nevenapjára. — R. F. fejedelem képére (Költ.) k. 8-r. 4 l.
17. » *N. N.* Franciaország júliusban 1793. (Költ.) k. 8-r. 2 l.

18. szám. *N. N.* A fegyvertelen Amor. (Költ.) k. 8-r. 2 l.
19. » *N. N.* Amint pásztornak kesergése. (Költ.) k. 8-r. 2 lap.
20. » *Légrády Imre* költeménye, egy negyed ív, (töredék), 1802.
21. » *N. N.*: latin dráma, k. 8-r. 28 l. (töredék).
22. » *Virág* ódája. (Tu ne cede malis! Virg.) egy negyed ív.
23. » *Kultsár István* levele N-hez, egy negyed ív (töredék), 1793.
24. » *Gvadányi József* levele N-hez, egy negyed ív, 1797.
25. » *Takács János* levele öccséhez, egy fél ív 1802.
26. » *Festetics György* gr. levele Takács Józsefhez, egy negyed ív, 1799, (Hufeland fordítása).
27. » *Bessenyei Sándor* levele Festetics György grófhoz, egy fél ív, 1798 (fordításai.)
28. » *Vidovics*. Levél. 1820. 8-r. Búcsuzó vers.
29. » *Mészáros József* váli plébános 3 levél (?) 8-adr. és 4-r. 1801 és 1802. (Prédikáció kiadása és vegyes.)
30. » *Nagy* (?). Levél. Negyedr. Szombathely. Vegyes. 1802.
31. » Vegyesek.
32. » *Fáy András*: Flóris diák. 2-r. 60 l. (töredék).
— — A Szulioták. 2-r. 69 l.
33. » *Radics Mihály*: Magyar közmondások s egyéb tanulságos igazmondatok gyűjteménye. Összeállította 1861—1868. 2-r. 240 l.
34. » *Radics Mihály*: Adomák, történeti és népmondák. 1869. Egy köt. 4-r. (Radics arczképével).
35. szám. Csarnok. Kézirat. Szerkesztette és irta Vas Gereben a győri Akadémia önképzőkörében. 2. sz. — 5. sz. — 14. sz. — 16. sz. — 25. sz. 4-r.

36. szám. Népmesék (10 füzet).

37. » *Kisfaludy Sánd.*: Hunyady János-ából töredék.
2-rét.
38. » — — Észrevételek a helyesírásra, 4-r.
39. » — — Vélemény Édes Gergely útmutatásáról a magyar poézisra. 4-r.
30. » — — Szigliget. Néma ábrázolat. 4-r.
41. » — — A magyar nemességhez egy magyar nemes. 2-r.
42. » — — II. András. Drámaterv és töredék. 2-r.
43. » — — A magyar színjátszó társaság. Dr. töredék. 2-r.
44. » — — Kún László. Dráma. — Kendi Sándor. Dráma-töredék. — Antiochus. Rege. 2-r.
45. » — — Kún László, — Két drámatöredék. 2-r.
46. » — — Bánk. Dráma. 2-r.
47. » — — Nyelvészeti jutalomkérdésre ajánlat az Akademiához.
48. » — — Művészeti jegyzetek. Töredék. 2-rét.
49. » — — Festetics Györgyhöz. Költemény. 8-rét.
50. » — — Vegyes jegyzetek, 8-r.
51. » *Egy ismeretlen rostáló.* Nyelvészeti észzevételei Kisfaludy S. regéire. 8-r. Felelet ugyanerre 4-r.
52. » *Kisfaludy Sánd.*: Levélfogalmazvány. (Viszonya Kazinczyhoz). 2-r.
53. » — — Levélfogalmazványok: József nádorhoz és gr. Teleki Lászlóhoz. (A regék megjutalmaztatása). 2-r.

54. szám. *Kisfaludy Sánd.*: Levelezés a m. tudós társasággal.
I. kötet. 2-r.
55. » — — Levélfogalmazvány Nyáry Pálhoz.
(Mátyás király szobra). 2-r.
56. » — — Levél Schedel Ferencznek. (Ujabb
dolgozatai). 2-r.
57. » — — Levél gr. Festetics Lászlónak.
(Czimeréről és nemzetiségéről).
2-rét.
58. » — — Levél az Akademia elnökségéhez.
(Himfy új kiadása, Kemend. a ba-
latoni játékszin építése). 2-r.
59. » — — Két levélfogalmazvány Kazinczy-
hoz. (Meggjegyzések a regékre). —
Baacsányinak. 2-r.
60. » — — Latin levele 1787-ből. 4-r.
61. » — — Idézetek gyűjteménye. 16-r.
62. » *N. N.* Megjegyzések Hunyady János-ra 4-r.
63. » *Kisfaludy Károly*: két, Kiss Károlyhoz irt ver-
ses levelének másolata. 8-r.
64. » *Kisfaludy Sándor*: Az insurrectióra vonatkozó
iratok.
1—3. fasc. Auszug aus der Geschichte der Insur-
rection des Adels von Ungarn im Jahre
1809—10. I., II. und III. Periode.
4, 5. fasc. Anhang und Beitrag zu derselben.
6. fasc. Története a haza védelmére 1809. eszt.
fölkelő magyar nemességnek. 2-r.
7. fasc. Az 1809-ben fölkelő magyar nemességnek
álló száma, története, a levelekből bővebben
kivonva. 2-r.
8—13. fasc. Napkönyve a haza védelmére felkelt
nemességnek. 1808. október 20.—1809. októ-
ber 17-ig. 2-r.

14. fasc. Oklevelek. 2-r.
15. fasc. Kisfaludy Boldizsár 3 levele. 2-r.
16. fasc. József főhg. Veszprém vármegyében.
17—19. fasc. Vegyes melléletek, beszédek, pro-
clamatiók s nyomtatványok. 1—56-ig.
-

IX.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG

1878 július 29-én helybenhagyott

A L A P S Z A B Á L Y A I.

ELSŐ SZAKASZ.

A T á r s a s á g c z é l j a.

1. A Kisfaludy-Társaság Kisfaludy Károly emlékére fölállított széptudományi intézet, melynek célja a magyar szépirodalom emelése s általában a műzlés nemesítése.

2. §. E cél valósítása végett a Társaság:

a) Figyelemmel kíséri a magyar szépirodalom fejlődését s megvitatja szükségait és hiányait;

b) Bölcsészeti, történeti és bíráló dolgozatokat nyújt a széptan és művészet köréből;

c) Eredeti s fordított széptani, szépirodalmi, népköltési művek megjelenését eszközli;

d) Jutalmakat hirdet széptani és szépirodalmi dolgozatokra;

e) Széptani s szépirodalmi nyilvános felolvasásokat rendez.

MÁSODIK SZAKASZ.

S z e r v e z e t.

3. §. A Társaság rendes és levelező tagokból áll.

4. §. A rendes tagok jeles magyar írók közül választandók, a kik egyszersmind készek a Társaság céljait szép-

tani, műbirálati vagy szépirodalmi közremunkálásuk által előmozdítani.

Számuk ötvenre van határozva.

5. §. A levelező tagok oly írók közül választandók, a kik magyar művek ismertetése vagy fordítása által más irodalmakban érdemet szereztek.

Számuk huszig terjedhet.

6. §. A rendes tagoknak magyarországi illetőségűeknek kell lenni, a levelezők lehetnek idegenek is.

7. §. Az idegen tagok választása csak úgy válik érvényessé, ha a magyar királyi kormány jóváhagyja.

Egyébiránt a Társaság bármely rendű tagjaivá csak olyanok választhatók kik feddhetetlen jelleműek.

8. §. Mindkét rendbeli tagoknak joguk van a Társaság mindennemű üléseiben és tanácskozásaibgn részt venni, előadásokat tartani s új tagokat és tisztviselőket ajánlani.

Szavazás jogával a rendes tagok vannak fölrüházva.

9. §. A rendes tagoktól elvárja a Társaság, hogy a széptan és szépirodalom bizonyos ágait, különösen a magyar irodalom terén, figyelemmel kísérik s időnkint ismertetik, legalább háromévenkint egy-egy előadást tartanak, a Társaság által nekik bírálat végett kiadott munkákról jelentést tesznek s általában a Társaság minden megbízásában pontosan eljárnak.

Mind ezt a levelező tagoktól is szívesen veszi a Társaság.

10. §. A Társaság tisztviselői két elnök s két titkár. Mind a négyen a rendes tagok közül választandók.

Az elnökök választása úgy válik érvényessé, ha a magyar királyi kormány megerősíti.

11. Az elnök a Társaság szellemi munkálkodása irányára ügyel, anyagi viszonyai felett örökodik, az ülésekben a tanácskozásokat vezeti s a Társaságot mind a hatóságok, mind a magánosok irányában képviseli.

12. Az elnök teendőit távolléte vagy akadályoztatása esetében a másod elnök végzi.

13. A titkárt illeti az előadások, a társasági könyvkiadások elintézése, a jegyzőkönyv és az Évlapok szerkesztése; ő szerződik, a Társaság előleges vagy utólagos jóváhagyása mellett, a szerzőkkel, nyomdászokkal és könyvárusokkal; számol velök; gondoskodik, a Társaság időnkinti határozatai szerint, a pártolók évi könyvilletményeiről. Ugyanő szerkeszti a Társaság munkásságáról és állapotáról szóló évi jelentést, szerkeszti s teszi közzé a Társaság mindennemű hirdetéseit; folytatja a levelezést s őrzi a Társaság könyv- és levéltárát.

14. Teendőiben osztozik a másod titkár, ki őt szükség esetében helyettesíti.

15. A társaság alaptőkéjét, bevételeit és kiadásait, szívésségből, a Magyar Földhitelintézet kezeli.

16. §. A vagyoni ügyek vezetésében az elnök segítségére szolgál a gazdasági bizottság, mely három rendes tagból áll. Ezen bizottság időnkint számba veszi a Társaság vagyoni állapotát s róla a Társaságnak jelentést tesz.

Az évi költségvetéseket az elnökök, titkárok, s ezen bizottság tagjai együtt állapítják meg.

A megállapított évi költségvetésen kívül előforduló jelentékenyebb költségekről a Társaság e bizottság véleménye alapján határoz.

17. §. A tagok éltök napjára, a tisztviselők, valamint a gazdasági bizottság tagjai, három évre választatnak, mely idő letelte után újra megválasztatók.

HARMADIK SZAKASZ.

V á l a s z t á s o k .

18. §. A tagválasztás következő módon történik:

a) A decemberi ülésben megállapítatik, hány hely tölthető be a rendes és levelező tagok sorában.

b) Minden tagnak joga van annyi jelöltet ajánlani, a hány hely betölthetőnek határoztatott. Az ajánlatok, az ajánlott irodalmi működésének részletes bemutatásával, legkésőbb ujév napjáig, a titkárnál, írásban, nyujtandók be. Január elseje után ajánlás többé nem fogadtatik el.

c) Ha valaki több jelöltet ajánl, mint a mennyi hely betölthetőnek van határozva, valamennyi ajánlata érvénytelen.

d) Az ajánlatok a januári ülésben bemutattnak, s ekkor tüzi ki a Társaság a választó ülés idejét, mindenkor február valamelyik olyan napjára, mely az ünnepélyes közülést legalább öt nappal megelőzi.

e) A választó ülésben fölolvastatván a jelöltek névsora megkezdődik a szavazás, titkosan, papirszeletek által.

f) Minden szavazó tagnak joga van annyi jelöltre szavazni a hány hely betölthetőnek határoztatott. A ki a meghatározott számnál több nevet ír szavazó lapjára, annak szavazata az összeszámlálásnál egyáltalán figyelembe nem vétetik.

g) Érvényesen szavazni csak oly jelöltre lehet, ki valamely tag által ajánlva volt.

h) Az elnök kijelentvén, hogy a szavazás kezdődik, a titkár a rendes tagokat név szerint felszólítja, s a jelenlevők szavazatukat személyesen adják át az elnöknek.

i) A begyűlt szavazó lapokat az elnök felolvasván, a szavazatok számba vétetnek. A mely jelölt a szavazatok általános többségét elnyeri, megválasztottnak tekintetik.

k) Ha általános többséget annyi jelölt nem nyerne, a hány hely betölthetőnek határoztatott, akkor új szavazás következik, egyenkint, és mind azokra kik az első szavazásnál (az általános többséggel megválasztottakon kívül) szavazatot nyertek, még pedig azon sorban a mennyi szavazatot nyertek.

l) Először tehát azon jelölt neve tüzetik ki, a kinek az első szavazásnál legtöbb szavazata volt, s minden jelen levő belső tag, titkos szavazat útján, igennel vagy nemmel szavaz. Ha a jelölt a szavazatok többségét így elnyeri, megválasztottnak tekintetik. Ellenkező esetben pedig az utána legtöbb szavazatot nyert jelölt tüzetik ki.

m) Ha az első, általános szavazásnál két vagy több jelölt egyenlő számú szavazatot kapott volna, sorshuzás dönti el, hogy ezek mily rendben tűzessenek ki a második szavazásra.

n) E nevenkinti szavazás mindaddig folytattatik, míg vagy a betölthetőnek határozott hely mind be nem töltetett, vagy valamennyi, az első szavazásnál szavazatot nyert jelöltre az új szavazás meg nem történt.

o) Ha a szavazatok egyenlő két részre oszlanak, nincs választás.

19. §. A rendes taggá választottat a titkár levél útján értesíti megválasztásáról, s kérdést intéz hozzá, vállal-e a Társaság céljait tagképen előmozdítani? s hogy különösen a széptan vagy szépirodalom melyik ágát választja műköreül? Ha az, egy hónap alatt bekérendő válaszlevél igenlő, az új tag meghivatik a Társaság üléseibe. Ha a válasz tagadó, vagy válasz, a deczemberi ülésig, nem érkezik, a választás nem történtnek tekintendő.

20 §. A rendes tag a maga helyét a Társaság munkálkodása körébe vágó előadással foglalja el. Ha ezt megtette, kiadatik neki az elnök és titkár által aláírt s székfoglalása napjáról keltezett oklevél. Ha ellenben egy év alatt megválasztása után széket nem foglal, s mulasztását nem igazolja, megválasztása megsemmisül.

21. §. Az ujonnan megválasztott levelező tag, mindjárt megválasztása, illetőleg a kormány jóváhagyása után, meghivatik a Társaság üléseibe, valamint azonnal megtiszteltetik

az elnök és titkár által aláírt oklevéllel, és a Társaság örömmel veszi, ha székfoglalót is tart.

22. §. A tisztviselők s a gazdasági bizottsági tagok választása háromévenként, ha üresedés támad korábban is, az ünnepélyes közülést követő valamely nap történik, minden esetre a februári havi ülésnek előtte, még pedig szintén a tagok ajánlatai alapján, titkos szavazás útján, a szavazó tagok általános többségével.

23. §. Minden választásra legalább húsz szavazó szükséges.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Ü l é s e k.

24. §. A Társaság havonként rendszeren egy, szükség esetében több ülést is tart.

25. A havi ülések tárgyai:

a) Széptani, irodalom- és műtörténeti, bíráló és szépirodalmi munkák felolvasása;

b) Új tagok székfoglalása; emlékbeszédek elhunyt tagok fölött;

c) Esmecsere magyar szépirodalmi jelenségek s általában széptani kérdésekről;

d) Intézkedés kiadandó munkák és tárgyalások iránt;

e) A Társaság mindennemű ügyeinek eligazítása;

26. §. A havi ülésekben nem-tagok munkája is felolvasható, ha az elnök által esetenként bírálónak kinevezett két tag felolvasásra ajánlja. A felolvasónak azonban tagnak kell lenni.

27. §. Hogy a havi ülés bármely végzése érvényes legyen, legalább hét rendes tag jelenléte szükséges.

28. §. Évi közgyűlését a Társaság február 5-ike mint Kisfaludy Károly születése napja idején tartja.

29. §. A közgyűlés áll:

a) A tagválasztó ülésből, melyről a 18. és 23-dik §

intézkedik, s mely, a tagválasztáson kívül, eldönti a pályamunkák sorsát, kitűzi az új jutalomföladatokat s megállapítja az ünnepélyes közülés tárgysorát;

b) A tisztujtó ülésből, melyről a 22. és 23-dik § intézkedik; végre

c) Az ünnepélyes közülésből, azon a vasárnapon, mely Kisfaludy Károly születése napjára, február 5-dikére esik vagy utána következik.

30. §. Az ünnepélyes közülés tárgyai:

a) Az elnök megnyitó beszéde;

b) A titkár jelentése a Társaság lefolyt évről;

c) Elhunyt tagok emlékezetének megülése;

d) A Társaság körébe tartozó széptani s szépirodalmi fölolvadások;

e) Kiadott s kitüzött jutalmak kihirdetése;

f) Jutalommal vagy dícsérettel kitüntetett munkák fölolvadása.

31. §. Az ülésekben, ha elnök nincs jelen, a legrégebbr rendes tag elnököl.

32. §. Az üléseket a titkár hívja össze, a rendeseket az évrnek határozatilag megállapított, a rendkivülieket elnökileg kitüzött napjaira.

33. A Társaság ülései nyilvánosak; az elnök azonban, valahányszor jónak látja, zárt ülést is tarthat.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

J u t a l m a k.

34. §. A jutalmak tárgyai:

a) Széptani, irodalom- és mütörténeti föladatok;

b) Költői és szónoki művek;

c) Műfordítások.

35. §. A pályamunkák, megbírállás végett, három tagnak adatnak ki, kik rólok jelentést terjesztenek elő, melynek alapján a Társaság határoz.

36. §. A jutalom a bár csak viszonylag legjobb munkának is kijár, ha csak a pályadíj hirdetésében világosan más nem volt kikötve.

37. §. A jutalommal kitüntetett pályamunkák a szerző tulajdona maradnak; a Társaság azonban fentartja magának, hogy azokat Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse.

38. §. A pályamunkák kéziratái a Társaság levéltárában maradnak.

39. §. Minden jutalomért a Társaság tagjai is versenyeznek, ha csak a pályázati hirdetés őket egyenesen ki nem rekeszti.

HATODIK SZAKASZ.

Kiadványok.

40. §. A Társaság közzétételei sorába tartoznak:

a) Évlapjai, melyek egy részben a közlések tárgyait, Társaság alapszabályait és személyzetét, nagyobb érdekű határozatait, könyvkiadványai, elhunyt tagjai és alapítói jegyzékét, más részben a tagok székfoglalóit s egyéb ide szánt munkálatait, valamint jutalmazott pályamunkákat foglalnak magokban;

b) A Társaság céljainak megfelelő könyvek, évi illetmény, folyóirat vagy külön kiadványok alakjában, a mint a viszonyok időnkint kívánják.

HETEDIK SZAKASZ.

Bevételek és kiadásaiok.

41. §. A Társaság pénzforrásai:

- a) Az alaptőke kamatai;
- b) Alapítványok és kamataik;
- c) Mindenféle adományok;
- d) A pártolók évi adalékai s a Társaság által kiadott munkák jövedelme.

42. §. Kiadásaiban a Társaság csak jövedelmeire szorítkozik s alaptökéjéhez hozzá nem nyúl.

43. §. Minden alapítvány az alaptökéhez csatolandó.

NYOLCZADIK SZAKASZ.

A l a p í t ó i é s p á r t o l ó i.

44. §. A Társaság alapítója, ki legalább száz forintot tesz le pénztárába, akár kész pénzben, akár legalább öt százalék biztos kamatot hajtó értékpapirokban, akár végre alapító levélben, melyben arra kötelezi magát, hogy az összeg ötös kamatait évenként előre befizeti, halála esetére pedig örökösei a tőkét kész pénzben kiegyenlítik.

45. §. A Társaság alapítóinak, s haláluk után hitvesőknek, időnkint az Évlapokkal kedveskedik, hol nevüket megörökíti. Ezenkívül az alapítók illetőleg, túlélő hitvesők, részesülnek mind azon könyvilletményekben, melyek a pártolóknak járnak.

46. §. A Társaság pártolói időnkint megállapítandó évi járulékot fizetnek, a miért a Társaság megfelelő könyvilletményekben részesíti őket.

KILENCZEDIK SZAKASZ.

Á t a l a k u l á s, f ő l o s z l á s.

47. §. A Társaság alapszabályainak netáni változtatását oly gyűlés határozhatja el, mely, legalább a rendes tagok egy harmadának kivánatára, különösen e végből van összehíva.

A megváltoztatott alapszabályok legfelső helybenhagyás végett ő felségének terjesztendők fel.

48. §. A Társaság föloszlását oly gyűlés határozhatja el, mely legalább a rendes tagok négy ötödének kivánatára különösen e végből van összehíva; a föloszlató végzés érvé-

nyére pedig a jelen levő szavazó tagok három negyedének többsége kívántatik.

E végzés azonkívül felső helybenhagyás alá bocsátandó.

49. §. A föloszlott Társaság vagyona a Magyar Tudományos Akademiára száll, hogy azt, alapszabályai értelmében, széptudományi czélokra fordítsa.

X.

A Kisfaludy-Társaság személyzete

1879-dik évi február 9-dikén.

Tisztviselők:

Elnök: Lukács Móricz.

Másod elnök: Gyulai Pál.

Titkár: Greguss Ágost.

Másod titkár: Beöthy Zsolt.

Ügyész: Hinka József.

A gazdasági bizottság tagjai:

Arany László.

Vadnai Károly.

Zichy Antal.

Rendes tagok:

Abonyi Lajos (Márton Fer.) (1867) N.-Abonyban.

Arany János (1848) Budapesten.

Arany László (1867) Budapesten.

Ábrányi Kornél, ifjabb (1878) Budapesten.

5. Ágai Adolf (1877) Budapesten.

Baksay Sándor (1872) Kun-Szent-Miklóson.

Balázs Sándor (1876) Budapesten.

Bartalus István (1867) Budapesten.

Beöthy Zsolt (1876) Budapesten.

10. Berczik Árpád (1873) Budapesten.

Csiky Gergely (1879) Budapesten.

- Dalmady Győző (1867) Budapesten.
Degré Alajos (1867) Budapesten.
Dobsa Lajos (1862) Makón.
15. Dux Adolf (1867, 1870) Budapesten.
Frankenburg Adolf (1867) Sopronban.
Greguss Ágost (1860) Budapesten.
Győry Vilmos (1868) Budapesten.
Gyulai Pál (1860) Budapesten.
20. Henszlmann Imre (1843) Budapesten.
Hunfalvy Pál (1842) Budapesten.
Imre Sándor (1878) Kolozsvártt.
Ipolyi-Stummer Arnold (1867) Szent-Kereszten.
Jókai Mór (1860) Budapesten.
25. Keleti Gusztáv (1867) Budapesten.
Kovács Pál (1837) Győrött.
Lévay József (1862) Miskolczon.
Lukács Móricz (1842) Budapesten.
Pálffy Albert (1864) Budapesten.
30. Palszky Ferencz (1847) Budapesten.
Rákosi Jenő (1869) Budapesten.
Salamon Ferencz (1860) Budapesten.
Szabó István (1842) Kazáron.
Szathmáry Károly P. (1869) Budapesten.
35. Szász Béla (1868) Kolozsvártt.
Szász Károly (1860) Budapesten.
Szemere Miklós (1865) Lasztócson.
Szécsen Antal gróf (1877) Pozsonyban.
Szigeti József (1865) Budapesten.
40. Szilády Áron (1867) Kis-Kun-Halason.
Szücs Dániel (1848) Veszprémben.
Tárkányi Béla (1867) Budapesten.
Toldy István (1873) Budapesten.
Tolnai Lajos (1866) Maros-Vásárhelytt.
45. Tóth Kálmán (1860) Budapesten.

- Tóth Lőrincz (1841) Budapesten.
 Vadnai Károly (1866) Budapesten.
 Vajda János (1870) Budapesten.
 Zichy Antal (1866) Budapesten.
 50. Zichy Géza gróf (1878) Budapesten.

Levelező tagok:

- Bachat Dániel (1879) Budapesten.
 Butler Dundas Ede (1879) Londonban.
 Germanecz Károly (1867) B-Csitáron.
 Hadzsics Antal (1867) Ujvidéken.
 5. Handman Adolf (1879) Kassán.
 Jovanovics János (1867) Ujvidéken.
 Opitz Tódor (1867) Liestalban (Baselland).
 Öman Viktor Emanuel (1879) Örebroban (Svédország).
 Pachler Faust (1878) Bécsben.
 10. Patterson Artur (1869) Londonban.
 Ring Mihály (1873) Pozsonyban.
 Saissy Amadé (1879) Budapestben.
 Sayous Ede (1872) Párizsban.
 Stier Teofil (1867) Zerbstben.
 15. Vulcanu József (1871) Budapesten.

Az évszám az illetőnek taggá választása idejét jelöli.

XI.

A Kisfaludy-Társaság elhunyt tagjai

1879 évi február 9-dikéig.

A Kisfaludy-Társaság tagjai 1866-ig csak egyfélék voltak, 1867-től fogva belsők meg külsők, 1879-től rendesek meg levelezők.)

1838. — 1. Kölcsey Ferencz aug. 24.
1841. — 2. Csató Pál febr. 15.
1842. — 3. Dessewffy Aurél gróf febr. 9.
1844. — 4. Kisfaludy Sándor okt. 28.
1846. — 5. Vajda Péter febr. 10.
6. Kis János febr. 19.
1847. — 7. Schedius Lajos nov. 12.
1849. — 8. Péczely József máj. 23.
1851. — 9. Hazucha Ferencz (Kelmenfi László)
 april 21.
1852. — 10. Helmeczy Mihály decz. 1.
1853. — 11. Garay János nov. 5.
1854. — 12. Nagy Ignác marc. 19.
1855. — 13. Vörösmarty Mihály nov. 19.
1857. — 14. Szenvey József jan. 22.
1858. — 15. Bajza József marc. 3.
16. Bártfay László máj. 12.
17. Szontagh Gusztáv jun. 7.
18. Császár Ferencz aug. 17.
1860. — 19. Szenczy Imre febr. 2.
1861. — 20. Szemere Pál marc. 18.
21. Vachott Sándor april 9.
22. Sárosy Gyula (Lajos) nov. 16.

1864. — 23. Kazinczy Gábor april 18.
 24. Szalay László jul. 17.
 25. Fáy András jul. 26.
 26. Kuthy Lajos aug. 27.
 27. Madách Imre okt. 5.
1865. — 28. Jósika Miklós báró febr. 27.
1866. — 29. Kiss Károly febr. 17.
 30. Gaál József febr. 28.
 31. Egressy Gábor jul. 30.
 32. Zádor György aug. 17.
 33. Czuczor Gergely szept. 9.
1867. — 34. Pákh Albert belső tag febr. 10.
 35. Bérczy Károly belső tag decz. 11.
1868. — 36. Erdélyi János belső tag jan. 23.
 37. Tompa Mihály belső tag jul. 30.
1869. — 38. Greguss Gyula belső tag szept. 5.
1871. — 39. Eötvös József báró belső tag febr. 2.
1872. — 40. Sir John Bowring külső tag nov. 23.
1875. — 41. Kriza János belső tag marc. 26.
 42. Szeberényi Lajos belső tag jun. 4.
 43. Toldy Ferencz belső tag decz. 10.
 44. Kemény Zsigmond báró belső tag
 deczember 22.
1876. — 45. Tóth Ede belső tag február 26.
 46. Székács József belső tag julius 29.
1877. — 47. Dömötör János belső tag január 8.
 48. Steinacker Gusztáv külső tag jun. 7.
 49. Fábíán Gábor belső tag decz. 10.
1878. — 50. Szigligeti Ede belső tag jan. 19.
 51. Horváth Mihály belső tag aug. 19.
-

XII.

A Kisfaludy-Társaság alapítói

1879 évi február 9-dikéig.

Adler Dávid.	Baumgarten Ignác.
Almássy Edmund.	Baumgarten Károly.
Almássy Pál.	Bárány Pál és Dénes.
Andrássy György gróf	25. Báron Benedek (3000
(1860 előtt).	frttal).
5. Andrássy György grófné	Beniczky Ödönné Kegle-
(1860 előtt).	vich Stephania grófnő.
Apáthy István.	Beregszászy Pálné.
Autonovics Kálmánné.	Berényi Ferencz gróf.
Ács Károly.	Bernáth Gyula (200 fo-
Bajai kath. főgymnasium.	rinttal).
10. Balassa Antal báró.	30. Bethlen József grófné.
Ballagi Mór (1860 előtt).	Bezerédj Istvánné.
Barbás József.	Boczkó Dániel.
Barcza Sándor.	Bohus Jánosné Szögyény
Barkassy Imre.	Antonia.
15. Bartal György (idősb).	Bolza István gróf.
Batthyány Fülöp herczeg	35. Buda Imre.
(1860 előtt).	Budai népszínház.
Batthyány Géza gróf.	Budapesti első hazai taka-
Batthyány Kázmér gróf	rékpénztár (200 frttal,
(1860 előtt).	mely adományát csak-
Batthyány Lajos grófné.	nem évenként megújítja).
20. Baumgarten Ferdinánd.	Budapesti kereskedő ifjak
Baumgarten Fülöp.	társulata.

- Budapesti nemzeti kaszinó.
40. Budapesti nemzeti színház
Budapesti színészek (1860 előtt).
Burdján Pál.
Buth Károly.
Buzás Elek.
45. Csabai kaszinó (Békés).
Csanak József.
Csapó Kálmán.
Csapó Vilmos (ifjabb).
Csáky Albin gróf.
50. Csáky Kálmán gróf.
Csáky László gróf.
Csengery Antal (500 forinttal).
Csepely Sándor.
Cséry Lajos.
55. Csillag László.
Czirbesz Gyula.
Daray Imre (500 forinttal).
Deák Ferencz.
Debreczeni h. h. felső tanulók olvasó egylete.
60. Debreczeni kereskedő ifjak önképző egylete.
Debreczeni polgári kaszinó (1860 előtt).
Dessewffy Aurél grófné (200 forinttal).
Dessewffy Emil gróf (200 forinttal).
Deutsch Mór (ifjabb, 200 forinttal).
65. Deville János (300 forinttal)
Dienes Ferencz.
Domokos László.
Ebner Ede (200 forinttal).
Egressy Galambos Sám.
70. Emich Gusztáv (idősb).
Emich Gusztávné (idősb).
Eördögh Józsefné s Szentiványi Farkasné.
Eötvös Dénes báró.
Eötvös József báró (200 arannyal).
75. Erdely Antal.
Erdődy Kajetán gr. (1860 előtt).
Fáy András (1860 előtt).
Fenyvessy Adolf.
Ferenczy Lajos.
80. Fiók Sándor (ifjabb).
Fogarasi Ján. (1860 előtt).
Frank Antal.
Frank-Varga Margit.
Fülöp Lajosné.
85. Garay Alajos.
Gessler József.
Gévay Antal (1860 előtt).
Ghyezy Ferencz (200 forinttal).
Ghyezy Kálmán.
90. Giczey Sámuel.
Gyene Gusztáv.
Gyene Károly.
György Endréné Szentpály Klementina.
Győri takarékpénztár.

95. Halász Gedeon.
Hamary Dánielné.
Hanvay Zoltán.
Harkányi Frigyes.
Harkányi Fülöp(1000 fo-
rinttal).
100. Heckenast Gusztáv.
Hertelendy - Karácsonyi
Mária.
Hollósy Károly (ifjabb).
Hontmegyei kaszinó.
Horvát Boldizsár.
105. Horváth Döme.
Horváth Lajos.
Horváth Lajosné Császár
Mária.
Horváth Mihály.
Horváth-Rohonczy Ilona
báróné.
110. Hódmezővásárh. kaszinó.
Illyés Lajos (sófalvi).
Ipolyi Arnold.
Iványos László.
Jálics Géza.
115. Jankai József.
Jóny Tivadar.
Justh József.
Kacskovics Ignác.
Kajdacsy István (2000
frttal, mely 1885-ben
fölvendő).
120. Kandó Kálmán.
Karácsonyi Guidó gróf.
Karczag Béla.
Kautz Gyula.
- Kállay Ákosné.
125. Kállay Béni.
Kármán Lajos.
Károlyi Tibor gróf (200
frttal).
Keckeméti kaszinó.
Kegl Julia.
130. Keglevich Béla gróf.
Kemény János báró (200
frttal).
Kenessey Albert.
Kenessey Kálmán.
Kégl György (200 frttal)
135. Kis Andrásné Bernátffy
Ida bárónő.
Kiss Lajosné (1860 előtt)
Kolozsvári róm. kath. fő-
gymnasiumi ifjuság ön-
képző köre.
Kolozsváry Miklós.
Kovács Ede (berencezi).
140. Kovács Lőrincz (200 fo-
rinttal).
Kovács Mátyás (1860 e.).
Kozma Ferenczné Domo-
kos Judit.
Kónyi Manó és neje.
Kralovánszky György
(500 frttal).
145. Kriek Mária.
Kubinyi Ferencz (idősb).
Kún József.
Latinovics Illés (200 frt).
Lányi Gyula.
150. László Antal.

- Lehoczky Tivadar.
Lethenyey Lajosné.
Léber Ignác.
Lévai Henrik.
155. Lévai kaszinó.
Lipesev Tamás.
Lipthay Béla báró.
Lónyay Gábor.
Lónyay Menyhért gróf.
160. Lukács Antal.
Lukács Györgyné s Tar
Sámuelné.
Lukács Móricz.
Madas Károly.
Madách Imre.
165. Mailáth György.
Majer Károly.
Majláth István.
Mandl Mór.
Markovics Albertné Rhé-
dey Anna.
170. Markusovszky József.
Marosvásárhelyi Kazin-
czy-alapítv. (200 frttal)
Mándy Elek.
Márton Ferencz (Abo-
nyi Lajos).
Micsky Zsigmond (1860
előtt).
175. Mikó Imre gróf.
Miskolczi takarékpénzt.
Nadányi Albertné (200
frttal).
Nadányi Ferencz (200 ft).
Nagy Elek (káli).
180. Nagy Gedeon (toicsvai)
Nagy Kár. (1860 előtt).
Nagyvárad takarékpénztár.
Nádasdy Lipót gróf.
Neuwelt Armin.
185. Névtelen (1860 előtt).
Névtelen (1860 előtt).
Névtelen (200 frttal).
Nyirbátori kaszinó.
Nyiry-Csiky Róza.
190. Okolicsányi Menyhértné.
Ordódy István Károly.
Pallavicini Sándor örgr.
Pantocsek-Pereszlenyi
Irma.
Paulay Ede (200 frttal).
195. Pécsi nemzeti kaszinó.
Pécsi takarékpénzt. (200
frttal).
Pfeffer János.
Pilaszanovics József.
Pilta Jánosné.
200. Podmaniczky Ármin báró
(1860 előtt).
Podmaniczky Ármin bá-
roné Keglevich Emma
grófnő.
Podmaniczky Frigyes b.
(1860 előtt).
Pompéry János.
Pongrácz Lajos (honti).
205. Prély István.
Ránolder Ján. (200 frt).
Reményi Ede.

- Reviczkyné Bay Sarolta. 240. Szentiványi Károly (150
Rill József. frttal).
Szentiványi Márton (ifj).
210. Rimaszombati kaszinó. Szécsen Antal gróf.
Robicsék Adolf. Széchenyi Gyula gróf.
Rosti Pál. Széchenyi Ödön gróf (200
Rottenbiller Lipót. frttal).
Rökh Szilárd
215. Ruttkay Márton. 245. Szigethy Ábor.
Samarjay Károly. Szigligeti Ede (300 fttal).
Ságh József. Szinyey-Jekelfalussy
Sárközy Kázmér (ifjabb). Valéria.
Schedius Lajos (idősb, Szitányi Adolf.
1860 előtt). Szitányi Bernát.
220. Schossberger Vilmos (tor- 250. Szitányi Izidor.
nyai 400 frttal). Szitányi Vilmos.
Schwanfelder József. Szombathy Lajos.
Selmeczi magy. olvasó kör. Szontagh Pál.
Sigray Fülöp gróf. Szontagh Tivadarné.
Somssich Pál. 255. Szőke Dániel.
225. Sopron megye (1860 el.). Szőke István.
Stein I. Nátán (1000 frt) Szőke János.
Stépán Gábor. Szőke Lajos.
Stráda Béla. Szöllősy Jánosné (1860
Szabady Ferenczné. előtt).
230. Szabó Dávid. 260. Sztankovánszky Imre.
Szarvasi kaszinó. Sztupa György.
Szász Geróné Pap Anna Szücs Lajosné.
(50 arannyal). Teleki Domokos gróf
Szeckay Kornél. (idősb).
Szeged város közönsége. Teleki Sándor gróf.
235. Szelestey László. 265. Tihanyi Ferencz.
Szemere Pál (1860 el.). Tihanyi Ferenczné.
Szentandrásy Lajos. Tisza Kálmán.
Szentgyörgyi Albert. Tisza Kálmánné Degen-
Szentgyörgyi Otto. feld Ilona grfnő (200 ft).

Tisza László.	Viktorin József.
270. Toldy Ferencz (400 frt.).	290. Viola József (1860 előtt).
Tomori Anasztáz.	Vojnics Márk.
Tóth Lőrincz.	Vojnics Tivadarné.
Tököly Péterné Gyiókó	Wahrmann Mór. (200
Irma (200 frttal).	frttal.)
Töltényi Miklós.	Weisz Bernát Ferencz.
275. Török Elemér (200 frt.).	295. Wenckheim Béla báró.
Török Sándor.	Wenckheim Krisztina
Trefort Ágoston (1860 e.).	grófnő.
Udvardy Cserna Vincze.	Wenzel Gusztáv.
Valics Antalné.	Weninger Vincze (200
280. Vajdafi Gusztáv.	frttal).
Vay Ádám grófné Ló-	Wesselényi József báróné
nyay Mária.	Mikó Anna grófnő (200
Vay Károly grófné (200	frttal).
frttal).	300. Zichy Antal.
Várady János.	Zichy Domokos gróf
Veszprémi nemz. kaszinó.	(1860 előtt).
285. Végh István (verebi).	Zichy Géza gr. (500 fttal).
Véghelyi Imréné Páz-	Zsilinszky Mihály.
mándy Karolina.	304. Zsivora György (200 fo-
Vésztői kaszinó.	rinttal).
Vida Károly.	

Az 1860 előtt tett alapítványok 50, az 1860 után tettek 100 frtosak. A nagyobb alapítványok külön meg vannak jegyezve.

XIII.

A Kisfaludy-Társaság kiadványai

1860-tól 1879 február 9-dikéig.

1. Külföldi népdalok Greguss Ágosttól. 1861.
2. Bede Ádám. Regény Eliot Györgytől. Fordította Salamon Ferencz. Két kötet, 1861.
3. Az ember tragédiája Madách Imrétől. 1861.
4. Esmond Henrik. Regény Thackeraytól. Fordították Szász Károly és Szász Béla. Két kötet, 1862, 1863.
5. A századok legendájából. Hugo Viktortól. Fordította Szász Károly. 1862.
6. Molière vigjátékai. I—VII kötet. 1863—1877.
 - I. kötet : Tartuffe Kazinczy Gábor fordításában.
 - II. kötet : A Fösvény, Dandin György Kazinczy Gábor fordításában.
 - III. kötet : A Mizantrop Szász Károly, a Tudós nők Arany László fordításában.
 - IV. kötet : A Férjek iskolája, a Nők iskolája, a Nők iskolájának Binslata, mind Szász Károly fordításában.
 - V. kötet : A Pórus járt negédesek, Sganarelle, Kénytelen házasság, mind Szász Károly fordításában.
 - VI. kötet : A képzelt beteg Berczik Árpád, Szerelem mint orvos Várady Antal fordításában.
 - VII. kötet : A szeleburdi Paulay Ede, a Kelletlenek Kemény Károly, Scapin csinyei és a Sicíliai Puki József fordításában.
7. Antonia. Regény Sand Györgytől. Fordította Greguss Ágost. 1863.
8. A mi nótáink. Regény Abonyi Lajostól. Négy kötet. 1864.

9. A Luziáda Camoenstól. Fordította s bevezette Greguss Gyula. 1864.

10. Shakspeare munkái. I—XIX kötet. 1864—1879. Tomori Anasztáz költségen.

I. kötet : Othello Szász Károly, Sz. Iván-éji álom Arany János fordításában.

II. kötet : Julius Caesar Vörösmarty, a Téli rege Szász Károly fordításában.

III. kötet : Macbeth Szász Károly, a Velencei kalmár Ács Zsigmond fordításában.

IV. kötet : Coriolanus Petőfi Sándor, Titus Andronicus Lévy József fordításában.

V. kötet : Lear király Vörösmarty, a Két veronai ifju Arany László fordításában.

VI. kötet : Antonius és Kleopatra Szász Károly, Szeget szeggel Greguss Ágost fordításában.

VII. kötet : A Makranczos hölgy Lévy József, Tévedések játéka Arany László fordításában.

VIII. kötet : Hamlet dán királyfi Arany János, Felsült szerelmesek Rákosi Jenő fordításában.

IX. kötet : Athéni Timon Greguss Ágost, a Windsori vig nők Rákosi Jenő fordításában.

X. kötet : Troilus és Kreszida Fejes István, A hogy tetszik Rákosi Jenő fordításában.

XI. kötet : Romeo és Julia, a Vihar Szász Károly, Vizkereszt (A mit akartok) Lévy József fordításában.

XII. kötet : Sok hűhó semmiért Arany László, Perikles Lőrinczi Lehr Zsigmond fordításában.

XIII. kötet : Cymbeline Rákosi Jenő, Minden jó ha jó a vége György Vilmos fordításában.

XIV. kötet : János király Arany János, II Rikárd király Szász Károly fordításában.

XV. kötet : IV Henrik király, két rész, Lévy József fordításában.

XVI. kötet : V Henrik Lévy József, VI Henrik (első része) Lőrinczi Lehr Zsigmond fordításában.

XVII. kötet : VI Henrik (második és harmadik része) Lőrinczi Lehr Zsigmond fordításában.

XVIII. kötet : III Rikárd király Szigligeti Ede, VIII Henrik király Szász Károly fordításában.

XIX. kötet: Vegyes költemények Lőrinczi (Lehr) Zsigmond, Szász Károly és Győry Vilmos fordításában.

11. A balladáról. A Kisfaludy-Társaság által koszorúzott pályamű. Irta Greguss Ágost. 1865.

12. Bethlen Gábor ifjusága. Történeti regény. Irta P. Szathmáry Károly. Két kötet. 1866.

13. Anyégin Eugen. Verses regény Puskintól. Fordította Bérczy Károly. 1866.

14. A hazai népköltészet tára. I—III kötet. 1866—1877.

I. kötet: Tót népdalok, fordították Szeberényi Lajos, Lehoczky Tivadar, Törs Kálmán, bevezette Szeberényi Lajos.

II. kötet: Magyar-orosz népdalok, fordította s bevezette Fincicky Mihály.

III. kötet: Román népdalok, fordították Ember György, Grozescu Julián, Vulcanu József, bevezette Vulcanu József.

15. Losárdi Zsuzsána. Költői elbeszélés hat énekben. Epizód a Rákóczy-korból. 1867.

16. Két színmű. Irta Szász Károly. (Heródes, a Lelencz.) 1867.

17. A nyomorék. Rajzok a falusi életből. Irta Tolnai Lajos. 1867.

18. Phillis unokahugom. Beszély. Irta Gaskellné. Fordította Huszár Imre. 1867.

19. A Frithiof-monda. Tegnér Ezsaiástól. Fordította Győry Vilmos. Jutalmazott műfordítás. 1868.

20. Szibill története. Regény Feuillet Oktávtól. Fordította Concha Győző. 1868.

21. Vachott Sándor költeményei. Harmadik, teljes kiadás, Vachott Sándor emlékezetével Tóth Lőrincztől. 1869.

22. A Nibelungok, Szász Károly fordításában, bevezetéssel. 1869.

23. Thackeray víg elbeszélései. Fordította Balázs Sándor. Két kötet. 1869, 1870.

24. Pákh Albert humoros életképei, Gyulai Pál akadémiai emlékbeszédével. 1870.

25. Spanyol színműtár. I—IV füzet. 1870—1876.

I. füzet : Az állhatatos fejedelem, Calderontól, fordították Greguss Gyula és György Vilmos.

II. füzet : Közönyt közönnnyel, Moretotól, fordította György Vilmos.

III. füzet : Az élet álom, Calderontól, fordította György Vilmos.

IV. füzet : A szép Diego, Moretotól, fordította Beksics Gusztáv.

26. Alpári. Költői regény hat könyvben. Irta Balogh Zoltán. 1871.

X 27. Magyar népköltési gyűjtemény. Szerkesztik Arany László és Gyulai Pál. Két kötet. 1872.

28. Racine színművei. I—III füzet. 1872—1875.

I. füzet : Bajazet, fordította s Racine életrajzával bevezette Paulay Ede.

II. füzet : Phaedra, fordította Farkas Albert.

III. füzet : Iphigenia, fordította Paulay Ede.

29. Vajda János kisebb költeményei. 1872.

30. Bessenyei György. Irodalmi tanulmány. Irta Závodszy Károly. 1872.

31. Abdallah, vagy : A négy leveles lóher. Arab mese. Irta Laboulaye Eduárd, fordította Berczik Árpád. 1872.

32. Cervantes Don Quijote-ja, fordította s bevezette György Vilmos. Négy kötet. 1873—1876.

33. Galilei, Ponsardtól, fordította Paulay Ede. 1873.

34. Cid, Corneilletől, fordította Greguss Ágost. 1873.

35. Middlemarch. Tanulmány a vidéki életből. Irta Eliot György, fordította Csukássi József. A szerző által jogosított magyar kiadás. Négy kötet. 1874, 1875.

36. A dráma és válfajai. Irta Szigligeti Ede. 1874.

37. A Revisor. Vigjáték öt felvonásban. — A Revisorról. Levéltöredék. — A Revisor megoldása. Utójáték egy felvonásban. Irta Gógoly Vaszilyevics Miklós. Fordította s Gógoly életrajzával bevezette Szentkirályi Albert. 1875.

38. A Tündéröv. Regényes elbeszélés hét énekben. Irta Bulla János. 1876.

39. Férj és nő. Regény. Irta Kemény Zsigmond. 1878.

40. Salamon. Történeti költemény. Irta Szász Károly. 1878.

41. Uarda. Regény. Irta Ebers György, fordította Jónás János. 2 köt. 1878.

42. Rajzok. Irta Beöthy Zsolt, 1879.

43. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. Uj folyam. I—XIII. kötet. 1868—1877.

I. kötet (186²/₂—186²/₃). Tartalma, a hivatalos közleményeken kívül:

Greguss Ágost. A népköltészet viszonyáról a műköltészethez. (Székfoglaló.)

Fáy András. Cicero két beszéde. (I. A. Lic. Archias költő mellett. II. M. Marcellus mellett.)

Erdélyi János. Aesthetikai tanulmányok. ✕

Szász Károly. Lorántfi Zsuzsána szőnyege.

Jókai Mór. Babel. (Székfoglaló.)

Madách Imre. Az aesthetika és társadalom viszonyos befolyása. (Székfoglaló.)

Fábián Gábor. Pár szó a milésiákról, s Appuleius regénye: Cupido és Psyche egybekelése. (Székfoglaló.)

Lévay József. A szép nyilvánulása. (Székfoglaló.)

Tóth Kálmán. Mit végzett az isten Magyarországról. (Székfoglaló.)

II. kötet (186³/₄—186⁴/₅). Tartalma, a hivatalos közleményeken kívül:

Greguss Ágost. Goethe Korinthusi arája.

Kemény Zsigmond. Vörösmarty emlékezete. (Székfoglaló.)

Székács József. Uj biblia.

Pálffy Albert. Radvánszky György Eperjesen. (Székfoglaló.)

Tóth Lőrincz. Fáy András emlékezete.

Lévay József. Kazinczy Gábor emlékezete.

Greguss Ágost. A balladáról. (Jutalmazott pályamű.)

Dömötör János. A ballada elmélete. (Megdicsért pályamű.)

III. kötet (186⁵/₆—186⁶/₇). Tartalma, a hivatalos közleményeken kívül:

Szász Károly. Shakspere kisebb költeményei. (Székfoglaló.)

Greguss Ágost. A torzképről.

Bárány Boldizsár. Bánk bán rostája. Közli Lipóczy György.

Bérczy Károly. Madách Imre emlékezete.

Szász Károly. Emlékezés apámra.

Gyulai Pál. Egy anya.

Szigligeti Ede. Gaal József emlékezete.

Zichy Antal. Fáy Gusztáv halála felett.

Szigligeti Ede. Egressy Gábor emlékezete.

Fábián Gábor. A szatiráról.

Jókai Mór. Jósika Miklós emlékezete.

Gyulai Pál. Az éji látogatás.

Vadnai Károly. A megunt nő. (Székfoglaló.)

Aigner Lajos. Az elégiáról. (Jutalmazott pályamunka.)

Arany László. Elfrida. (Jutalmazott rövid költői elbeszélés.)

IV. kötet (1867⁸—1868⁹). Tartalma, a hivatalos közleményeken kívül:

Szász Károly. Egy új amerikai angol költő.

Bartalus István. A magyar egyházak zenéje a XVI. s XVII. században. (Székfoglaló.)

+ *Arany László.* Magyar népmeséinkről. (Székfoglaló.)

Szeberényi Lajos. A középkori mysteriumok s ezek nyomai a hazai népköltészetben. (Székfoglaló.)

Frankenburg Adolf. Töredékes észrevételek irodalmi viszonyainkról s a fordításokról. (Székfoglaló.)

Dalmady Győző. Lyrai költemények. (Székfoglaló.)

Szilády Áron. Rokonaink epikája. Kalevipoeg, Kalevala. (Székfoglaló.)

Zichy Antal. Bérczy Károly emlékezete.

Dalmady Győző. A szerelemről.

Dux Adolf. A színészet mint köz ügy, különös tekintettel a népszinműre. (Székfoglaló.)

Gyulai Pál. A népszertüségről. (Székfoglaló.)

Greguss Ágost. Szózat tudósainkhoz.

Arany László. A szökevények.

P. Szathmáry Károly. A beszély elmélete. (Jutalmazott értekezés.)

Zichy Antal. A szónoklatról. (Székfoglaló.)

Horváth Mihály. Miért meddő korunkban a művészet? s a történetírás miért termékenyebb remek művekben? (Székfoglaló.)

Abonyi Lajos. Egy név, mely tart mától holnapig. (Székfoglaló.)

Greguss Gyula. Határkérdések a szép- és a természettudomány között. (Székfoglaló.)

György Vilmos. Három svéd költő. (Székfoglaló.)

Keleti Gusztáv. A köz képtárak mint művelődési tényezők. (Székfoglaló.)

Tárkányi Béla. Klopstock Messiásából. I. Bevezetés. A frigyeskü. II. A zsidó főtanácsban vád- és védbeszédék Jézus ügyében. (Székfoglaló.)

Lévay József. Emlékbeszéd Tompa Mihály felett.

Szász Károly. Öreg karszék.

Horváth Mihály. Zrinyi Ilona.

Dux Adolf. A bohózat elmélete. (Jutalmazott értekezés.)

Szász Károly. A gavallér politikusok. (Jutalmazott szatira.)

Komócsy József. A nyeglék. (Megdicsért szatira.)

V. kötet (18^{69/70}). Tartalma, a hivatalos közleményeken kívül

Degré Alajos. Emlékbeszéd egy elítélt fölött. (Székfoglaló.)

Szász Béla. A szabadelvűek. (Székfoglaló.)

Greguss Ágost. Greguss Gyuláról.

Dalmady Győző. Találkozás kis fiammal.

Rákosi Jenő. Szép Ilonka. (Székfoglaló.)

Torkos László. Esti órák. (Megdicsért tanköltemény.)

Szigeti József. Toldi Miklós. (Székfoglaló.)

VI. kötet (187^{0/1}). Tartalma, a hivatalos közleményeken kívül :

P. Szathmáry Károly. A regény föladata. (Székfoglaló.)

Szász Károly. Molière-fordításainkról.

Jókai Mór. A szellem meghamisítása.

Keleti Gusztáv. Idősb Markó Károly.

Tóth Kálmán. Anyám emlékei. I, II.

Jókai Mór. A magyar Faust, népmonda Hatvani István debreczeni professorról.

Döbcsa Lajos. Szeretlek.

Névy László. A tragédia elmélete. (Jutalmazott pályamunka.)

VII. kötet (187^{1/2}). Tartalma, a hivatalos közleményeken kívül, melyek a Toldy-ünnepély leírását s az ott tartott előadásokat is magokban foglalják :

Greguss Ágost. Kedves halott. I—V.

Szigligeti Ede. Szép Szabóné. I—XI.

Greguss Ágost. Mesterség és művészet.

Vulcanu József. A román népköltész etről. (Székfoglaló.)

Erdélyi János. A menekültek. A haza árvái.

Dux Adolf. Darwinizmus és széépészet. (Székfoglaló.)

✕ *Bartalus István.* Jelentés magyar népdallamok gyűjtéséről.

Gyulai Pál. Emlékbeszéd b. Eötvös József felett.

Jókai Mór. Az én kortársaim.

Lévay József. Engesztelés.

Névy László. A komédia elmélete. (Jutalmazott pályamunka.)

VIII. kötet (1872/3). Tartalma, a hivatalos közleményeken kívül:

Fábián Gábor. Rutilius Claudius Numatianus utleírása, adatokkal a szerzőről.

Szeberényi Lajos. A közniginhofi kézirat, bevezetéssel és jegyzetekkel.

✕ *Bartalus István.* Jelentés magyar népdallamok újabb gyűjtéséről.

Vajda János. A kárhozat helyén. (Székfoglaló.)

Greguss Ágost. A művészet osztályozása.

Vulcanu József. Az árgyesi zárda.

Györy Vilmos. Két kép.

Szigligeti Ede. Másvilági bűnhődés.

Greguss Ágost. Fülébredvén.

Névy László. A drámai középfajok elmélete. (Jutalmazott értekezés.)

A délibábok hőse. (Jutalmazott költői beszély.)

IX. kötet (1873/4). Tartalma, a hivatalos közleményeken kívül:

Fáy András Levele Székács Józsefhez önmagáról.

Szeberényi Lajos. A grünbergi kézirat.

Baksay Sándor. Választások előtt. (Székfoglaló.)

Székács József. Horatiusi ódák. I—X.

Greguss Ágost. Az aesthetikai érzésekről.

Garay János. István főherczeg körútja 1847-ben. Bemutatva

Toldy Ferencz által.

Szász Károly. Az aesopi meséről.

Greguss Ágost. Aesopi mesék. I—XV.

Toldy István. Livia, dráma 3 felvonásban. (Székfoglaló.)

Arany László. A hunok hareza.

Pulszky Ferencz. Adalékok a hazai műtörténelemhez.

Gyulai Pál. A sellő.

Dalmady Győző. A rémlátók.

Névy László. A kecske tragédiája. (Jutalmazott aesopi mese.)

f *Rónay István.* Az állatok megtérése. (Első helyen megdicsért aesopi mese.)

Névy László. Modern mesék. I—IX. (Másod helyen megdicsért aesopi mesék.)

† *Csalomjai.* A szegény ember s fia. (Harmad helyen megdicsért aesopi mese.)

X. kötet (1874/5). Tartalma, a hivatalos közleményeken kívül :

Dux Adolf. A komikum lélektana s a nevetés élettana.

Berezik Árpád. Czákó Zsigmondról. (Székfoglaló.)

Pulszky Ferencz. Mikes Kelemen ismeretlen kéziratairól.

Pulszky Ferencz. Két középkori olasz művész magyarországi viszonyairól.

+ *Greguss Ágost.* Aesopi mesék. I—XXI.

Székács József. Horatiusi ódák. I—VI.

Fábián Gábor. Tibull egy elégiája.

Toldy Ferencz. Kisfaludy Sándor vegyes leveleiről.

Toldy Ferencz. Irodalmi társas köreink emlékezete Bessenyeitől Kisfaludy Károly köréig.

Szász Károly. Jolán.

Henszlmann Imre. Három nemzeti műemlék.

Szász Béla. Látomány.

XI. kötet (1875/6). Tartalma, a hivatalos közleményeken kívül :

Henszlmann Imre. Leonardo da Vinci és a lombard iskola.

Halász Ignác és Szilasi Mórincz. Kivi Elek Leája, a szerző élet-rajzával.

Székács József. Goethe Velencei epigrammáiból. I—V.

Székács József. Eredeti epigrammák. I—IX.

Szász Károly. Goethe Euphrosynéja.

Szabó István. Euripidesz Alkesztisze.

Greguss Ágost. Toldy Ferencz emlékezete.

Zichy Antal. Deák Ferencz halálára.

Rákosi Jenő. Hamlet és Ofélia.

Gyulai Pál. Szilveszter éjszakáján.

Fejes István. Egy szép asszony. (Jutalmazott költői beszély.)

Szász Károly. Toldy Ferencz. (Jutalmazott beszéd.)

Névy László. Bajza József. (Megdicsért beszéd.)

XII. kötet (1876/7). Tartalma, a hivatalos közleményeken kívül :

Fábián Gábor. Buda haragja, époszi töredék.

Balázs Sándor. Vig Samu tanulságos története. (Székfoglaló.)

Lehoczky Tivadár. Magyar-orosz közmondások.

Abafi Lajos. Két magyar népballadáról.

Fábián Gábor. Elégia Székács József temetésekor, az ő és Toldy Ferencz emlékezetére.

Abafi Lajos. A halhatatlanság eszméje a népköltészetben.

Szász Károly. Kemény Zsigmond emlékezete.

Szász Béla. A szobor, allegoria.

Beöthy Zsolt. Az új család, rajz. (Székfoglaló.)

XIII. kötet (1877/8). Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

Szécsen Antal gróf. Századunk egy nagy emberéről. (Székfoglaló).

Dux Adolf. Steinacker Gusztáv emlékezete.

Ágai Adolf. Alszögi történet. (Székfoglaló.)

Gyulai Pál. Kriza János emlékezete.

Arany János. Tetemre hívás.

Szécsen Antal gróf. Dante.

Összesen 102 kötet.

IRODALMI MUNKÁLATOK.

MÁGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

FERENCZY ISTVÁN SZOBRÁSZ.

ZSILINSZKY MIHÁLYTÓL.

(Felolvasatott 1878. június 26-kán.)

I.

Ha a műtörténelemnek az volna a feladata, hogy csak a koronkint felmerült nagy szellemek és eredet lángelmék működésének eredményeit tüntesse fel, ellenben a középszerű tehetségek vergődéseit és a műizlés megrontóit hallgatással mellőzze: akkor úgy hiszem, nem érdemelné meg a *történelem* elnevezését, mert a fejlődés természetszerű menetében nemcsak egyes korszakok kitűnő jelzőit, hanem azon csendes munkásokat is figyelembe kell venni, kik a korszellmhez képpest a művészetet nem vitték ugyan előre, de a műizlés fejlesztéséhez mégis lényegesen hozzájárultak.

Ha Magyarország művészei közül csak azokat akar-nók méltatni tanulmányozásra, kik valamely művészeti ágban európai elismerést szereztek maguknak, vagy kik egy saját műiskolát teremtettek: akkor nagyon hamar kifogynánk a tárgyból, mert ily művészeink idáig, fájdalom, alig vannak.

Ezuttal csak a szobrászatra fordítjuk figyelmünket.

Még a hazafias önzés túlhajtott büszkesége sem beszélhet magyar Phidiásokról, Praxitelesekről, Mironokrul, avagy pedig Canovákról és Thorwaldseneokról;

hazánknak sajátzágos viszonyai, nemzetünknek különleges szellemi fejlődése épen nem voltak alkalmasok arra, hogy ily rendkívüli szobrászi tehetségeink terejjenek. De valjon ebből az következik-e, hogy a művészet e nemre iránti érzék hiányzott volna nemzetünkben? az következik-e, hogy mert oly kitünőségeink nem voltak, a szerényebb tehetségeket hallgatással mellőzzük?

Nem. Hogy a szobrászati művek szépsége iránti érzék megvolt a régi magyaroknál, azt nemcsak történelmi irott okmányaink, hanem a régi korból fenmaradt műépítményeink is tanúsítják, különösen pedig a középkori templomok, székesegyházak, melyek tele voltak ilynemű szobrászati művekkel. Apostolok és szentek, királyok és hősök alakjai töltötték be a szentélyeket. Mátyás koráról pedig tudjuk, hogy akkor az antik világ ujrászületésével mythologiai alakok is divatba kezdettek jönni. Őseink tudtak lelkesedni a faragott kőszobrok iránt, mert az azokban kifejezett eszmét megértették; mert tudták, hogy az emberi testben kifejezett tökély isteni eredetű, isteni szikra által élesztett szellem teremtménye.

Talán azért van, hogy a szobrok legméltóbb helye nemcsak a régi görögöknél és rómaiaknál, hanem a magyaroknál is a templom volt. Talán onnét van az a tünet, hogy hazánkban a szobrászattal foglalkozott régibb művészek többnyire egyházi férfiak, szerzetesek valának, s hogy a fennmaradt szobrok nagyobbára vallásos tartalommal és jelentőséggel bírnak.

Az ugynevezett »renaissance« kora, mely a vallásos elemet bizonyos eszményített antik alakban kezdte fel-tüntetni, nem maradt ugyan egészen hatás nélkül ha-

zánkra; de egészben véve csekély hódításokat tett. Legalább magyar embert, ki ily fajta szobrokat készített volna, nem ismer a műtörténelem.

A XVII-dik és XVIII-dik századokban, midőn a nemzeti szellem hanyatlásnak indult, és midőn maga a szobrászat is a természetesség keresése és érzéki hatásra való törekvése folytán elfajult; midőn a külső czifraság egészen eltakarta a szellemi tartalmat: csak oly szobrászokkal találkozunk hazánkban, akiknek működési köre oltári diszítéseken és siremlékeken túl alig terjedett.

De lehet-e azon csodálkozni, ha a százados párt-harczok után bekövetkezett általános tespedésre gondolunk? Lehet-e csodálkozni, ha azt látjuk, hogy e korszakban más, szerencsésebb országokban sem fejlődött a művészet mindaddig, míg Winckelmann fellépése következtében a régészeti tudomány föléledése, és a régi clasikusok tanulmányozása új lendületet nem adott neki.

E mozgalommal majdnem párhuzamosan kezdett ébredni és erősödni nálunk is a nemzeti irányú szellem, mely az irodalomnak termékeiben szembeszökőleg nyilatkozik. Az 1790-ki és még inkább az 1825-ki év nemcsak alkotmányos életünkben, nemcsak irodalmunkban, hanem a művészetben is új korszakot jelez. A nemzeti muzeum és a tudományos akadémia megalapítása, országnagyjaink nemes versenyzése a hazai műveltség előmozdítására oly hatással volt, mint hosszú dermesztő tél után a nap éltető sugara a természetre. Mindenütt mozgás, törekvés, élet. Esmék foglalkoztatták a gondolkodó főket, ideális czélok tüzetek ki, melyek felé törekedni hazafias érdemnek tartott.

Ekkor tűnik fel Ferenczy István a szobrászat terén, nemes ambitioval, magas aspiratióval, de kevés szerencsével.

Azon öntudattal lépett a szobrászi pályára, hogy ő a legelső uttörő e téren, — és, mint maga mondá, azért szentelte erejét e »művészségnek«, hogy hazája dicsőségét előmozdítsa. Ezen külső indoknak gyakori emlegetése azt a meggyőződést érlelte meg némely kortársában, hogy nem annyira benső hivatás, mint inkább dicsvágy vezérelte utain. A műértők nem nagy véleménynyel voltak művészetéről, de a lelkesült hazafiak, kik a törekvést magát is nagy érdemnek tartották, magasztalták országszerte. A nádor magas pártfogása alá vette, utóbb a magy. tud. akadémia tagjai közé sorozta, és Fáy András meleg, elismerő szavakkal tartott felette emlékbeszédet, midőn küzdelemteljes pályáját befejezte.

Azóta alig emlékezett meg róla valaki; csak öcsese József szólalt fel hátrahagyott művei érdekében, s közlött néhány levelet, melyek érdekes világítást vetnek művésznünk életpályájára.

Ugy hiszem, nem lesz felesleges munka, ha e levelek és más hiteles adatok nyomán, megkísértjük Ferenczynek tanulságos életét és uttörő művészetét kissé körülményesebben vázolni.

Hiszen csakugyan ő volt a legelső magyar szobrász, kinek művei ismeretesek.

II.

Ferenczy István Rimaszombatban született 1792. febr. 23-kán. Atyja lakatos mester volt, de e mellett

értett különféle más mesterségekhez is. Rézöntés és óra-csinálás volt különösen kedvencz foglalkozása. Az óramű szerkezetének tanulmányozása mellett gyakran törte a fejét egy örökmozdony — perpetuum mobile — készítésén, és nem egyszer panaszkodott, hogy a magyar ember nem szereti a fejét törni magasabb ipar és művészet fölött. A lakatosságnak mintegy legmagasabb fokát a pénzverésben látta, s ezért elvitte fiát Selmezcze és Kőrmözbányára is, hogy a pénzverés mesterségét megmutassa neki.

A fiú azonban, nem annyira a pénzt, nem is a pénzverést, mint inkább a nyomók faragó munkáját figyelte meg, s mikor hazatért, maga is próbált pecsétnyomókat, gyűrűket és ágyút készíteni.

Elemi iskolai és középtanodai pályáját szülővárosában folytatta egész a hatodik osztályig. Itt aztán megállapodott és apja mesterségét kezdte tanulni. Már ekkor feltűnt nála a törekvés, hogy a közönséges lakatos munkának csinosabb alakot kölcsönözzön. Eltöltvén az inasi éveket, tizennyolcz éves korában »vándorolni« ment és pedig az ország fővárosába — Budára. Itt egy Balázs András nevű lakatosnál kapott munkát, a ki híres volt solid és csinos készítményeiről, s némi büszkeséggel emlegette gyakran, hogy az ő házánál rajziskola volt valaha, melynek ő maga is tanára volt. Ferenczy előtt ez sokat jelentett; mestere rajzmintáinak nézegetése folytán kedvet kapott a rajzoláshoz, és eleinte ennek, majd Rauschman János rajzitanitónak utasításai szerint igen szép haladást tett mind az ornamentális, mind a figurális rajzban. De azon szomorú hirre, hogy édes apja súlyos betegségbe esett, félbeszakítá a tanulást és hazasiertt Rimaszombatba.

Itt aztán a lakatosság mellett mindenféle rokonfoglalkozásban megpróbálta erejét. Csinált kulcsokat, órákat és pecsétnyomókat; rajzolt állatokat, virágokat és embereket, szóval valóságos ezermesternek tartották. De ez a sokoldalúság nem szolgált előnyére. Figyelmét és erejét szétforgácsolta, minek aztán az a következménye lett, hogy semmiben sem birt megállapodni.

Habozó és nyugtalan lélekkel jutott el Bécsbe 1815. nov. 5-kén egy rézmetszőhöz, a kivel úgy egyezett meg, hogy a napok délelőtti részében neki dolgozik, délutánonkint pedig bejár a Szt.-Anna-féle rézmetsző akadémiába. Minthogy eddigi foglalkozásával némi rokonságban álló munkát kapott, csakhamar eredményt tudott felmutatni a réz- és aczélmetszés terén, úgy hogy egy Turiet Vilmos nevű bécsi polgár ezért állandó keresetet biztosított neki.

De Ferenczynek nemes dicsvágyát ez ki nem elégíthette. Ő már ekkor más gondolatokkal volt elfoglalva. — *Művész* szeretett volna lenni; és hogy az lehessen, nem fogadta el az akadémia igazgatója: Klieber József udvari tanácsos által felajánlott 25 frtnyi havi segélyt sem, nehogy szabad mozgásában akadályoztathassék. »Félek attól — írja öcscsének 1817. jun. 23-káról — hogy a jótétemény elfogadása által könnyen áruba bocsáthatnám szabadságomat. Most egészen a magam ura vagyok, megyek a hova tetszik, teszem a mit akarok, amugy pedig megtörténhetnék, hogy valamely pénzverő házba küldenének vagy itt Bécsben, vagy pedig Prágába, Brünnbe, Körmöczren, vagy tán épen Erdélybe. Lenne ugyan holtig tisztességes kenyérem, de a *művészségre* nézve végkép meghalnék...« Ugyanezt a gondolatot

fejezi ki a levél folytatásában, midőn így ír: »Néhány hét alatt oly miveket bírok elkészíteni, melyekért 50, 60 sőt 100 arannyal is fizetnek a nagy uraságok. Ez, ha magam kezére akarnék dolgozni, nem lenne utolsó módja a keresetnek; *de az én vágyaim a művészség magasabb régiói felé emelkednek, ha ugyan a jó isten segít!*«

Midőn Ferenczy ilyen magasabb aspiratióval járt a Szt.-Anna-féle akadémiába, nagyon természetes, hogy minden alkalmat megragadott, mely céljához segíthette.

Az akadémiában szokás volt évenként pályadíjakat tűzni ki a tanulók számára; és a pályanyertesek neveit nagy ünnepélyességgel hirdették ki, hogy ez által a nemes versenyt fokozzák. Ilyen ünnepély volt 1816. február 12-dik napján is. Jelen voltak a város előkelőbb polgárai, méltóságai; ott voltak Károly, Antal, János, Rajner és Lajos főherczegek; ott volt a spanyol infans Albert, Metternich, Schwarzenberg és mások, hogy tanúi legyenek a kitüntetéseknek. Metternich herczeg, mint az akadémia gondnoka, illetőleg felügyelője, egy rövid lelkesítő beszéd után, felolvastatván a pályanyertes ifjak neveit, azokat a terem közepére szólítá ki. — Legelső volt ezek között Ferenczy. Hat pályázó közt az ő általa metszett *Solon-fejet* találták a bírálók legjelesebbnek. Egy nagyszerű emlékpénz alakjában csinosan vésett darab volt az, mely becsületére vált készítőjének.

Ferenczy boldog volt. E pillanattól fogva nyitva képzelte maga előtt a művészet bájos csarnokának kapuját; s némi önérzettel fejezte ki örömét öcséséhez írott levelében a felett, hogy ő és Zafauk Dániel nevű barátja

nyerték el a babért. »Annak igen örülök — ugymond — hogy a németek kezéből kiragadtuk a pálmát, egy magyar és egy cseh.«

Boldogságot sugárzó arczezal járt-kelt ezentúl a fiatal — *leendő* művész. Sorba járta Bécsnek műcsarnokait. Bámulta a remek szobrokat, s ezek között különösen az augustinusok templomában levő Krisztina - emléket, melyet a híres olasz szobrász, Canova, készített. E mellett nem hanyagolta el az elméletet sem. Bejárt rendszeren Zauner tanár előadásaira; kiváló érdekléssel hallgatta Fischer boncz-tani és Elmauer mütörténelmi leczkéit. Felkereste a könyvtárakat is, és azokban különösen azon műveket olvasgatta, melyek — mint ő maga mondja — az olaszországi művészekről és azoknak munkáiról irattak. »Ezek — ugymond — annyira felingereltek, hogy én magamat a Rómába való menetelre elhatároztam . . . megismerni a művészség hazáját.«

De mielőtt e szándékát valósítandó, a vándorbotot kezébe vette volna, tanárainak biztatására egy akadémiai ösztöndíjért folyamodott Metternich herczeghez. Azt hitte, hogy a herczeg jelenlétében történt kitüntetése nyomn fog valamit a latban, és hogy ekként sikerülni fog terve »megismerni a művészség hazáját.«

Azonban itt keserűen csalódott Ferenczy. A büszke herczeg, ki ekkor a birodalomnak jóformán teljhatalmú ura volt, ki a magyar nemzetet nyugtalan, megbizhatatlan, rebellis népnek tartotta, nem hallgatta meg a szegény magyar ifju kérelmét; s midőn ez személyesen tisztelgett nála, kereken kimondá, hogy a bécsi császári akadémia ösztöndijaiban magyar és protestans nem részesülhet!

El lehet képzelni, minő érzelmek dulták a nagyra-
törő fiatal ember kebelét, midőn azt kellett tapasztalnia,
hogy vallása és nemzetisége képezik a legfőbb akadályt
abban, hogy jótéteményben részesüljön, és hogy jövődő
szobrászati pályájára tetszése szerint előkészülhessen.

De nem csüggedett; sőt azt lehet mondani, hogy
ez akadály még inkább sarkalta arra, hogy a németen —
kit akkor nagy oka volt szidni a bús magyarnak — ki-
fogjon, és a magyar névnek becsületet szerezzen.

Lelkébe zárva keserüségét, egyedül a művészi czélt
tartván szemei előtt, önerejére támaszkodott. Össze-
szedte csekély málháját, kezébe vette a vándorbotot, és
elindult Rómába — gyalog.

III.

Mi volt ekkor Róma a szobrászokra nézve?

Az, ami Mekka az igaz mozleminre, a mi a bucsú-
járó hely a katolikusokra nézve.

Európa minden országából zarándokoltak oda fiatal
emberek, hogy az örökké szépnek, jónak és igaznak meg-
testesült remekeinél felüdüljenek, azoknak tökélyeinél
fellelkesüljenek; gondolatban és érzelemben nemesbülje-
nek, eszmében és formában tökéletesedjenek.

Mert a XVII-ik és részben még a XVIII-ik század
folyamán is sülyedés állott volt be a művészetek terén,
A valódi szépséget a felesleges pipere, a vonzó kel-
lemest az izgató modorosság pótolta. Lebrun, Mignard,
Watteau, Boucher, Lancret és Clodian művei voltak az
irányadók nemcsak Franciaországban, hanem Európa
más államaiban is. A túlrakottság, a csináltság háttérbe

szorította az egyszerű természetességet. Ezen süllyedés általános befolyása alól hiába kívántak szabadulni egyes férfiak, kiknél a természetesség és antik remekség iránti érzék még ki nem veszett. Mengs Raphael reformatori törekvései majdnem hatás nélkül enyésztek el; míg végre a francia forradalom e részben is hatalmas lökést adott azon művészettörténeti nagy mozgalomnak, melyet Winkelmann föllépése okozott vala.

Olaszország és különösen Róma volt e mozgalom színhelye. Itt a görög szobrászat fénykorából való műdaraboknak új felfedezése figyelmessé tette a művészeket a természet örök szépségeire, minek folytán a szobrászat terén a természeti szépnak mélyebb és tisztább felfogására való törekvés szembetűnőleg nyilatkozott.

Canova volt az első, aki ez iránynak hódolva, a szobrászati sallangoknak ellene szegült és a plasztikai szépség törvényeit alkalmazásba vette; a ki nem törődve kortársainak elfogultságával, — a természetből vett alakjainak finomságával, lágyságával, azok tagjainak arányosságával és kerekdedségével roppant hatást birt előidézni. Azt lehet mondani, hogy e hatás alól kortársainak egyike sem vonhatta ki magát egészen. Ezt tapasztaljuk a svéd Sergellnél, a német Danneckernél, a francia Chaudetnél, az angol Flaxmannál és a dán Thorwaldsennél is, aki utóbb veszedelmes versenytársává lett.

Thorwaldsen ugyanis az ő pezsgő érzelmétől átmelegített élénk felfogásával, gyermekded nai vságával, alapos természetismeretével s a művészileg szép és hatásos tárgyak iránti biztos érzékével oly műveket teremtett, melyek méltán versenyeztek a görög antik remekekkel.

Kortársai nem ok nélkül mondták, hogy Thorwaldsenbe valóságos görög lélek szorult. Művei nemcsak az európai continensen, hanem az oceánon túl is bámultattak, és nem egy helyen Canova remekei fölé helyeztettek. Az elragadó közönség nagy hévvel vitatkozott azon kérdés fölött: melyik a nagyobb művész: Canova vagy Thorwaldsen? S ugy látszik, hogy e vitában, mely az irodalom terén is fölmerült, nagy szerepet játszott a nemzeti és faji büszkeség is, mert a németek és az angolok határozottan a dán művész pártjára állottak, míg az olaszok és a francziák Canova mellett nyilatkoztak.

Mi nem bocsátkozhatunk e kérdés tüzetes fejtegetésébe, csakis azt kívánjuk constatálni, hogy ez idő szerint Canova és Thorwaldsen körül csoportosult az európai közvélemény, és hogy ezeknek műhelyei voltak a leglátogatottabbak Rómában. Az ifjabb művészek egész raja fogta őket körül, dicsőségüknek tartván azt, hogy azoknak nagyobb szerű vállalatainál segédkezet nyujthattak, s azoknak utmutatása szerint a vésőnek biztosabb kezelésében gyakorolhatták magokat.

Igy állottak a dolgok Rómában akkor, mikor a mi Ferenczynk odaérkezett.

Mindenek előtt Kaunitz osztrák követnél mutatta be magát, kinek művelt lelkü neje azonnal Thorwaldsen műhelyét ajánlotta neki. De Ferenczy Canova műveit bámulta egykor Bécsben, s épen azért csak is ennek műhelyébe szeretett volna jutni, mert csak ezt tartotta igazi nagy művésznek. »Canova az a rendkívüli kőfaragó — írja öcsésének — ki azt a chaost, mely ő előtte uralkodott, egy szóval széjjel oszlatta és az asszonyi lágy

húsokat az asszonyokba, a férfiúi keményebb húsos inakat a férfiakba rakta; a ki elválasztotta a bársonyt a selyemtől, a selymet a gyolestól, a gyolcot a fátyoltól, és felékesítette az ő figuráit valóságos hajjal, bár ez is márványból van faragva; a kinek figuráiban az emberi indulatok és érzések a legnagyobb grádusban ki vannak fejezve, a nélkül, hogy valami az ő művében manirozott volna.«

Azonban ez a méltán bámult nagy művész, bármily nyájasan fogadta is Ferenczyt, nem adhatott neki helyet műhelyében, hanem azt a jóindulatu tanácsot adta, hogy mint akademikus művész, ne is álljon be segédnek, hanem önállóan dolgozzék a maga kezére. A jó ember azt hitte, hogy Ferenczy — mivel már jutalmat nyert a művészeti akadémiában — túl van a szobrászat elemein, holott pedig még azt se tudta, hogyan kell valamely szobormunkát megkezdeni.

Nem maradt tehát egyéb hátra, mint hogy Thorwaldsenhez menjen.

Ez nem fogadta oly nyájasan, mint Canova, hanem megértvén óhaját, egy rideg, vizsgáló tekintetet vetett reá. Aztán egy háromszögű márványdarabot és vésőt adott kezébe azon utasítással, hogy próbául készítsen belőle valamit.

Ettől függött leendő felvételése.

Ferenczy érezte a helyzet komolyságát. Félt, hogy ha a mestert ki nem elégíti, minden Rómához kötött reményei füstbe menendnek.

Elővette a kődarabot és azt mindenek előtt négy-szegletre faragta. A műhelyben dolgozó tanítványok —

számszerint tízen — kíváncsian tekintettek új pályatársukra, a ki a 12 hüvelyknyi hosszú és 7 hüv. széles kőlapra egy *alvó Venust*, annak lábaihoz pedig egy kis Amort rajzolt, ki nagy hirtelenséggel kitakarja az istennőt, úgy hogy az egészen meztelenül marad. Erre Venus felébred és neheztelő mosolylyal néz a pajkos Amor után. Az ekként körvonalozott jelenetet Ferenczy egyenesen faragni kezdte. A jelenlevő tanítványok mosolyogni kezdtek az ügyetlen magyar felett, aki minden agyagminta készítése nélkül egyenesen faragja a követ. Egy hónap alatt elkészült a dombormű, és a megjelent tanulótlársak tisztelettel közeledtek hozzája s éljenekkel fogadták: *eviva ungarese!*

Maga a mester is meg volt elégedve a próbával és Ferenczyt műhelyébe fogadta. Ettől fogva nagy szorgalommal képezte magát a látott minták nyomán, s örült, valahányszor Thorwaldsen egy-egy művének egyes részeit reá bizta. Az 1818-ki év november 11-kén ezeket írja öcsésének nagy örömmel: »Okt. 12-kén kezdtem a principálisomtól élémbe adott modell után a Napoleon testvéröcscse, Lucían, leányának portraitjához szerencsés előmenetellel, mely, midőn kezemhez kaptam, már ki volt nagyolva, de a művet egészben véve én fejeztem be. Munkámat a principális jól fizeti és magát többre igéri. Más nevezetes munkák is készülnek műhelyünkben, példának okáért Nagy Sándornak győzelmi triumphja Babylonba. Ez egy basrelief 16 öl hosszú, 4 suk magas. Ezen mű Majlandban egy pompás szalában fog felállítatni.*)

*) Ferenczy rosszul volt értesülve, mert e dombormű, amint tudjuk, a Quirinál-palota számára készült azon alkalomból, midőn a nagy

Négy esztendeig lesz rajta mit dolgoznunk, s úgy látszik, hogy nekem az oroszlátrész ki fog jutni a munkából. Egy más munka készül Lengyelország számára: herczeg Poniatovszky érczből öntött szobra lóháton, s III. Károly nápolyi király ugyancsak érczből lóháton, Péter czár mellképe márványból Oroszország számára; több más portraitek, statuák, basreliefek márványból.«

Ily nagyszerű vállalatok mellett Ferenczy egy ideig kedvvel és eredménnyel dolgozott. Thorwaldsen dicsőreleg nyilatkozott felőle, valahányszor valamely előkelő magyar főúr, vagy a nádor megfordult nála; de úgy látszik, hogy Ferenczy azon fajta emberek közé tartozott, kiknél a tulságos szerénység leple alatt tulságos becsvágy lappang. Leveleiből az tűnik ki, hogy ő nagyobb tiszteletet és elismerést követelt volna, nemcsak a látogatóktól, hanem még mesterétől is, a kinek pedig egyedül köszönhette, hogy a nádor figyelme reája fordult.

Ugyanis 1819. elején, különösen april hóban nagy ünnepélyek rendezettek az örök városban. Maga Ferencz császár és magyar király is ott töltötte a husvétünnepet fényes kíséretével együtt. Ott volt a nádor József főherczeg, Eszterházy, Pálffy, Fesztetich, Brunszvik, Battyáni és más magyar grófok, kik a műremekek iránti érdeklődésből gyakran megfordultak Thorwaldsen műhelyében, és örömmel értesültek a reményteljes magyar ifju haladásáról. Ferencz császár Thorwaldsennek külö-

Napoleont Rómában várták. A mű annyira megtetszett Napoleonnak, hogy márványban is megrendelte, de az események gyors változása folytán nem kaphatta meg. Gr. Sommariva vette meg a Como tava melletti palotája számára.

nős figyelmébe ajánlotta őt; a nádor pedig, miután szük anyagi körülményeiről értesült volna, magához hivatta és a következő szavakkal buzdította pályája folytatására : »Én segíteni óhajtom önt e pályán, s ezennel rendelek önnek évi fizetést azon feltétel mellett, ha itt marad és ha annak idején a közjóra és hazája dicsőségére szenteli életét; én hiszem, hogy ebbeli reményemben nem fogok csalatkozni.«

Ferenczy nagy hálával fogadta magas pártfogójának eme nagylelkű ajánlatát. Három éven át 350 frtnyi, két éven át pedig 600 pengő forintyi segélyt huzott, természetesen azon feltétel mellett, hogy Thorwaldsennél képezze magát, mert hiszen annak ajánlása nélkül nem kapott volna semmit.

De Ferenczy nem szerette mesterét; talán azért, mert ridegnek találta Canovához képest, a ki annyira leereszkedő volt iránta, hogy gyakran meglátogatta szállásán; talán mert nem tartotta oly nagy művésznek, mint az ő pártfogója; talán mert kényelmetlennek találta a nádor jótéteményéhez kötött feltételt, mely végképen elzárta Canova műhelyétől, hova kezdetől fogva vonzódott. Az igazi okot bajos volna másban keresni, mint egyéni gyengeségben. Mert az, amit ő felhoz leveleiben hogy t. i. Thorwaldsen csupa irigységből üldözte volna őt, egész ellentétben látszik lenni Thorwaldsen jellemével és azon ténynyel, hogy egyenesen az ő ajánlata által nyerte a nádori ösztöndíjat. Szegény jó Ferenczy elég gyenge volt azt hinni, hogy Thorwaldsen, ki ekkor művészi hírének délpontján állott, ki óriási munkássága folytán mindenfelé valóságos fejedelmi kitüntetésekben

részesült, anélkül, hogy egyszerűségét és szerénységét elvesztette volna, — hogy ez a Thorwaldsen képes egy kezdő művésznek kis szerencsáját irigyelni! Egyik levelében keservesen panaszkodik mesterére, s többek közt írja öcsésének: »Az irigység, magahaszonkeresés czifrán ragadozza az én verejtékkel szerzett javaimat. A rágalmazás gátolja az én, sok fáradsággal szerzett becsületemet... És ennyi sok bajaimnak, ha kérdeznéd, kik az okai? egyetlen egy szóval azt felelném: a *mesterem*. Ő ugyanis még a palatinussal oly fáinul kicsinálta dolgot, hogy énnekem világosan kimondatott, hogy csak addig tart a stipendium, míg ő nála maradok... a fizetésben, midőn 9—10 aranyat érdemlettem volna, ad kettőt vagy hármat; munkával is csak olyannal tractál, hogy az nem hogy az elmét pallérozná, hanem ha valami jó fogásai volnának is, azokat is kész eltompítani; már most ha mondanám, hogy ez vagy amaz nem tetszik, vagy ötlet odahagynám, kész lenne pénzen is embert fogadni, kik engem üldözzenek, rágalmazzanak és a palatinusnál is befeketítsenek....«

Ime az elkeseredett kedély kitorése, mely feketébbnek festi a bajt, mint aminő valóban volt, és amelyből legfeljebb azt lehet tisztán kivenni, hogy Ferenczy a fizetéssel nem volt megelégedve. Általában ítéletei, melyeket egyes kiváló személyekről mond, arról tesznek tanubizonyságot, hogy a jelentéktelen apró körülményekre nagy súlyt fektetett. Például mikor gr. Széchenyi István Rómában megfordulván, néhány napig Ferenczy által kalauzoltatta magát, s ettől búcsúzva, ezt mondá: »köszönöm fáradságát, majd megszolgálom, ha haza jön;« Ferenczy

elpanaszolta öcsésének, hogy a köszönő szavakat »hideg ábrázattal és komor szemöldökkel mondta.« »A művészségnek — ugymond — nem lehet s nem lesz igaz Meccénása egy kevély és fősvény arisztokrata gróf. Ő pedig ilyennek mutatta magát irántam, mert míg vele jártam, nem tartott arra méltónak, hogy kocsijában egy üléssel megkínáljon ... vagy pedig egy tányér levesre meginvitáljon.«

Sokkal többre becsülte Ferenczy gr. Eszterházyt, ki őt magával vitte Nápolyba, s a ki vele együtt lelkesedett a pompéji-i romokból kiásott műrecek felett, gyönyörködött a páratlan tengeröböl zsbajában, a vizhullámokon rengő sajkák gyors repülésében, a levegő tisztaságában, a lilaszin fátyolba burkolt távoli szigeteken és mindenek felett az örökké füstölgő Vezuvban, mely komor királyként uralkodik e classicus tájak felett.

Ugy látszik, hogy Ferenczy azt az időt használta fel e kirándulásra, midőn mestere látogatást tett hazájában 1819. év közepén. Egy októberben kelt levelében ugyanis azt írja öcsésének: »Thorwaldsen az én szerencsémre már három hónapja hazájába utazott és még vagy három hónap mulva fog ismét visszajönni Rómába.«

Ezen idő alatt Ferenczy is hazájára gondolt. Háladatossága és hazafiassága egyiránt ösztönözték arra, hogy valamely önálló mű készítése által bizonyítsa be a nádor előtt, hogy idejét hasznosan tölti Rómában. Azonban elébb tájékozni óhajtván magát a nádor izlésére nézve, egy rajzot készített, melyet Budára küldött azon kijelentéssel, hogy ha az a nádornak megtetszik, márványba fogja faragni. Tárgya — Horvát Ádámnak Hunyadi

életéről irt művéből merítve *) — az volt, hogy Hunyadi a Drakula fiának csalárdsága folytán börtönbe vettetésén, ott fiai által meglátogattatik. Az apa fekvő helyzetben örömmel fogadja a gyöngéd érzelmű fiúkat, kik őt fel-emelni óhajtják. Hátuk megett áll a börtönőr, fáklyával kezében. — Az alakok elég jól vannak vázolva és doborműben nem kellemetlen hatást gyakoroltak volna, ha t. i. a lehajló fiúk nyakán igazít; de, úgy látszik, hogy a nádor izlésének nem felelt meg e felfogás, mert nem faragtatta kőbe. Egy másik rajzvázlata, melyet szintén a nádorhoz küldött: *Csucusj, a fekete sereg Orpheusa* volt, ezen aláírással:

Ki ha muzsikájával az Estvét megkéri,
Még a Virradta is multságban éri.

Ezt egy Mátyási nevű poéta írta Csucusj kolozsvári zenész jellemzésére; és ez Ferenczynek annyira megtetszett, miszerint feltette magában, hogy »művészi kifejezést ad neki.« Csucusjt ülve ábrázolta a pásztorok közé helyezve, kik hallgatják zenéjét. Az egyik pásztor fuvalával kezében féltékenyen néz reá, mialatt barátja figyelmezteti a kelő Hajnalra mely itt emberalakban ábrázolatik. A kép másik oldalán az elnyugvó Éjjel. Lent a Szamost ábrázoló folyamisten zavarodottan fordul a fentebbi jelenet felé.

A felfogás elég költői, de az egyes alakok kivitele

*) Horvátnak e sorai vannak aláírva :
»Hát eljöttél fiam ? s ifju gyengeséged
Meg nem tartóztata ?
Erre köteles-e fiúi hűséged ?
Mely nagy gyönyörűség nékem látni téged !«

épen nem művészi, sőt azt lehet mondani, nagyon kezdetleges. *) Azért ez sem lett kifaragva kőbe.

Szerencsésebb volt Ferenczy két másik alkotásával, az ugynevezett *Pásztorleányká*-val, melyet a pesti nemzeti muzeumnak szánt, és *Csokonai mellszobrával*, melyet a debreczeni collégium számára ajándékképen készített. Az első allegorikai kép, mely a szép művészetek kezdetét ábrázolja a következő régi rege alapján: Egy szerelmes pásztorleány messze utra induló kedvesét kikísérte a határig; ott az elválás perczében kedvese lábaihoz borúlt, könnyes szemekkel kérve azt, hogy tartsa meg hű szerelmét a távolban is, s térjen vissza minél hamarébb. E közben a homokban egy kis vesszővel kedvese profilképét rajzolta ki, az árnyék által odavetett minta szerint. A kedves eltávoztával hűnek találta a képet, és hogy azt megörökítse, papirosra vetette, későbbben pedig szinekkel is kifestette.

Igy született a véletlenből, illetőleg szerelemből, a festészet és szobrászat művészete.

Ferenczy nagy szenvedélylyel dolgozott ez alakon; lelkének egész melegét kívánta reá önteni, hogy bebizonyítsa, mit képes a magyar művészet e téren előmutatni. A térdelő leány magatartása, a kéz hajlása, az arcz szabályossága és a kissé modern hajgöndörítések, melyek a különben antik stilben tartott fűhöz nem igen illenek, kellemes benyomást tesznek a szemlélőre. Érdekes, hogy midőn a kész mű, a római divat szerint, közszemlére tétetett ki, az arczvonásokban d'Angelis nevű leánykára

*) E rajz az előbbenivel együtt a m. n. Muzem kéziratai között fol. 819. sz. a. látható.

ismertek az ismerősök. A d'Angelis család volt egyedül az, hova Ferenczy szívesen eljárogatott, gyönyörködve a család műszeretében és nyájas előzékenységében. Hogy ez ismeretség a barátság érzelmén felül még valami gyöngédebb viszonyon alapult-e vagy sem, arról semmi adatunk nincs. Annyi azonban bizonyos, hogy ha a különben elegiakus hajlamú Ferenczy mélyebben tudott volna szeretni, ha élete ifju szakában elevenebben pezsdült volna meg szívében a vér, mint például az ő mesterénél történt, úgy műveiben is bizonyára sokkal több hűség és valódi báj lett volna, mint a mennyi valósággal van.

A *Diario* című olasz lap, a magyar *Tud. Gyűjtemény* és a *Magyar Kurir* nagy elismeréssel szólnak e műről. Ez utóbbi dicséri a rajta előmlő egyszerűséget, gyöngédséget és kellemet. »Semmi sincs az egész képen — úgy mond — a mi a leggyakorlottabb szemet is sérthetné, mert nem a mesterkélésnek sok bajba került munkája, hanem a bizonyos egyszerű izlésnek a kövön való önkéntes megjelenése. Erejét és a szépségről való ideálját az antikok tanulása által nemesítette, s ennélfogva a régi allegoriát homályosabb korából kikapta, s a leánynak delibb testtartást adott, derekát pedig már mesterségesen készült övedzettel folytatta körül.« *)

Nem kevesebb dicséretben részesült a *Csokonai mellszobra* is. A debreczeni collegium és a város előljárói nagy ünnepélyt rendeztek a szobor megérkezése alkalmából; a tanulók és tanárok latin és magyar dics-

*) Magyar Kurir MDCCCXXII. évf. 50. sz. 395—396. 1. Tud. Gyűjtemény 1822.

költeményeket irtak a művész tiszteletére,*) ki Debreczen egyik büszkeségét, a népszerű költőt borostyánkoszorúval fején és magyar öltözetben oly hiven ábrázolta. Neve a hir szárnyain gyorsan futotta be az országot, minek folytán a hazafias gondolkodásu hercegprimás Rudnay esztergomi érsek azzal lepte meg, hogy a székhelyén építtetni szándékolt új bazilika architekturai és szobrászati részét reá bizta. Levelében hangsúlyozta, hogy mindent magyar földön termett márványból akar készíttetni. Addig is kéri Ferenczyt, hogy előlegesen a hozzá átküldött bazilika-alaprajzához illő két angyalalakot faragjon, s egyuttal a bazilika homlokzatára helyezendő basrelief rajzát is készítse el *Krisztust ábrázolván a doktorok között.*

Ez volt az első hazai megrendelése, melynek megfelelni minden erejéből törekedett. »Képzelted édes öcsém — írja — mely igen kedvesen esett szívemnek ezen első felszóllítás a hazai földről, s mily nagy ösztönül szolgál nekem törekvéseimben egy ily véletlenül érkezett megbizás.« Munkája sikerének egyik főbizonyosságául szolgál az, hogy Canova is elismerőleg nyilatkozott a modellről, melyet a fent nevezett hercegprimásnak elküldött.

Talán e nagy siker, és a hazából sűrűn érkező üdvözetek okozták, hogy Ferenczy, ki már hét évet töltött olasz földön, Róma elhagyására és a hazájába való visszatérésre kezdett gondolni.

*) Óda nemes Ferenczy István Rómában lakó jeles képfaragó Urhoz, elmondva Sárváry Pál tanár által 1823. apr. 20-kán. Megjelent külön nyomtatásban és a Tud. Gyűjteményben is.

Rendkívül nagy hatást gyakorolt reá a debreczeni ünnepély hire, az ott elmondott dicsőítő versek, melyekben a »magyar vér«-re való hivatkozással az »örök dicsőség« koszorúját nyújtják neki a távolból, s figyelemztetik nagy hivatására ekképen :

Te Hunniának hajdani díseit,
Tudósit, elhunyt hőseit, atyait
Mester-kezeddél lomha sirjok
Zárja alól kiragadni készülsz . . .

Ugy tűnt fel előtte, mintha a gondviselés neki tartotta volna fel a magyar névnek e téren dicsőséget szerezni; mintha ő lenne hivatva méltó emléket emelni mindazon fenséges eszmék képviselőinek, kik a magyar nemzet történelmét oly vonzóvá és oly ragyogóvá tették. Felpezsdült lelkében a háfias érzelem lángja, mely tette-erejét táplálta, dicsvágyát fokozta, s melynél fogva képesnek érezte magát bármily nagy feladat megoldására. Innét van, hogy midőn Canova, erejének gyengültevel, azt kívánta, hogy az ő czége alatt Baruzzi és Ferenczy folytassák művészetöket, Ferenczy csupa hazafiságból visszautasította ez ajánlatot. »Rómának — ugymond — semmi szüksége nincs az én olyan a milyen talentumomra, ellenben Magyarországnak nagy szüksége van arra, hogy fiaik közül valaki a művészséget megismertesse és megkedveltesse. Tudom, hogy minden kezdet nehéz, de én meg akarok küzdeni a nehézségekkel, hogy azoknak, kik majd utánunk jönnek, könnyebben legyen dolguk.« Azonban ezen szép szavak után egyszerre eszébe jutott a bizonytalan jövő, talán nemzetének szalmatüze

is, mely első pillanatra könnyen fellobban, de csakhamar ismét elalszik, némi rossz sejtelemmel hozzá teszi ezt is: »csak aztán ne legyen valaha okom megbánni, hogy a szerencsét elszalasztottam!«

Szegény Ferenczy! Ha tudta volna előre, minő csalódások fogják őt nemes lelkesedéséből kiábrándítani; ha képes lett volna ridegen számot vetni a hazai viszonyokkal, és a maga tulajdon hivatásával, akkor bizonyára ott maradt volna örökre Rómában, mert reá itthon nagyon kevés öröm várakozott!

De Ferenczy ábrándos ember volt, s a mellett kedélyében mindig volt valami disharmonia, mely az emberek és viszonyok helytelen megítéléséből származott. Ő nem birta felfogni a Canova és Thorwaldsen közti ellenséges viszonynak valódi okait; nem birt kibékülni mestere modorával, minek következtében még a jót sem akarta nála érdemül betudni. Ő félreismerte a maga helyzetét is; nem akart egyszerű segédnek tartatni, hanem azt akarta, hogy Thorwaldsen magához hasonló művésznek tekintse. S ez lehetett a fentebb említett hazafias lelkesedés mellett szintén legalább nemleges ok arra, hogy Rómából elkivánozzék.

Mielőtt azonban az örök városnak bucsút mondott volna, egy művészi ajándékkal kívánt a pápának kedveskedni. Ugyanis egy nagyobbszerű *emlékpénzt* vésett, melynek egyik oldalán a pápa mellképe, a másikon pedig az anyaszentegyház ábrázoltaték templom alakjában. Az épület homlokzatát két oszlop tartja, melyek egyikén az ó testamentomból merített történelmi allegoriák látszanak igen finomul kimetszve, úgy hogy az egyes apró-

lékos részleteket csakis nagyító üveggel lehet kivenni; a másikon pedig az új testamentomból vett történelmi jelenetek vannak kiábrázolva, mint a melyek a keresztyén egyház alapját jelölik. A pápa arczképe körül ez a felirat áll: Pius VII. Pont. Max. Pat. Patr. et Pop. Pont. sui. Anno XXIV. — A másik oldalon a templom alakjában következő szavak olvashatók: Consecratio Panoniae.

Ferenczy két példányt készített; egyet ezüstből, egyet meg aranyból. A pápa kegyesen fogadta a szép ajándékot; s miután az emlékpénz matrixát a vaticani muzeum számára elkérte volna, s azzal több példányt veretett volna nem csak ezüstből, hanem aranyból is, halálja jeléül kettőt a művésznak küldött viszont ajándékol.

És aztán 1824. őszén Ferenczy utnak indult Magyarország felé dagadó kebellet, rózsás reményekkel és oly ábrándos tervekkel, hogy szinte lehetetlen volt nem csalódnia.

IV.

Ferenczy azt hitte, hogy Magyarországon annyi megrendelője lesz, a mennyit akar; azt hitte, hogy ha a kis Dánia nemzeti ünneppé tette Thorwaldsennek hazai látogatását, a nagy Magyarország s annak hatalmas királya, legalább az által fogják mutatni iránta sziveségöket, hogy Bécs és Pest főtéreit az általa készítendő szobrokkal fogják megnépesíteni. Azon hazafias üdvözlések, melyek a lapokban és folyóiratokban első műveinek a hazában való megérkezése alkalmából irattak; azon

meleg, rokonszenves szavak, melyekkel őt a főurak figyelmeibe ajánlották, egészen alkalmasok voltak arra, hogy az ő jó szívét ily reményekre jogosítsák.

De alig hagyta el a citromok és narancsok szép hazáját; alig feledte el az Anconától Fiumeig tartó tengeri utnak zivatarait, a Fiumében talált magyarok, jelesül Ūrményi Ferencz, Váradí és Császár Ferencz kedélyes társaságában; alig volt alkalmá az osztrák tartományokon keresztül haladva Bécsben megállapodni, hogy régi ismerőseit meglátogassa: midőn már éreznie kellett az osztrák és magyar közt kifejlődött ellenszenv ridegségét.

Szegény Ferenczy nem tudta, hogy ő Rómában mint veszedelmes carbonari, rendőri felügyelet alatt állott; azért teljes bizalommal ment Metternich herczeghez és Ferencz császárhoz, hogy hódoló tiszteletét bemutassa s egyuttal szolgálatait felajánlja. A fejedelem kegyesen fogadta, és minden előzmény nélkül azon kérdést intézte hozzá: »Hát mit csinálnak a carbonárik Rómában?«

• Ferenczy a nem várt kérdés által meglepetve, alig birt hamarjában felelni, s mikor némileg magához jött, zavarodottan mondá: »Én azokról, felséges ur, semmit sem tudok, mert én egyedül művészetemnek éltem.«

— Tudom, folytatá tovább a császár, — mindent elmondott nekem Metternich herczeg. Egyébiránt sajnálom, hogy semmi foglalkozást nem adhatok; de nekem nincs arra való pénzem. Van a primásnak, menjen ahoz; ő egy pompás bazilikát kezdett építeni Esztergomban, ott lesz elég munkája.«

Ezzel vége volt az audientíának, de egyuttal talán a mi művésznök reményeinek is.

Nem ezt várta ő a magyar királytól.

Igy lehütve jutott el a hazába, hol barátai és rokoni tárt karokkal fogadták. Hirneve a magyarok között már meg volt alapítva; de szerencséje és működésének sikere mégis csak attól függött, akad-e majd oly Mecénása, aki tehetségének méltó foglalkozást adhat. És dicsőségére legyen mondva az akkori főpapoknak és főuraknak, akadtak ily Mecénások.

Legelső volt gróf Vay Ábrahám, egy nagy miveltségű és hazafias gondolkodású férfiú, aki — Döbrentei figyelmeztetésére — három évre évdíjat biztosított neki; ilyen volt gróf Sándor Móricz, a ki szállást adott neki budai palotájában; ilyenek voltak: Ürményi József országbíró, gr. Brunszvik József tárnok, Marezibányi Márton, gr. Teleky József referendárius és Szilassy József főispán, kik mindenkor nagy előzékenységet tanusítottak iránta. Végre, akit első helyen kellett volna említenünk, ilyen volt Rudnay Sándor hercegprimás, a ki még Rómában tett volt nála megrendelést, és a ki most is ellátta munkával a nagyszerű bazilikánál.

Ezen lelkes pártfogást és kitüntetést azonban nem lehet csupán és kizárólag Ferenczy művészetének tulajdonítani. Nagy része volt abban azon hatalmas hazafias szellem fellendülésének is, mely az 1825-ki országgyűlés összehívásától kezdve az ország lakosságának minden rétegeiben mutatkozott. Tizenhárom sanyarú esztendő után ekkor szólt Ferencz király ismét alkotmányos módon a nemzethez, és az elnyomatás folytán visszatartott

érzelem hazafias lángja magasán fellobogott; örömríadás és vérmes remények zaja töltötte be az országot Kárpáttól le az Adriáig. A hon atyái az alkotmányos szabadság biztosításáról gondoskodtak; a mélyebben látók a nemzeti műveltség, a tudomány és művészet biztosítékait keresték. Széchenyi gróf megalapította a magyar tudományos akadémiát; és a lelkes főurak hatalmasan támogatták őt e páratlan elhatározásában. A nemzet tapsolt és reménylő szemmel nézett a jövőbe.

Ferenczy arra határozta el magát, hogy műveit csak magyar márványba fogja faragni. Meg volt győződve, hogy hazánkban kell lennie oly márványkőnek, mely a carrarait helyettesítheti. És utnak indult, hogy megkeresse. Legelőször Kokován, Gömörmegyében, talált oly fehér márványt, mely első tekintetre a czélnak megfelelőnek látszott; de a munka alatt kitűnt, hogy törekenységénél fogva finomabb művekhez nem való. Azért a mi művésznünk újra kezébe vette a vándorbotot és ment az ország alsó vidékére, Krassóba, hol Dognácska mellett szintén akadt jó és könnyen faragható márványra, de a melynek viszont az volt a nagy hibája, hogy nélkülözte azt a tiszta fehérséget, mely a szobrot oly kellemessé szokta tenni. A dognácskai márvány szürkésbe ment át, mi által a szobrok sajátságos ódon színt nyertek. Sokkal alkalmasabb volt a ruszfabányai, melynek fehérsége némileg a test színéhez hasonló vereses színbe játszott.

De e márvány kiaknázása oly roppant nehézséggel járt, miszerint Ferenczynek saját vallomása szerint Hoffmann és Maderspach ruszfabányai gyártulajdonosok nélkül még csak próbául is alig lehetett volna néhány

darabot kifejtenie. Ha elgondoljuk, hogy hazánkban akkor még igen rossz országutak és hidak léteztek, ha tudjuk, hogy vasutaink még alig voltak, és hogy az ily szokatlan teher szállítására szükséges kocsikat, szekereket külön kellett készíttetni: akkor bizonyára bámulnunk kell Ferenczy szilárd akaratát, melynél fogva ily roppant akadályok daczára is birt óriási márványdarabokat szállíttatni budai műtermébe.

Eleinte ment is a munka serényen. A megrendelések egymást érték; leginkább siremlékek és élő nevezetes emberek mellszobrai foglalták el idejét. A siremlékek közül különösen kivált gr. *Károlyi Istvánnénak* ruszkabányai márványból készített azon emléke, mely a főthi templomban látható. Az üdvözült grófné fedetlen koporsóban fekszik fátyollal takarva. Mellette ül a Hűség mély bánatba merülve. E műben gyöngédség és nyugalom van kifejezve.

Ürményi József emléke, mely a váli templomban van felállítva, hasonlóképen ruszkabányai márványból készült, s az »idvezült lelket« ábrázolja. Petrózai Trattner Károly így írja azt le: »Egy könnyű aetheri alakba öntött valóság ellebeg a földtekéről, melynek kerek szélét alig láthatólag érinti egy lábával, ábrázatán virít azon szent bizodalom és égi öröm, hogy ő az atyához és a béke örök országába visszatérhet. Ugy látszik, mintha a földiséget egészen levetkezte volna. Csak egy levegői ruha fedezi testét. Hosszú hajai egyenes csomóban függenek le fejéről. Tekintetét az égre fordítja, jobb kezében tartja a Megváltó keresztjét s balkezevel csak tartózkodva közeledik a hitnek ezen jelképéhez, mintha ő

ezen szentséget nem merné illetni, és mintha azt akarná mondani, hogy csak a jobb kezét illeti ez a szabadság, minthogy a mi hitünk a jobb oldalt teszi szentté, azt mondván: és üle az istennek jobbján.

Ezen ég felé lebegő kép előtt áll az élet örlelke, mely angyali tekintetével bámúlva követi azon valóság eltűnését. Jobb kezében tartja a lobogó lángot, mint uralmának jelét, s bal kezében tart melle előtt egy tükört, melyben Ürményi József neve látszik. Az által Ferenczy azt akarta kifejezni, hogy a tükör az életben levőnek földi alakját ugyan visszasugároolja, de a ki még élve egy ilyen emléktáblát áldoz, az egy olyan lélekemelő cselekedet által maga is felemelkedik, és ugyszólván a földről eltávozik, úgy hogy a bámulásban elmerült halandó csak nevét olvashatja azon földön nagy fiának, a ki már a jobb életre által ment.

Ferenczynek ezen munkája mind az ideára, mind a kivitelre nézve érzésem után az első rangban áll. *)

Kisfaludy Károly emléke, mely a muzeum-kertben látható, nem a legsikerültebb művek közé tartozik. A formátlan oszlop tetején álló mellszobor felé alólról a költészeti múzsája nyújtja a lantot, de oly formán, mintha egyuttal félne, hogy a mellszobor leesik. Lábainál a színeszet két álcája látható.

Ide sorozhatók még: *Saját és anyja emlékének* szánt ravatal, *Susster* tanár siremléke, *Szántó Márton* siremléke Kecskeméten, gr. *Brunszvik* siremléke Kórompán, *gróf Rhédey Lajosné* siremléke N.-Váradon,

*) Tud. Gyűjt. 1828. évf. XII. 129. l.

Kulcsár Istváné a pesti nagy templomban. Mindezeknél észrevehető bizonyos törekvés magasabb symbolikus felfogás után, de valósággal mindenikből hiányzik a finomabb izlés és genialitás. Aránylag legtöbb mutatkozik Kölesey Ferencz és Virág Benedek emlékeiben.

A mellszobrok közül ki kell emelnünk a *Pannoniát*, melynek fején erősséget jelentő falak valának láthatók, azon kívül kalászokkal és szőlőgerezdekkel ékített s hazánk termékenységét és gazdagságát ábrázoló koszorú. A balkéz félrevonja a koszorú alól lefüggő fátyolt, mintha azt akarná kifejezni, hogy Pannonia most már bátran nézhet a világ szemébe, mert nemcsak természeti, hanem művészi kincset is bír felmutatni. Az arczon önérzet és méltóság vonásai uralkodnak. — A többi mellszobrok többnyire élő nevezetesebb férfiak és nők arczképei voltak: *Nagy Pál* és *Balogh Jánosé* az 1825/7 országgyűlés hirneves tagjaié, *Fáy András* íróé, *Schódelné* művésznőé, *Marczibányinéé* és gr. *Sándornéé*; de a multba is visszament *Ferenczy* és megörökíté *Kazinczy Ferencz*, *Vesselényi Ferencz* és *Szécsy Mária* emlékeit.

Ezeknek csak egy kis részét készítette megrendelés folytán. A nagyobb részt csupa unalomból, kedvetlenül.

Nem ilyenekkel akarta ő tölteni idejét, hanem olyanokkal, minő volt a Rudnay hercegprimás által megrendelt *István vértanu*, hol tehetségét teljesen kifejtheté, hol az eszmének felfogása szerinti testet adhatott. De, fájdalom, az ily megrendelések elmaradtak. A római kath. klerus, mely a harminczas évek folyamán felmerült

vallási viták által volt zavarva, teljesen megfélekezett az egyszerű református művésztől. Az arisztokratia figyelme a gr. Széchenyi István által nagy erélylyel és szellemmel vitatott kérdések felé fordult. A nagy közönség nagy kíváncsisággal olvasta a politikai és szépirodalmi lapokat — de a szegény budai szobrász műterme a világtól elfeledtetve, jóformán üresen állott.

Ez végtelenül elkedvetlenítette Ferenczyt. Most kezdte érezni, hogy eltévesztette pályáját, hogy minden eddigi fáradsága hiába való volt, hogy Magyarországnak nincs szüksége az ő művészetére. Sokszor megbánta, hogy haza jött Olaszországból; de azért már oda sem kívánczolt többé — itthon akart meghalni. Lelki állapotának hű kifejezője a következő végrendelet, melyet 1834-ben írt:

»Én ugymond — egy idő előtt való halállal fogok meghalni, a gondok, fáradságok, emberi erő felett való merész fogások, szerencsekockáztatások véget vetnek életemnek; hanem a mikor ez történne, kérem: a hazai törvényeket, hogy utolsó díjamért engedjék és adják meg ezen utolsó kívánságomat.

Először: a midőn meghalok, azonnal pecsételtessen meg minden vagyonom, és a tesvéröcsémnek: Ferenczy Józsefnek, a ki ez idő szerint sárospataki ref. pap, mindennemű ingó-bingó, vagy fekvő jószágom adasson által, a kit én egyetlen örökösömnek vallok, azaz mindenem az övé legyen.

Másodszor: élve el ne temettessem.

Harmadszor: hideg tetemem, akár télen akár nyáron történjék az, nap lemente után fél órával tétessen a

háznál szekérre, hét fáklyát meggyújtva vitessen ki a temető helyre, minden más pompa vagy beszéd nélkül. Ezen dolgok végrehajtására megkérem Fáy András, ts. nemes Pestvármegye táblabíráját, nekem szeretett hív barátomat, és emlékezetül a főthi szállómet neki és maradékainak, vagy dispositiójára hagyom. Bucsúzóom még két asszonytestvéremtől és minden barátomtól s a világtól, — és kérem, hogy műveimre legyen gondja.«

Ezen végrendeletet Ferenczy maga írta aug. 10-ik napján 1834-ben. Hitelesítésképen aláírták: Vörösmarty Mihály, Fáy András, Bajza József, Schedel Ferencz, Bugát Pál és Fáy Péter kapitány.

De az aláírt és más barátai gondoskodtak arról, hogy a beteg kedélyü művész végrendeletére ezuttal még szükség ne legyen. Tudták, hogy a komoly foglalkozás hiánya teszi őt komorrá, kétségbeesetté; s azért egy egész életre szóló nagyobb szerü szobrászati mű létrehozására szövetkeztek, mely által egyrészt a művésznak méltó munkát, másrészt pedig a hazának dicsőséget óhajtottak szerezni. Kétségen kívül szép czél, nemes feladat. Lássuk, hogyan valósították meg.

V.

Nemcsak Ferenczynek jó barátai, hanem a hazai közmívelődés és nemzeti haladás ügyét szíven hordozó minden hazafi fájdalommal tapasztalta, hogy a politikai téren, de sőt az irodalomban is nagy haladást tanúsító nemzet, csekély érzéket és figyelmet tanúsít a képzőművészet iránt. Hogy e vétkes mulasztásra figyelmessé tegyék a nemzetet, 1839-ben Simoncsics János, Föld-

váry Gábor, Ráday Gedeon, Fáy András, Kubinyi Ferencz, Szemere Pál, Ilkey Sándor, Pólya József, Nagy István, Egressy Sámuel és Nyáry Pál egy nagyobb szerű mozgalmat indítottak meg a „*honi szobrászat ügyében.*“

Virágos szavakkal és lelkes érzelemmel irt felszólítást intéztek a hon fiaihoz és leányaihoz. Ebben, hivatkozva a kor haladására, a magyar nemzet hátramaradására, a nép fogékonyságára és jól felfogott érdekeire, kijelentik, hogy immár »a nemzet géniusza« felébredett, és hogy »az ujjászületés rég várt időszaka bekövetkezett.« Aki tovább is tétlenül nézi a világot, bünt követ el a nemzet ellen, s fejére hozza az utókor átkát.

Egy ily régi mulasztásra hívják fel tehát a közönség figyelmét. »Egyetlen szobrászunk — mondák — a nagy Thorwaldsen s még nagyobb Canova tanítványa, a nemzeti muzeumban álló *Pásztorleány*, az esztergomi főtemplomban levő *István martyr*, a Kisfaludy Károly emléke s több jeles szoborművek készítője, a legszerényebb ember, derék művész, ki a honért mindent, mert életét a honi művészetnek szentelé, de kiért a hon eddig semmit nem tett, Ferenczy István, majd két év óta munka nélkül, azon takarékos mennyiségből, melyet mint munkái bérét külföldről hozza honába, tetemes költséggel Budán felállított műterme s képző-intézete majdnem üresen, s Columbként művészi lelke sugallata után indulva, leirhatatlan fáradsággal keresett s feltalált márványbányája használatlan hever!... Hazafiak! kinek jutott eszébe közöttünk: mily kincset birunk e férfuban, s benne mily kincset veszthetnénk?

A művész nincs honhoz kötve; ő nem anyagi, ha-

nem szellemi világban él, s hazája ott, hol művészete értőkre, tisztelőkre, s hő vágya kielégítő tárgyra talál. Művészt nem minden idő szül; művészt előteremteni milliókkal sem lehet. Ő egyedül a sors ajándéka, épen azért osztva oly gyéren, hogy becsét annál inkább érezzük, s jaj azon nemzetnek, mely azt becsülni nem képes!...

Mit kell tehát tennünk?..

Adjunk a művésznek művészhez illő nagyszerű munkát.

E végre mi alólirottak társasággá alakulván, s e korban, midőn a külföld ismeretes nagy emberei emlékeinek közhelyen felállításával az érdemnek s művészetnek egyszerre adózni egymással vetekedik, idő lelkéből keletkezett eszmének vélvén, s felgerjedte után elolthatatlan vágyat érezvén kebelünkben: azon nagy férfiaknak, kik honunk évkönyveiben vezéresillagok gyanánt tűnnek elő, a haza jobblétre juttatásában szerzett érdemeikért tartozó hálánkat azzal nyilvánítani: miszerint neveik örökítéséül, tiszteletökre Ferenczy István által hazai fehér márványból készítendő nagyszerű emlékek emelését hozzuk indítványba, nemcsak, hanem azok közül ezuttal elsőnek már ki is tűztük *Hunyady Mátyást*, kit mint királyt, mint hadvezért, mint embert, mint tudományok és szépmesterségek barátját, kegyelőjét, egyiránt nagy-nak, a haza és emberiség jóltevőjének ismerünk.

E tárgyról többet szólani, s javaslatunkat okokkal támogatni, hazánkfiaink velünk rokon érzelmének megsértése lenne, s midőn hisszük, hogy e kettős célra, mely egy részről Ferenczynek művészt is lelkesítő nagyszerű hazai tárgygyal foglalkodtatása, más részről nagy ki-

rályunk minden hazafi szívében mélyen vésett emlékének látható jelekkeli örökítése — figyelmeztetéssel nem egyebet tettünk egy minden jobbérzésű kebelben rég nyugvó húr megpendítésénél...»

Az aláírási iverk szétküldettek a hazában minden alispánnak, minden kerületi előljárónak, minden város és község biráinak, s azonkívül minden buzgóbb hazafinak és honleánynak. A sajtó lelkesen karolta fel az ügyet, és a közönség adományai szépen folytak az e célra kinevezett »szobor bizottság« pénztárába.

A művész ez alatt a szobor tervrajzával foglalkozott. Feladatát akként fogta fel, hogy a nagy királyhoz legméltóbb lenne, ha az magas talapzaton, lóháton ábrázolhatnák s a főváros valamely közterén állíttatnák fel.

Ehez képest a tervrajzon Mátyást lóháton ábrázolta; alatta a földön pajzsok, sisakok s egyéb hadiszerek valának láthatók, melyeken keresztül mintegy vágthatva szökik a ló. Ennek hátán a nagy király lehető nyugalommal, régi római szabású öltözetben ül oly formán, mint József császár Bécsben, feje körül borostyánnal. — A talapzat két oldalát domborművek díszítették volna; mindenik 20—25 alakkal. Az egyik az igazság kiszolgáltatása ezen felirattal: *„a törvények védőjének;“* a másikon Mátyás tudósai és művészei között ezen felirattal: *„a szép és jó tudományok ápolójának.“* Amazon a király trónjáról felemelkedve, a hozzá folyamodó népnek a törvény-táblára mutat; mellette az oltár, a mérleg, a pallos a törvény szentségét és szigorát ábrázolják. Emezen a király nejével Beatrixszal ül, körötte és előtte tudósok és művészek az őket jellemző jelvények-

kel; elől egy költő, nem épen valami sikerült helyzetben, olvassa művét a királynénak, ki annyira elérzékenyül felette, hogy a király kénytelen a költőt arra inteni, hogy szünjék meg kissé olvasni.

A talapzat hátulsó részén e felirat: „*A legjobb király emlékezetének háladatos utódai.*“

A talapzat előrészén egy ajtó vezetett volna a föld alatti — de felülről világított — üregbe, mely a régiiek szokása szerint szentélylyé alkotva, magában foglalta volna ugyszólván Mátyásnak egész élettörténetét domborművekben kifejezve. Az ajtóval szemközti részre tervezve volt Mátyás természetes nagyságú mellszobra; háta mögött egy nagy fehér márványtábla, melyre Mátyás király rövid életirása lett volna kimetszve. Jobbra-balra két historiai kép márványból. Egyik ábrázolta volna Mátyást atyja sirjánál, a másik pedig ugyanót, amint Szilágyival kibékül. — Az ajtó felett nagy karos székben az ősz szakállu *Idő* ült volna, örökké való nyugalomával őrt állandó nagy embereink emléke felett. Lábai-nál Saturnus és Jupiter azon jelvényei, melyekkel az évek és az örök végzések szoktak jelöltetni.

Mindezek felett köröskörül első sorban hadi trophéumok, feljebb a hármás koszorú, e felett a párkányzat, majd a szűkebb térre szorult kisebb terem, végre bezárólag a két lábnyi nyílás, honnét a világosság jó.

Ilyen volt Mátyás király lovagszobra Ferenczy terve szerint. *)

*) Rajza látható a Honművész 1840-ki évfolyamában.

Alig jelent meg vele a nyilvánosság előtt, azonnal szabad folyást vett a kíméletlen kritika. Ferenczy a komoly észrevételeket figyelembe vette, s kettőre nézve nyilatkozott is a sajtóban, t. i. arra, hogy Mátyás feje jobban hajlik előre, mint ahogy kellene, és hogy a magyar király nem nemzeti ruhában lett ábrázolva.

Az elsőre nézve azt hozza fel, hogy a jó lovaglónak természetes ülése, különösen oly helyzetben, midőn a ló az alatta lévő tárgyakon átugrik, s midőn a lovag önkénytelenül lenéz, azt követeli, hogy feje kissé előre és aláhajoljon. Utal Marcus Aurelius lovagló szobrára, hol a császár nemcsak fejével, hanem egész testével előrehajol. Utal Napoleon és mások szobraira, s egyuttal figyelmeztet arra, hogy a fej mintegy hat ölnyi magasságban a földtől, egészen más hatást fog gyakorolni, mint most a mintán.

Az öltözetre nézve azt mondja, hogy az ideális vagy u. n. apotheosis-öltözetet azért tartotta meg, mert az a szobrászat terén általában elfogadtatott, de különben is igen hasonlít a magyar felöltökhöz. Napoleon alakja, melyet Canova készített, egészen meztelen, ez lévén az apotheosisnak legfelsőbb foka; Washington alakja már félöltözetben van, Poniatovszkyé Thorwaldsentől, és József császáré Zaunertől hasonlóképen.

Midőn a lovagszobrot és az apróbb domborműveket a szoborbizottság óhajához képest harmadrész nagyságban gipszbe öntötte s műtermében kiállította: a lapokban megújult a kritika, s ezuttal nem annyira a szobor, mint inkább Ferenczy személye ellen.

Ez kihozta a túlérzékeny művészt türelméből. Ke-

serü hangon visszautasítá a felületes és sértegető bírálókat, kik minden komoly előtanulmány nélkül előrontanak, hogy őt megsemmisítsék, őt »a ki 12 év alatt a külföldön idegen népek előtt a magyar nevet tiszteletben tartani, más 16 év alatt pedig a hazában az elhunyt virtusokat felkölteni igyekezett.« A visszautasítást ekképen végezte: »Többször említett bíráló, gunyolódó s tudálékos uraiméknak Orestesként csak azt felelem: a csapásokból fogjátok megtudni, vajjon Atrides fia vagyok-e?«

A szobor-bizottság azonban meg volt elégedve a mintával, amnyival is inkább, »minthogy ezzel mindazon hirlapi felszólalásokat, melyek a rajz érdekében *hirtelenkedve* tétettek, czáfolva, a művész nézeteit pedig igazolva látja.« Csak is annyit kívánt változtatni, hogy a talapzat belsejébe vezető ajtó magasabb legyen, úgy, hogy az egész homlokzatot mintegy két felé oszssa, — és hogy a római ruházat a közkívánathoz képest magyarra változtattassék, természetesen a művészeti érdek kockáztatása nélkül.

Ferenczy ezt készséggel elfogadta, és a mintát a szerint módosította.

De az elégedetlenek zaja még most sem szünt meg. Sőt fölhívták Casagrand idegen művészt, hogy Ferenczy mintája ellenében készítsen egy más Mátyás-szobor mintát. Ez — mondja Fáy A. — használni kívánván sok nemértőnek azon gyöngeségét, miszerint szemre-főre szoktak műtárgyakról itélni, fényesen és szemrehatólag illuminált emlékmintákat terjesztgetett el a közönség között hirlapi mellékletekül. És sokan ámúltak, noha a

tervezett minták inkább kertbeli díszállványoknak, portáléknak, pavillonoknak stb. illének vala, mint egy nagy király szilárd emlékének.«

De talán semmitem ártott e nagy vállalatnak anynyira, mint gr. Széchenyi Istvánnak egy nyilatkozata, melyet csak úgy mellékesen, de mégis nagyon sértő hangon tett *Kelet Népe* ezimü munkájában.

Általánosan ismert dolog, hogy a nemes gróf említett munkája tulajdonképen Kossuth *Pesti Hirlapja* ellen volt intézve; hogy abban azon izgató modor és azon érzelmi politika ellen harczolt, melyet Kossuth mint hirlapíró követett. Széchenyi azt hangsúlyozta, hogy a böles államférfiúnak okosan kell megkülönböztetnie a lényeges és mellékes állami teendőket, s hogy nem kell előtérbe szorítani oly eszméket, melyek magukban véve igen szépek, igen dicséretesek, de az ország műveltségi fokához képest még koraiak. Ilyennek tekintette ő a Mátyásemlék eszméjét is.

»Nagy Hunyadyknak emlék-szobor! — kiált fel a gróf — valóban felemelkedett gondolat; s kinek lelke nem eped oly nemzeti állás után, hol, mint Britanniában, minden kitűnő tehetségnek, minden erénynek, minden hazáért ontott cseppvérnek jutalmilag megvan a maga emléke, meg van nemzeti elismerése... Oh felemelkedett nagyság, irigylésre méltó nemzeti állás! mily kin, hogy ez nálunk még nincs így, s mennyivel nagyobb, hogy ez nálunk bizonyosan soha, de soha sem is lesz így!... nálunk, hol legszebb városaink legszebb piaczaín annyi por, annyi sár van, meg annyi mocsár, annyi sivatag... hol kórház, dologház stbeféle aránylag alig van,

bolondház, lelenczház stb-féle pedig épen nincs, és hol egy igen nagy része a legbecsületesebb honi lakosoknak vajmi szűken él; hol végre a legnagyobb rész olvasni, írni, számolni, de még csak betűzni sem tud, és nagyobb része de még egy talpalatnyi földet sem bir... hogy itt egész országra kényszerített 100,000 pengő forint áru, s porba, sárba sülyesztendő Mátyás szobor... nemzeti sakjátékunkban kiszámított terv utáni vonás legyen, azt mindaddig el nem hiszem, .. míg kétszerkettő négy marad, míg a tegnap nem esik ma, míg a szülő nem lesz fiatalabb a szülőtnél.

... Nem egyéb ez — ugymond tovább a gróf gúnyosan — mint az ömledező szívnek egy kis hiúsággal összeházasított rögtönzése... *Nincs szegény kis Ferenczynek kenyere*, és megesik sok szív, s hogy neki kenyere legyen... lám rögtön a Mátyás-szobori eszme támad fel a magyarnak egén, mint a legfényesebb nyári nap, és korántsem útmutatás vagy régibb nemzetek kalauzolása nélkül, mert hiszen ott áll Britannia, melyet majmolni ma oly divatos, ott áll Britannia ezernyi emléksobraival!«

E szavak azon férfiutól, ki a nemzeti haladásnak egyik leghatalmasabb előharczosa volt, ki a magyar akadémia alapjára egy évi jövedelmét áldozta, ki minden szép és jó iránt lelkesedni tudott, gyilkos hatással voltak Ferenczyre, ki gyermek-korától fogva a szegénységgel küzdve, most pályája vége felé, midőn egy nagy nemzeti emlék készítésénél a »lelkesedésnek szent óráit« kellett volna anyagi gondtól menten élnie — most volt kénytelen hallani a gúnyt, hogy nincsen kenyere! Ez

mélyen sértette a művészt, és zsibbasztotta a vállalat sikerét. Az aláírások lassabban gyűltek, s midőn az országgyűlésen is, hol az ügy érdekében indítvány tétetett, gúnyos szavakat lehetett hallani, a siker iránti utolsó remény-sugár is eltűnt.

Kétséget nem szenved, hogy a Mátyás-émlék ügyének megindításában sok ügyetlenség történt. Hiba volt a művész munkahiányát előtérbe szorítani; s még nagyobb hiba volt az, hogy majdnem ugyanazon férfiak ugyanazon időben (1840. jan. 25.), egy más szoborra, a *Kölcsey-émlékre* is kezdtek gyűjteni országszerte, mi által a közönség megoszlott.

Ferenczy elkészítette a Kölcsey-émléket, antik modorban a Nápolyban létező öreg Agrippina alakjára emlékeztető ülőhelyzetben ábrázolván a kitűnő államférfiut és író; de a Mátyás-émlékből csak néhány baszreliefet s Mátyás mellszobrát készíttette el, s hagyta a nemzeti muzeumnak. Százezer forint helyett csak 17 ezer frt jött be, s az is ráment az előkészülethez szükséges anyagokra, érczre, öntökemenczére és üstökre.

Ily körülmények között Ferenczy tört kedélylyel visszavonúlt a nyilvánosságtól; 1847-ben eladta budai házát és hasznavehetetlen szerszámaít, hogy visszamenjen szülővárosába, rokonai közé.

VI.

Rimaszombatba érve, az apjától örökölt szép kert közepén egy pár szobából álló házacskát építtetett magának,*) s ott egy külön műhelyben csupa unalomból,

*) Hű rajza látható a Vasárn. Ujság 1862. évf. 29. lapján.

vagyis inkább »szenvedélyének ámitására« holmi apróbb szobrok készítésével tengette életét még tiz esztendeig. Tudta, hogy az ő művészetének vége; de már csak nem érezte magát jól, ha néhány kődarabot vagy szobrot nem látott maga körül. Azért egy kis gyűjteményt rendezett be lakásán, melyet örömmel mutogatott ismerőseinek.

E kis gyűjteményben volt felállítva az ő pályáját ábrázoló szép *Eurydike*, melyet talán épen ezen viszonyításnál fogva is legsikerültebb muokájának tartott. Eurydike gyönyörű alak volt, lábán kigyó tekergőzött. A szép nő fekvő helyzetben, egyik kezére támaszkodva erőlködött felkelni; de egy, a földből felnyúlt hatalmas kar visszatartá őt. A szobor talapzatán az ország ötvenkét vármegyéjének neve volt kivésve, fölfelé fordítva azoké, melyek az országgyűlésen Mátyás szobra létesítése mellett, és lefelé azoké, melyek ellene szavaztak. »Ezen egyetlen mű, — mondja Fáy András — azok véleménye szerint, kik azt látták, elégséges fogott volna lenni kit-kit meggyőzni a felől, hogy Ferenczy valóban jeles művész volt.«

Bármily elvonúltan élt is Ferenczy szülővárosában, még sem zárhatta el magát teljesen az emberektől; különösen olyanokkal szeretett társalogni, kik a város multjáról tudtak neki beszélni. Voltak perczei, melyekben egy-egy gondolat megragadta lelkét, s ellenállhatatlan hatalommal kényszerítette arra, hogy műszerszámait előszedje, és alakítson valamit. Midőn megtudta Rimaszombat városának ötszáz év előtti alapíttatását, azonnal kész volt a tervvel, hogy az alapító *Róbert Károly* király szobrát szülőföldje iránti kegyeletből elkészíti. Már

képzeletében látta az ünnepély pompáját, szülővárosának színét-javát, amint a földiszított tanácsterembe siet a királyi szobor leleplezésére. Szegény Ferenczynek még egyszer kellett csalódnia! A rimaszombatiak oly kevésé tudtak lelkesedni terve iránt, hogy midőn kocsira volt szüksége, még azt is megtagadták tőle. Azért aztán félbe is hagyta a munkát, s a befejezetlen szobrot »Nemo patria«-nak nevezte. Az lévén a szavajárása, hogy: nemo profeta in patria sua.

A Rimaszombatban készített művei közül csak a *Forray-émlék* vált ki, mely egy földhöz láncolt deli ifjut ábrázol, kinek lánczait egy megjelent angyal oldja fel. Más műveket csak unaloműzés céljából készített, s rakosgatott el maga körül. Ezek közt érezte magát legjobban.

Egyszer azonban Pestre rándúlt barátainak látogatása végett, mialatt otthon nagy szerencsétlenség történt. A városban tűzvész támadt, és a terjedő vészes elem az ő kis házába is belekapott. A rokonok és barátok mindent elkövettek, hogy megmenthessék legalább a műhelyt. De hiábavaló volt minden igyekezet. Mikor a tűz miatt izzóvá lettek a szobrok, a tűzoltók értetlenségből erősen locsolni kezdték, minek következtében azok, s köztük a szép Eurydike is, összeropedeztek, s később darabokra törtek.

Nem lehet leírni azt a fájdalmat, mely e gyászos hír hallatára Ferenczy érzékeny szívét elfogta. Némán, mereven nézett a földre, szemeiből könnyek csordultak ki, és csak annyit birt mondani: óh én füstbe ment életem! Később is, valahányszor e szerencsétlenség

eszébe jutott, nagyokat sóhajtott de nem zúgolódott a sors ellen. Tehát még az életét jelképező Eurydike sem maradhatott meg, melyet szülővárosának főterén óhajtott volna felállítani! Most csak azon egy óhajtása volt, hogy ama szobormű darabjai koporsó-fedelére tétetvén vele együtt eltemettessenek. És e kívánata 1856. jul. 5-kén teljesült is.

Ott fekszik Rimaszombat köztemetőjében a férfit, ki valóban jobb sorsra lett volna érdemes.

Mert igaz ugyan, hogy Ferenczy művei nélkülözik a lángész bélyegét; nem lehet azokat összehasonlítani sem a régi hellen, sem az újabb olasz és német szobrászat remekeivel; de van bennök bizonyos régies zamatú kellem, melyet nem lehet félreismerni. Ferenczy sokáig dolgozott Thorwaldsen műhelyében, Canovát is gyakran felkereste; de úgy látszik nem birt annyi képességgel, hogy e nagy mesterek titkát fel birta volna fogni; úgy látszik, hogy a szobrászat azon törvényeit, melyeket Winckelmann próbált a régi görög minták nyomán összeállítani, ép oly kevéssé birta méltányolni, mint mesterének bámúlatos termékenységét és játszi fantáziáját.

Nem is volna méltányos dolog Ferenczyt mesterével hasonlítani össze; mert Thorwaldsen egy óriás, minőt ritkán szül egy század, — Ferenczy pedig egy közepserű tehetség, mely reánk nézve különösen azon érdekel bir, hogy magyar és hogy úttörő volt.

A művészet szigorú törvényeinek szempontjából lehetnek ugyan kifogásaink egyik vagy másik műve ellen; de egy sajtáságot, mely mindenkor becsessé fogja tenni

műveit, nem szabad elfelejtenünk, s ez az: hogy nemzeti jelleget szeretett volna minden művébe lehelni.

Ferenczy tetőtől talpig *magyar* művész volt; vér a mi vérünkéből és csont a mi csontunkból. Már mint tanuló büszke volt arra, hogy ő mint magyar elnyerte az akadémiai pályadíjat; és mikor a hazába küldött első műveiről szóló bécsi lapokat megküldötték neki, egész kedvetlenséggel írta öcsésének: »Hát nem találkozott széles Magyarországon magyar író, ki a magyar művész munkájáról elismerőleg ugyan, de minden hizelgés nélkül írjon? Azok a sokszor előforduló Ferenczy, Ferenczys, Ferenczysche szavak képesek lennének engemet gyűlötségbe hozni hazámfiak előtt; mert tudják meg mindenek, hogy amit tettem, nem magamért s nem hiúságból tettem, hanem hazám és nemzetem dicsőségeért tettem, hogy lássa a világ, hogy a magyar nemcsak a szabadságért és vitézségért tud lelkesülni, hanem a művészségért is; ugyanazért az én nevem helyett mindenütt a haza, a nemzet nevének kellett volna paradérozni.«

Fajának, nemzetének szeretete oly nagy volt lelkében, hogy a számtalan csalódás sem bírta őt hideggé tenni; sőt azt lehet mondani, hogy mennél többet csalódott, annál erősebbé lett abbéli meggyőződése, hogy a magyar nemzetnek a művészet terén még szép jövője van. Ő leginkább a nemzeti multból merítette tárgyait, mert a mult alakjainak dicsőítését tartotta leghatalmasabb eszköznek arra, hogy a jelen nemzedék föllelkesüljön és tettere ébredjen. E tekintetben rámutathatott a művészet terén kitűnt más nemzetekre is. A régi görögök és rómaiak saját nemzeti nagyjait alakjait tették

halhatatlanokká; Van Eyck, Schongauer, Dürer, Holbein a német typust; Tizian, Michelangelo és Rafael az olasz hazafiakat és leányokat; Rubens a flamandokat, Rembrandt pedig a hollandokat tüntetik ki műveikben.

És így volt az mindig ott, hol a nemzeti élet a fejlődésnek egészséges csiráit hordja magában; és így kellene lennie hazánkban is. Mert bármi véleményben legyünk is az egyes művészeteknek becséről, annyi bizonyos, hogy a művészet csak a nemzeti szellem talajában verhet erős gyökereket, csak onnan szívhatja a felvirágzást föltételező életnedveket.

KÖLTEMÉNYEK,

IFJ. ÁBRÁNYI KORNÉLTÓL.

(Székfoglalóul felolvastattak 1878. nov. 27-kén.)

I.

Valentin hercegnő apródja.

Valentin hercegnő hiába térdel,
S könyörg az éghez: »Adj, uram, erőt!
Fedezd hős férjemet mennyei vérttel!«
Hiába térdel a kereszt előtt.
Ima, fohász, nem vigasztalja őt.

Mert hol egy trónért két király csatázik,
Egynek, vagy mindkettőnek veszni kell!
Szép hercegnő e gondolatra fázik.
Egyik a férje, s rokona a másik, —
Párizsban jogukat most döntik el.

»Ki ad hírt rólad, férjem, hős királyom?
Ha annyit is, hogy élsz, bár vész fenyt!
»Én.« — szól az apród. — »Tőled nem kívánom!
Te gyermek vagy még, s csalfa, dőre hit,
Hogy célhoz érj, s hírt mondj felőle itt.«

»S én esküszöm anyámra, hogy a míg csak
Hírt nem hozok, rohanva lát nap, éj.
Gyerekek tartasz? Oh! ne is gyanítsad,
Meghalnom értted énnekem mi kél! —
De csak gyerekség! — Hírt hozok, ne félj.«

S vén csatlós nyergel. Megvan. Oly rövid volt
 A búcsu, mint mily hosszú lesz az ut.
 Úrnő megindúlt, apród utnak indúlt,
 Most már ki tudja hol jár, merre fut?
 Nyomába szállni a madár se tud.

De szól az apród »Vén csatlós barátom,
 Párizsba tudsz-e más utat? Ezen
 Atyám házához érünk, s szinte látom,
 Behív majd, s fájni fog, ha nem teszem.«
 »»Van út, de hosszabb.« — »Úgy menjünk ezen.«

S a mint vágattak egy szép völgy ölének,
 Vörösen áldozott le már a nap.
 A csatlós szólt: »Uram, tartsd vissza méned,
 Gyóntatni haldoklóhoz megy a pap.«
 Az apród görcsösen lovára csap.

Ugorna félre, futna úttalan már,
 Hanem beéri egy szomorú hang.
 »Fiam! megállj!« — És megfeszül a kantár.
 »Anyád lelkéért szól e bús harang.
 Megölte őt egy koronás bitang!

»Nem régen erre járt, s hogy észrevette
 Szép húgodat, reá veté szemét.
 Gyémántival szivét megvesztegette, —
 S ellopta szivünk büszke örömét, —
 S szegény anyád nem bírta szégyenét.«

»»Oh! jaj nekem! — szegény atyám ne átkozz,
 Hogy mit tennem kell, még több bántalom!
 Nem mehetek be haldokló anyámhoz!
 Lovamról eskü tilt leszállanom.
 Utamban eskü tilt megállanom.«

»Fiú! anyád halálos ágya mellett
 Így el tudsz menni? hát van-é szived?
 Te rólad suttog a megtört lehellet.
 Nem! nem bocsátlak! ám gázolj le, tedd!
 S így tartsd meg örült, bűnös esküdet.«

»Bocsáss!« — »Hát azt se kérded, hogy ki húgod
 Elesábitá, s megszökteté, ki az?«
 »Elhagy eszem, ha azt így tele zúgod.«
 »Örült vagy máris, vagy nyomoru gaz!«
 »Nem bánom! mindkettő legyen igaz!«

Egy bösz nyerítés, — s elvégezte harcát
 Véres sarkantyú, s vérző apa-szív.
 A pap zokogva eltakarja arcát.
 Csönd lesz. A bús harang imára hív.
 Boldog ki meghalt! búval soh'se vív!

Dicső gyerek, megtartád szörnyű esküd!
 Párizsba vagy, most szállj le, nézz körül!
 Mindenki dőzsöl, harezra pulya, rest itt,
 A két király kibékült és örül,
 S elöl jár a tivornyán, — vidd híru.

Sőt többet is vigy! — hős urad a Bourbon,
 Lányt szöktetett. Hogy kit? csak én tudom.
 Most fürdik a szerelemben s a borban.
 Ki e leány? — no halld hát, megsugom!
 Az apród föl kaczag — »Az én hugom?«

»Anyám miattad halva; drága urnóm
 Miattad csalva! Hah! ez egyre sok!«
 Jó estét hugom! — »Honnan jössz ily későn?
 S ily sárosan? ruhád csupa mocsok.«
 »Ne félj hugom, ma mindent lemosok!«

»Dölj nyughelyedre, tárd ki hattyu kebled.
 Bontsd fürteid habosra kedvesem.
 S ha arcod hava még fehérebb, s szebb lett,
 A hitvány Bourbonnt melléd fektetem,
 És föl nem keltek többé sohasem.«

Valentin herczegnő hiába térdel,
 S könyörg az éghez: adj uram erőt!
 Szívét fohász, hit, nem övedzi vérttel,
 Kétség szaggatja a kereszt előtt.
 De jó az apród, s nézi vadul őt!

Ki ránéz, jéggé fagy tekintetétül,
 Dúlt arcán rémes iszonyat beszél.
 S a mint áll, mindig jobban elsötétül,
 Úrnője látja, s hozzá szólni fél,
 Nehogy meghallja, a mit tudni vél.

S hogy végre mégis szóra nyílik ajka,
 Lesz síró, kaczagó, zavart beszéd.
 Papot kiált, anyja nevét sohajtja,
 Majd tombol, átkoz minden nőt, ki szép,
 Majd lóra kap, s kalandoz szerte szét.

S ha vissza-visszatér, gyötrő haragja
 Szemében lángol, ajakán remeg.
 S úrnőjét látva gúnyosan morogja:
 »Lásd én hiven megtartám eskümet.
 Hanem a férjed, nem tartotta meg.«

II.

S z e r e n c s e.

Oly sokszor érzem, hogy a földi sors
 Másokkal jobban bánik mint velem,
 Mást alig ér gond és sikere gyors,
 Jutalma hatalom, hír, kényelem;

Önzés, irigység hozzáférni nem tud,
 Nem bántja őt gőg, butaság, szeszély.
 Önzés irigység hozzáférni nem tud,
 S hol más bukik, ránézve nincs veszély.

Én minden kis jót, mely nekem jutott,
 Becsén túl fizetém mindenkor itt,
 Szerencsét sokszor láttam, ha futott,
 S ha néha üztem, ingoványba vitt :
 Mint gyöngé hajtást, mely most bújt elé csak,
 Már fagyosan várt sok rosszakarat,
 S alig vonúlt el a zord téli évszak,
 Balsors hozott rám villámos nyarat.

És mégis, bár a sors, csak mostoha
 Fiának nézett, s nem mosolyga rám,
 Jót ingyen, — olesón sem adott soha,
 S nagyon büntette minden kis hibám ;
 Mégis, bár folyvást hányt-vetett viharja,
 Adott hajót, s megmutatá utam,
 S mindig segített öneróm bizalma, —
 Szerencsétlennek nem valloam magam.

Nem dús örökség, nem gyors nyeremény,
 Nem a magas rang a szerencse, nem !
 Szerencsésb az, kit nem vakít remény,
 És gazdagít csalódás, gyöttelelem.
 Az a szerencsés, kit a sors úgy alkot,
 Hogy minden bajt, csapást feléje hajt,
 De ad erőt, hogy küzdjön, ad hatalmat,
 Hogy győzzön, és nem fog ki semmi rajt.

Csak az szerencsés, a kit végigedz
 A lét tornája, s szíve, lelke vas :
 Kiben kedély s bölcsesség megegyez,
 S a vészbe úgy néz, mint a napba sas.

Csak ez tudhatja, hogy mi a szabadság,
(A legfőbb jó,) mert nem függ senkitől;
S mint büszke tölgy, bár viharok szakgassák.
Egész marad még úgy is, ha kidől.

Spanyol népmesék, mondások és rejtvények.

GYÖRY VILMOSTÓL.

(Felolvatatott 1878. nov. 27-kén.)

A spanyol népköltészet egyik ágáról, a románczokról, több ízben volt már szerencsém e díszes körben megemlékezhetni. Ma ugyanazon törzsnek egy rokon hajtására leszek bátor felhívni e tisztelt hallgatóság szives figyelmét, s bemutatni a spanyol nép gondolkozása módját a mint az népmeséiben, mondásaiban, rejtvényeiben nyilatkozik. Igen egyszerű tárgy, s részben annyira naiv, mondhatnám gyermekies, hogy önkénytelenül felmerül az a kérdés: elég méltó-e arra, hogy róla épen e körben szólni bátorkodjam. Ha azonban meggondolom, hogy minden megizmosult irodalom, a legműveltebbek s leggazdagabbak is, szorgos gondnal gyűjtötték össze s gyűjtik folyton a népköltészet virányának ez egyszerű szálaít is, s nálunk magyaroknál épen a Kisfaludy-Társaság volt az, mely Erdélyi Jánost a *Népdalok* és *Mondák* gyűjtésével s szerkesztésével megbizta, 1861-ben pedig Gyulai Pál indítványára népköltési gyűjteményének új folyama megindítását határozta el; mindez bátorságot kölcsönöz, hogy ez újabb, bár igen egyszerű átültetéseket, e díszes körben bemutassam.

A spanyol irodalomnak, mint olyannak, a népköltészet verses termékei, a románczok, eleitől fogva kedvencei, beczéi voltak, míg a népmesék, mondák s a velök rokon apróbb ilyes termékek iránt sokkal mostohábbul viselteték. Ötven-hatvan románcz-gyűjteményre is akadunk addig, míg emezek közül egyre. A példabeszédek, közmondások (refranes) még aránylag nagyobb figyelemben részesültek, a miről a derék Sancho Panza is bizonyoságot szolgáltat, a ki olyan bőven alkalmazza minden lépten nyomon, hogy gazdája már majd oda lesz tőlök. Sokkal gyérebben történik azonban említés a népmesékről, melyeket még az újabb irodalom is annyira mellőzött, hogy a midőn Fernan Caballero egy ilyent elbeszéléssé feldolgozott: egy, különben igen jeles bírálója, gúnyosan azt a megjegyzést tette: »Megérjük még, hogy Fernan Caballero a Hangyácska meséjét is el fogja mondani.«

És csakugyan elmondta. Mert Fernan Caballero volt az, ki újabban figyelmét a népszellem ezen termékeire fordítá, és *Cuentos, oraciones, adivinas y refranes populares e infantiles* czímen, az általam használt lipesei kiadás szerint, 1878-ban, első gyűjteményét közre bocsátotta. Fernan Caballero nő író, s ez csak álneve; az igazi: Böhl von Faber Krisztina, s a mai spanyol irodalom legkitünőbb novellistája. Iránya kiválólag katolikus, vallásos, a mit e gyűjteményénél is meg kellett említenünk. Az egybegyűjtött adatok leírásában, vagy hogy úgy mondjuk, másolásában ott áll, hol nálunk
 ✕ 1846-ban Erdélyi János állt, — azaz: hiven adja a tárgyat magát, a tartalmat, de általában mellőzi a né-

pies kiejtést. Nyelve irodalmi nyelv, nem a nép nyelve. Tudjuk hogy ez hiány, és sokkal helyesebb az a mód, melyet nálunk az újabb gyűjtemények követnek s a melyben kivált Kriza állítható fel követendő mintaképül.

Caballero hat szakaszra osztja fel gyűjteményét. Az első czime *Cuentos de encantamiento*, szószerint: varázs-elbeszélések, a tulajdonképeni nép-mesék; a második: *Cuentos infantiles religiosos*: vallásos, gyermek-mesék; a harmadiké: *Adivinos infantiles*: gyermek-rejtvények; a negyediké: *Oraciones, relaciones y coplas infantiles*: gyermek-imák, elbeszélések, mondások; az ötödiké: *Refranes y masimos populares recogidos en los pueblos de campo*, falun gyűjtött közmondások és példabeszédek; s végül a hatodiké: *Adivinas y acertijos populares*, népies talányok és rejtvények. Legvégül ezek megfejtése.

Ezen ismertetésben, természetesen nem adhatjuk az egészet, hanem minden szakaszból csak néhányat, s nem is az eredetinek sorrendjében, hanem kezdve a rövidebbeken s végezve a hosszabbakon.

E szerint első sorban a közmondások jönnek. Mint puszta ismertetőnek, sem az nem lehet feladatomban, hogy a közmondások elméletét adjam, sem az, hogy a spanyolban előfordulókat a mieinkkel egybevessem; teendőm inkább az, a nálunk ismeretlenebbeket, s a spanyolt lehetőleg legjellemzőbbeket nyújtani. Annyit azonban mégis szükségesnek tartok megemlíteni, hogy a spanyol közmondások általában szinte oly formákba öntvék, mint egyéb népekéi, például a mieink. A legegyszerűbbek egészen közönséges mondatok, melyeken a rhythmus sem

vehető ki tisztán, mint például a magyarban: Törd meg a diót, ha belét meg akarod enni. A spanyolban példa erre: »Tarde viene la salud al enfermo.«

A második alak: rhythmikus mondás, de rim nélkül; például a magyarban: A ki mint vet úgy arat. A spanyol: »El buen paño en el arca se vende.« (Ennek értelme s alakja a magyarban: A jó bornak nem kell czégér.) Ez a spanyolban néha egész metrikus sorrá lesz: »Gato con guante no caza raton.«

A harmadik alak: rhythmikus sor, assonanceszal, vagyis a magánhangzók összecsengésével, mint például a magyarban: Ki mással jól teszen, az magának keres. A spanyolban: »Mesa puesta, cuestion resuelta.«

Végre a negyedik alak: rhythmikus sor, tiszta rimmel, sokkal gyakrabban mint a magyarban; például: »Nuevos reyes, nuevas leyes.« »Caida soñada, sangria dada.« »Ave que vuela à la cazuela.«

A mennyire lehetett, az eredetinek e sajátságait a magyarban is megtartottam. A mutatványok így szólnak:

1. Nehéz a vaknak utat megmutatni.
2. A ki barátja borodnak, ne kívánd azt szomszédodnak.
3. A ki számárnak született, számárként is hal meg az
4. A szeretet törvény nélkül uralkodik.
5. A ki isten nélkül számol, nem ért az a számoláshoz.
6. Jó buzából lesz a jó kenyér.
6. Béka mind azt brekegi: szöre. gypja nincs neki.
8. Jóltevő kéz, hatalmas kéz.
9. Kemény kenyérhez fog legyen éles.
10. Kinek nem telik kenyérből, kutyát az ne tartson.
11. Ki a te házadhoz nem jár, kivet a házából téged.
12. Róka a mit vét egy évbe', egy órában lakol érte.

13. Egy kalászon két madár-barátsága meg nem áll.
14. A ki jól ül, ne feszelegjen.
15. A kinek négy van s ötöt költ mégis, annak az erszény nem lesz szükséges.
16. A ki munkától fut, a nyugalomtól fut.
17. A ki nem szól, isten nem hallja.
18. Ki kappanját maga eszi, lovát is maga nyergeli.
19. A ki jól kezd, sokat végez.
20. Király kérése parancsolat.
21. Ha ellenséget akarsz, adj pénzt kölcsön.
22. A messzire lévő vizzel közel tüzet nem olthatsz el.
23. Hagyj az enni-valóból, ne a tenni-valóból.
24. Nevetés sütés-főzéskor, sirás-rivás fizetéskor.
25. Ha békében akarsz élni, ne adj kölcsön atyafinak.
26. Egy hónapra hagyd el a vétket, s az háromra hágy el téged.
27. A ki a szükségest másnak odaadja, maga az ördög is nagyot nevet rajta.
28. Vőnek barátsága télnek napsugára.
29. Keztyűben nem fog a macska egeret.
30. Ha akarsz gyönyörűséget, türd el a keserűséget.
31. Korán kelni, éjszakázni, — nem lehet egy zsákba rázni.
32. Az idő meg az óra nem köthetők csomóra.
33. Vadat egyik hajtja fel, de a másik ejti el.
34. Kenyér meg sajt, terített asztal.
35. A malacz ha fázik, nyelv ha borban ázik, éktelen lármázik.
36. Ha pénz beszél, minden hallgat.
37. Ki tövist vet, tuskét arat.
38. A ki eszik s hágy belőle, kétszer terít asztalt véle.
39. Füsttől futott s tűzbe jutott.
40. Erszényedhez szabd a szádat.
41. Azon a héten lesz az meg, a melyikben nincsen péntek.

42. Hamarább megesik a seb, mint a gyógyulása.
43. Új királyok új szabályok.
44. Távollévő nincs bűn nélkül, jelenlévő mentség nélkül.
45. Farkas koma, róka néni, egy tanácsesal szoktak élni.
46. Örül a farkas bárány-bégetésnek.
47. Jég-száj, jég szív.
48. Jó kézben gebe is lóvá, rosszban ló is gebévé lesz.
49. Egyik napról másik napra mind kihull a birka gyapja.
50. A madárka elrepült, s megmentette tollát.
51. Jobb a szégyenpir az arczon, mint a szégyenfolt a szívben.
52. Nem tud az jól kormányozni, a ki mindenkit ki akar elégiteni.
54. Az én házam s én tüzhelyem száz aranyat érnek nekem.
54. A milyen a posztó szála, olyan gombot vegyünk rája.
55. Többet ér egy ma, mint két holnap.
56. A milyen a szálló, olyan a megszálló.
57. Minden hordó olyan szagú, a milyen bor áll benne.
58. Mentt a kecske a szántástól.
59. Ha azt akarod, hogy jó szolgád legyen, magad szolgálj magadnak.
60. Még nem is bor, már eczet.
61. Bolond juh, mely farkasnak hisz.

Van egy pár közmondás az asszonyokról is, hanem ezekbe, az ármányosokba, ugyan kevés szorult a spanyol lovagiasságból. Mindazáltal, ha Don Fernan Caballero nő létére leírta őket, én is lefordítok néhányat, de nem mint vallójok, csupán hallójok :

62. Asszony a ki nagyon szép és bájos, vagy kévély vagy az esze hiányos.

63. Asszony és tyuk hamar vesznek, hogyha sokat járnak-kelnek.

64. Buza meg az asszony gyertyánál legszebbek.

65. Gazdag asszony háza táján ő parancsol, csattog-pattog.

66. Asszony, a ki deákul tud, jó végre igen ritkán jut.

Azonban elég ezekből ennyi. Áttérünk a rejtvényekre. A mint bevezető sorainkban említettük, Caballero ezekből kétféléket gyűjtött: a gyermek-rejtvényeket s a népies rejtett szokat, melyek csak annyiban különböznek egymástól, hogy amazok még ez utóbbiaknál is naivab-
bak, s tárgyaikat inkább a gyermekekhez közelebb esők-
ből, s gyermekek által is megfigyelhetők köréből merítik. Mind a kétfélék megegyeznek azonban nemcsak egymás-
sal, hanem általában a népszellemnek bármely nyelven
költött hasonló termékeivel abban, hogy a feladott tárgy-
nak csak egy-két, bárha gyakran elég jellemző vonását
adják, de még így is, a legtöbb esetben majdnem kitalál-
hatatlanok, s inkább megfejtésök után találjuk őket
ügyeseknek, mint megfejtetésüket lehetségesnek. A köz-
lendő mutatványokban mind a kétféléket egybe foglal-
tam. Itt következnek először az első csoportbeliek:

1.

Igen mély kút, hosszú kötél,
De ha nem két-rét, oda se ér.

(A száj meg a kar.)

2.

Mi az:

A mi mennél nagyobb, annál kevésbé látni.

(A homály.)

3.

Egyik a másik testvére:

Egyik eljár, másik nem jár a misére.

(Bor meg az eczet.)

4.

Kicsi szekrény, mint méz, fehér;

Kinyithatja mindenki

Be nem zárhatja senki.

(A tojás.)

5.

Oda fenn él, magas a hazája;

Hisznek benne, — s senki se imádja.

(A toronyóra.)

6.

Tővis — gyerekeknek,

Virág — embereknek

Gyümölcs — mestereknek.

(A betük.)

7.

Zölden nevedtem,

Le pirosan vágta,

Összezuznak, törnek,

Fehéren használnak.

(A buza.)

8.

Nagy — gyerek-koromban,

Nagy — öreg koromban,

Legkisebb közép koromban.

(Az árnyék.)

9.

Tegnap is eljöttek,
Ma is eljövének,
Holnap is eljönnek
Zajt nagyot ütének.

(Tengerhabok.)

10.

Soha el nem fáraszt,
Egyre tánczot járok;
De ha nem ihatom,
Abb' a nyomban állok.

(Vizi malom.)

11.

Granadaban van egy zárda,
Benn' ezer apácza zárva;
Mindnek piros a ruhája,
Százat eszem meg egy harapásra.

(Gránát alma.)

12.

Smaragd a levelem,
Ércz-szinü az ágom,
Arany a gyümölcsöm,
Fehér a virágom.

(Naranes.)

13.

Van egy szoba bolthajtásos,
A visszhang ott mulatozik,
Egy sereg katona őrzi,
Kettéosztva két csoportba,
Benne fogva a menyecske
Az örökös fecsegésért.

(A száj, fogak, nyelv.)

14.

Franciaországban lettem,
 Spanyolországba átjöttem,
 Szeretnek az asszonyságok,
 Ha szolgálatukra állok;
 Ha megfognak én is fogok, —
 Ha elesem, oda vagyok.

(A varrótű.)

15.

Ki volt a ki nem született,
 S kit még is anyja megevett?

(Ádám.)

16.

A ki csinálja, csinálja dalolva,
 A ki megy érte, megy érte zokogva,
 A kinek adják, látni se fogja!
 Mi az?

(Koporsó.)

17.

Nem óhajtja csinálója,
 Nem kívánja meglátója,
 Nem látja meg használója.

(Koporsó.)

18.

Sötét utcza, fényes fényben,
 Halál tartja a kezében.

(Puska.)

19.

Mi az, kedves:
 Vizbe merül, még se nedves?

(Napsugár.)

20.

Akkora mint a mandola,
S tele lesz véle a szoba.

(Gyertyaláng.)

21.

Sorban katona, de mennyi!
Hasán beszél valamennyi.

(Az orvoságos edények a patikában.)

22.

Két kicsike testvér,
Jaj de hasonlítanak!
Ha megöregesznek
Szemet akkor nyitnak.

(A cipőcskék, ha kilyukadtak.)

A második csoportból:

23.

Tegnap voltam, ma nem vagyok,
Tegnap nem voltam, ma vagyok.

(Adósság, lefizetés.)

24.

Jól megkötött háló vagyok,
S bár csomóm nem látható,
Egy egész életre szólok;
És ebbe a halfogóba,
Egyik kiált: belejutni,
Másik kiált: szabadulni!

(A házasság.)

25.

Fényes, ékes csillogásom,
S halott vagyok, mozdulatlan;

Még is minden tetteimből
 Az látszik, hogy lelkem is van.
 Ha nevetnek, én is szinte,
 Ha meg sirnak, én is sirok ;
 Csupán a szavam hiányzik,
 Más különben ügyes vagyok.

(A tükör.)

26.

Egy kicsi homokszem
 Megállíthat engem ;
 De a ki után én megyek : annak nincs ki útját állja,
 Sem a földön, sem az égben,
 Sem a vízben, sem a légben.

(Az óra és az idő.)

27.

Kicsi vagyok, könnyű vagyok
 Még is olyan nehéz vagyok,
 Nincsen ember ki tenyerén
 Megmérhetné, mennyit nyomok.

(A parázs.)

28.

Mije az a malomnak,
 A mi megvan s nem szükséges ;
 Semmi haszna, s nála nélkül
 Örlés még se lehetséges.

(A lármája.)

29.

Hosszukás kis hajlékocska,
 A közepén kerek ablak,
 Öt halott kíséri, a kik
 Éltet egy élőtől kapnak.

(A guitarre.)

30.

Mentem és találtam
 A mit nem akartam,
 Elkezdtem keresni
 Rája nem akadtam,
 S mert meg nem lelhettem:
 Magammal vittem.

(A ruhába rejtőzött tövis.)

A gyűjtemények apróbb tárgyai közül három csoport vállik ki még, melyek majd egy majd más tekintetben méltók a figyelemre. Az első a gyermek-imádságok és versikék. Ilyen népies gyermek-imák, legalább tudtommal a magyar gyűjteményekbe nincsenek fölvéve; a spanyol gyűjtő ezekre is kiterjesztette figyelmét, s néhány igen jellemző adatot közöl ez imák felől. Így például a »legrövidebb imádság«-ról ezt a megjegyzést teszi:

A legrövidebb s legkezdetlegesebb imádság az, melyre Valenciában tanítják az anyák kisdedeiket. Reggel, mihelyest felébrednek, még öltözetlenül, ugyszólván még félálmosan viszik őket oda a Szent Szűz képe elé, s le-térdeltetvén, ezen szavak elrebegésére tanítják: »Anyám, kenyeret!«

Ilyen kisebb-nagyobb gyermek-imácskák vannak különféle alkalmakra valók. Fölkeléskor, lefekvéskor, ebéd előtt, ebéd után, a lélekharang megkondulásakor; s a mi a legmeglepőbb, még a játékra-menéskor is. Ez így szól:

Játszásra menéskor.

(A szent Szűznek képe előtt.)

Kedves édes anyám,
 Ki rabszolgád vagyok,
 Te engedelmedből
 Játszani indulok.

Szentséges kezeddél,
 Lelkem édes anyám,
 Bárha bűnös vagyok,
 Hintsd áldásodat rám.

Legszebb darabja a gyűjtemény ezen részének egy kis leányka imádsága lefekvéskor. El van hagyatva, nincs senkije, egyedüli vigasza a szűz Anya. A versecske oly szép a spanyolban, hogy lehetetlen eredetiben nem idéznem :

A acostarme voy, sola y sin compañía,
 La Virgen Maria está junto a mi cama;
 Me dice de quedo : mi niña, reposa,
 Y no tengas miedo de ninguna cosa.

Halavány, gyenge fordításban így hangzik :

Elmégyek aludni, magán, egyedül,
 Ágyamhoz a Szent szűz, odalép, odaül :
 Azt mondja szelíden : aludj' kicsikém,
 Nincs félni mitől, megvédelek én.

Igen ügyesen járt el Don Fernan Caballero abban, hogy külön szakaszban szedte össze az időjárásról szóló mondásokat. Méltó lenne példáját a mi gyűjteményeinkben is követni. A magyarban ezen mondások (én magam

a nép ajkáról mindig »paraszti példá«-nak hallottam nevezni) szinte megvannak, de a gyűjteményekben még csak elszórva. Azt talán mindenki ismeri: Ha fénylik a Vincze, megtelik a pincze. De már ez a néhány következő nem oly általánosan ismert: A két asszony-nap közti tojást kell eltenni télire, az áll el legjobban. T. i. a Nagy-boldog asszony és Kisasszony napja köztieket. Meggyel megy a buza; azaz a mint a meggy, úgy terem a buza is. Ha sok ákác virág, sok a búza kalász. Meg kell vigyázni azt a tizenkét napot Lucza napjától karácsonyig; a milyen egy-egy nap, olyan lesz az esztendőben minden egyes hónap. Azt is gyakran hallottam a magyar alföldön: Soha se örüljön annak senki, ha januariusban igen szépek a vetések, azok csalnak meg leghamarább. S ime, mily meglepő volt rám nézve, ugyanezt az aggodalmat a spanyol »paraszti példában« e szavakba foglaltan feltalálni: A meleg Januáriusnak ördög van a hasában.

A spanyol gyűjtő 50 ilyen »refranes agricolas«-t tudott összeszedni; a mieink, ha gondosan összegyűjtetnének, bizonyára jóval meghaladnák ezt a számot.

A harmadik csoportba tartoznak végre ezen rövidebb közlemények között a népies »szólások«. Ezek nem olyan, elvet kifejező velős mondások mint a példabeszédek, hanem népies szólásformák, egyes esetekről. A gyűjtemény csupa andaluziai kifejezéseket foglal magában. A nagy fájdalomról azt mondják: »Csak a Szűz Mária szívében lehetett ennél nagyobb fájdalom.« A feledékenységről: »Bujóskát játszik velem az emlékező tehetség.« A beszédről: »Van a ki hallgatva szól, van

a ki szólva hallgat.« A fecsegőről:» Jár annak a szája még a víz alatt is.« Az illedelmes szólásról: »Te, ha az én lányomról akarsz beszélni, előbb rózsavizzel öblítsd ki a szádat.« Az egészségesről: »Olyan ép az, hogy még a temetőbe is a maga lábán fog menni.« A nagy szegénységről: »Nincs annak egyéb rágni valója mint a körme.« Arról a mi általában kicsi: »Akkorára nőtt, mint a tojás szőre.« Az alázatosságról: »Hajolj meg, úgy merítesz vizet.« A rossz időről: »Hogy jöhettél ilyen éjjel? Ha nem volt más.« A szépről: »Olyan szép volt, hogy a napot is megállította.« A testi fájdalomról: »Mi fáj János? Fáj nekem mindenem, a mit Jánosnak hívnak.« A gyermeksírásról; »Hadd sírjon, új a szája!« A fukarról, vagy szivtelenről: »Ez, ha ez nap volna, senkinek se világítana!«

Áttérek végül a tulajdonképeni népmesékre. Don Fernan Caballero ezeket, mint főnebb említém, két főcsoportra osztja, s nevezi az elsőt *varázs-meséknek* (cuentos de encantamiento) talán a német Zaubermärchen mintájára. Részemről sem az elnevezést nem tartom helyesnek, sem az egy csoportba foglalást nem szerencsésnek. Ezen csoport ugyanis 22 darabot foglal magában, varázsolás, elbűvölés azonban csak néhányban szerepel; a többi vagy tanmese, egy erkölcsi axioma megvalósítására mely végül egészen világosan kimondott tanulság alakjában is nyer kifejezést; vagy egyszerűen állatmese, didaktikus iránynyal vagy a nélkül; vagy pedig olyas adomaszerű elbeszélés, valami furfangnak

ügyes fordulatú elmondása. Ez utóbbiaknak tehát semmi közük a bűbájossághoz, s így ezen csoportba épen nem oszthatók. Állításomnak, a felolvasandó darabok, hiszem, igazságot fognak adni.

A mi az igazi népmesék tartalmát illeti, azok legnagyobb része — bár más változatban ugyan — jobbára nálunk is ismerős. Ilyen a többi közt az *El lirio azul* *A kék liliom* című, a varázs-sipről szóló népmese, mely világszerte ismeretes, s a mely sip nálunk jávorfácskából lett furulyácska, a németeknél a megölt fiú csontjából, a spanyoloknál pedig nádszálacskából készült. Az összehasonlítás sem lesz talán érdektelen, de van e mesében különösen egy kifejezés, melyhez végül néhány megjegyzést kívánván csatolni, az idézett meséket ezen kezdem s bátor leszek egész terjedelmében előadni.

A kék liliom.

(Valenciai változat.)

Volt egyszer egy király a kinek három fia volt, s hármuk közül annak ígérte oda a koronáját, a ki elhozza neki a kék liliomot.

Elment a három fiú világgá, kiki a maga útján hogy megkeresse.

A legkisebbik találta meg a virágot s nagy örömmel beledugta a harisnyája szárába, hogy ha véletlenül a bátyjaival találkozik, meg ne lássák nála. Egy kiszáradt patak medrében találkoztak egymással s a másik kettő észre vette, hogy öcsesüknél a virág. Mindjárt összeszesugtak:

— Mit tegyünk vele hogy elvegyük tőle, s mienk legyen a korona?

A másik azt felelte:

— Öljük meg.

Meg is tették, s aztán eltemették a fűvénybe.

De mivel ők ketten voltak, a virág meg csak egy: sorsot huztak, hogy kié legyen, a sors pedig az öregeb-
biknek kedvezett. Nagy vigan tért ez aztán haza, oda-
adta atyjának a virágot, mire a király, koronája örökösévé
is tette.

Nemsokára egy pásztor ment el azon a hol a leg-
kisebbik testvér el volt temetve, s látja hogy egy fehér
nádszálaeska nőtt ki a földből; kihuzta, s csinált belőle
sipot.

A hogy belefuj, azt mondja a sip:

Fújjad, fújjad, jó pásztorom,
Fújjad egyre szépen,
A kék liliom virágért
Temettek el a fűvényben.

Ezt aztán fujta, fujta egész addig, a mig a király
palotája alá jutott.

Az is meghallotta, s mihelyt meghallotta, mindjárt
kitekintett, s azt mondja a pásztornak:

— Gyere föl ide, itt fujd azt a sipot, nagyon sze-
retem hallgatni.

Fel is ment a pásztor, fujta, fujta sipját, s mindig
csak azt fujta. Hivatja akkor a király a fiait is, s azt
mondja a pásztornak, mondja meg neki, hol metszette

azt a sipot. Az meg odavezette őket a hol a nádszálat találta. Azt kérdi akkor fiaitól a király:

— Ugy-e ti öltétek meg az öcséteket?

Azok azt felelték nem ők tették.

De az atyjuk elhárnyatta a fővenyet azon a helyen s ott találták a fiut élve, épen, csak az egyik ujjá hibáztott, mert az kint maradt a földből mikor eltemették s abból lett a nádszálaeska meg a furulyácska. Az atyja ennek adta a koronát, a bátyjait pedig megbüntette.

Sokáig élt, uralkodott, hanem mindig egy ujjá hijjával.

Eddig volt a mese, nincs tovább semmisse, a kéményen ment ki a ház tetejibe.

S bárha a mese mondó ily naivul végzi is elbeszélését, ne adjunk neki igazat, s mi toldjunk hozzá még egy megjegyzést. A mesének mindenesetre az a vigasztaló, örök igazság a tartalma: Nincsen olyan rejtett bűn, mely előbb-utóbb ki ne tudódnék. De nem ez a fő, a mit ki akarunk emelni; figyelmünk méltó tárgya az a verseske, melyet a sip mindegyre fujdogál. Ez a spanyolban *betüről betüre* így hangzik:

Toca, toca, bon pastor,
y no ennamenes;
per la flor del llíri *blau*
man mort en riu de arenes.

Elegendő egy pillantást vetnünk e sorokra, s menten észreveszszük ez már nem simított, ez már nem másított irodalmi nyelv, hanem egészen a nép nyelve, maga szája kiejtése. És imé, a *kék lilium* nem úgy van ki-

fejezve e versikében mint az irodalmi nyelv mondja: »lirio azul«, hanem »llíri blau.« A kék tehát egészen a germán blau szóval kitéve. Ezen blau-t, én legalább, egyetlen egy spanyol népkölteményben, még a legrégibb románczokban sem olvastam sehol, soha. Ott mindenütt a zul van, édes testvére az *azuro*-nak. Nem régibb-e a kifejezés a fenmaradt legrégibb románcznál is? Nem góth maradvány-e? S ha igen, nem a góth idők emléke-é az egész mese a spanyolban? A »bon pastor«, a »llíri«, a »man mort« kifejezések mind régiségre vallanak; nem csatlakozhatik-e hozzájuk méltó társokul a blau kifejezés?

Nem tudom, mondják-e Németországban a weiss-t, a fehér-et, ma napság még wit-nek; de azt tudom hogy az angolban white, a svédben egészen tisztán hvit, és azt is tudom hogy a német népmese még ma is így szól:

Frau Königin, Ihr seid die Schönste hier,
Aber Schneewitchen ist tausendmal schöner als ihr.

A német népmese rég elmúlt idők emlékét őrizte meg ez így fentartott kifejezésben; nem tanúskodik-e hasonlóról a spanyolban a *blau* kifejezés?

S ha van e föltevésnek alapja, ugy e fenforgó körülmény is egy újabb adat arra: mennyire szükséges, hogy a népszellem ilyes termékeinek gyűjtői, ne simítsanak, ne igazgassanak, ne másítsanak a hallottakon; akkor járnak el a leghasznosabban, ha a lehető leghűségesebben járnak el.

A kívánságok.

Volt egyszer egy öreg házaspár, a kik igaz hogy szegények voltak, hanem azért szorgalmasan dolgoztak s ajjal-bajjal elég boldogan eléldegéltek csekély kis vagyonkájokból. Egykor egy téli estén, férj és feleség ott üldögéltek kettecskén csendes tűzhelyöknek nyájas világánál; hanem a helyett hogy hálát adtak volna a jó istennek azért a sok jóért, édes békességért, melylyel őket megáldotta: egyre azt hajtották, mennyivel több van jobb van másnak, s fel-fel sóhajtottak, bár nekik is jobb dolguk lenne.

— Hej, ha nekem — mondá az öreg ember — az én silány földescském helyett, a mely olyan rossz, hogy egyébre se való, mint szamár-legelőnek, olyan gazdaságom volna, mint a Polainas bátyóé!

— Hát nekem — toldá hozzá a felesége — ha e helyett a rozszant vityillóm helyett, a melynek csak azért áll még a fala, mert a szélvész bele nem ütközött, olyan takaros házam volna, mint a szomszédasszonyunké!

— Hát nekem! — folytató a férje — ha e helyett a kanéza-szamaram helyett, a mely már egy zacskót se bír el ha csak füsttel lenne is tele, olyan öszvérem volna mint a Polainas bátyóé!

— Hát nekem — tette hozzá az asszony — milyen jó lenne, ha olyan két mázsás süldőt ölhetnék, a milyen a szomszédasszony ölt. Annak a népségnek csak kívánnia kell akármit, mindjárt ott terem. Hej ha az embernek minden kívánsága teljesülne!

Alighogy kimondták ezeket a szavakat, hát csak látják hogy egy gyönyörűséges szép szép asszony ereszkedik alá a keményen; nem volt nagyobb félrőfnél, s arany koronát viselt a fején mint valami királyasszony. Ruhája és fátyla átlátszó, fehér fátyolszövetből volt, és a sziporkák, melyek pittingve-pattogva vigan repkedtek fel mint valami apró röppentyűk, rászálltak és úgy belepték mintha ragyogó aranypillangóval lenne borítva. Kezében egy icziny-picziny arany királyi pálczát tartott, mely vakítófényű kárbunkulusban végződött.

— Én a Szerencse tündére vagyok (Hada Fortu-nata) — így szólítá meg őket — ezen mentem el és meghallottam panasztokat. És minthogy olyan nagyon sovárogtak hogy kívánságaitok teljesüljenek: imé megengedem, hogy három valósúljon. Egyet neked — mondá az asszonynak; a másikat neked, — s itt a férfihoz fordúlt; a harmadiknak pedig kölcsönösnek kell lennie, s abban mind a kettőtöknek közösen kell megállapodnotok. Ezt az utolsót személyesen teljesítem holnap este ilyenkor, mikor újra visszatérek; addig elegendő időtök lesz a gondolkodásra.

A mint ezt kimondotta, füstgomoly kavarodott fel a lángok közül, s azzal a szép tündér eltűnt.

Elgondolhatjátok, mekkora lett az öröme a házaspárnak, s a sok kívánság úgy ostromolta őket, mint az igazságkeresők a bíró ajtaját. Annyi de annyi volt az, hogy azt se tudták melyikre hallgassanak, így tehát abban maradtak hogy majd másnap reggel választanak, addig pedig alusznak egyet rajta. Más közömbös dolgokról kezdtek tehát beszélgetni.

De a beszédet csakhamar megint a gazdag szomszédokra fordították.

— Ma is ott voltam nálok — mondá az öreg ember — épen hurkát töltöttek; de milyen hurka volt az! Szeme szája elállt rá az embernek!

— Bár csak ide is vetődött volna belőlök — folytatá az asszony — hadd sütném meg itt a parázon vacsorára.

Alig hogy kimondta, hát csak ott terem abban a nyomban a parázs fölött a legesleggyönyörűbb véres hurka, de olyan, hogy ritkította párját a világon.

Még a száját is nyitva felejtette az asszony, olyan ámúlva bámúlva mereszté rá a szemeit. Nem úgy az öreg ember; mert az kétségbeesve ugrott föl fektéből, lótt-futott a szobában, tépte a haját s rá kiáltott a feleségére:

— Jaj neked, a ki falánkabb vagy, torkosabb vagy a földnél, már most odaveszett általad az egyik kívánság! Milyen átkozott egy asszony! Ostobább mint a babföld! Kétségbeejtő, kétségbeejtő! Verjen meg az átok a véres hurkáddal együtt, hogy az isten forrasztaná oda az orrodra!

S jó kellén még ki se mondta, hát a véres hurka már oda is forrt az öreg asszony orrára.

Erre aztán az öreg emberen volt a sor hogy szemeszája elálljon, az asszonyon meg hogy egészen oda legyen rémültében.

— No te ugyan megadtad neki a gonosz átkozódással, — sírt-rítt az asszony, s egész erővel neki esett hogy lezibálja az orra toldalékát, de mindhiába,

— ha az én kívánságom rosszul ütött ki, csak a magam kárával esett, de legalább nem a máséval. Hanem hiszen, verjen meg a magad bűne! Mert tudd meg, hogy én se most, se ezután nem kívánok semmit, de semmi egyebet annál, csak hogy ez a véres hurka eltsztúljon innen az orromról.

— Az isten szerelmére, asszony! Hát a gazdaság?

— Nem kell nekem!

— Az ég szerelmére, feleségem! Hát az új ház?

— Nem kell nekem!

— Kivánjunk egy aranybányát, lelkem asszonykám, s aranytokot csináltatok az orrod hurkájának!

— Kell az ördögnek!

— Mi kell hát? Az kell hát, hogy megint azok legyünk, a kik voltunk?

— Az az egyedüli kívánságom!

S akár hogy kért-könyörgött is az ura, csak nem tudott az semmit kikönyörögni a feleségétől, a ki egész a kétségbeesésig meg volt akadva a dupla orrával, kivált a mikor alig tudta elzavarni onnan a kutyát, meg a macskát, a melyek egyre kapkodtak utána.

Mikor aztán másnap este a Szerencse tündére megint megjelent, s megmondták neki, mi az utolsó kívánságuk, akkor így szólt hozzájuk:

— Most már belátjátok ugy-e, milyen vakság és bolondság, ha az ember azt hiszi: az teszi csak igazán boldoggá, ha kívánságai teljesülnek.

Nem abban áll a boldogság, hogy kívánságaink

valósúljanak, hanem abban, hogy ne legyen ilyen epekedésünk; a vagyonos — gazdag: boldognak azonban csak az a boldog, a kinek nincsenek kívánságai.

Az éneklő tarisznya.

Volt egyszer egy édes anya, a kinek nem volt több egyetlenegy leányánál, a kit nagyon, de nagyon szeretett, mert igen jó leányka volt; meg is ajándékozta egy korál-nyaklánczozal.

Elküldte egyszer egy korsó vizért a falun kívül lévő forrás-kutra.

Elment a leányka s a mint a forráskúthoz ért, levette nyakáról a korál-lánczot, nehogy valamikép beleessék merítés közben.

A kuthoz közel egy öreg koldus üldögélt, a kinek egy nagy bőr tarisznya volt a nyakába vetve, s a ki olyan, de olyan szemeket vetett a leánykára, hogy a félelem egyszerre összeszorította a szívét. Alighogy tele merítette korsóját, futásnak eredt, s ott feledte a korál nyaklánczot.

A mint haza ért, akkor vette észre, hogy mije hibázik; nagy hamarsággal visszasietett tehát érte a forráskúthoz. Az öreg koldús még akkor is ott volt, a ki most megragadta a leányt és beledugta a bőrtarisznyába. Erre aztán utnak eredt alamizsna kérni, s mindjárt az első háznál, a hová betért, azon kezdé, hogy nála egy csuda-szer van; olyan bőr tarisznya, a mi énekel. Meg-

láthatja, a ki akarja. A házbeliék csakugyan szerették volna hallani, az öreg ember pedig dörgő hangon oda kiáltott:

Énekelj, tarisznya,
Máskülönbben mindjárt megszurlak ezzel a vashegyü bottal.

A szegény leánykának, a ki majd halálra ijedt, mit volt mit tennie, énekléshez fogott, sirva ugyan, ekképen:

Vizért mentem a forráshoz,
Távol a falun kívül,
Elvesztettem nyaklánczomat,
Nyaklánczomat, a korált.
Jaj a lelkem édes anyám
De haragos lesz ezért!

Visszamentem a forráshoz,
Hátha megtalálom ott,
Az elvesztett nyaklánczomat,
Nyaklánczomat, a korált,
Jaj a lelkem édes anyám
De aggódó lesz ezért!

Nem találok a nyaklánczot
Nyaklánczomat a korált,
Nem találok a nyaklánczot,
S szabadságom veszttem el.
Jaj a lelkem édes anyám
De szomorú lesz ezért!

S a leányka oly szépen énekelt, hogy nagy örömmel hallgatták, s valamerre csak ment az öregember, pénz ütötte a markát mindenfelől, hogy énekeltesse a tarisznyáját.

A mint így aztán házról házra járt, egyszer oda jut a kisleány anyja házához. Mihelyest az meghallotta, mindjárt ráismert a leánya hangjára. Azt mondja akkor az öreg embernek:

— Nagyon komorodik az idő, öreg bátyám; a szél támad, a viz dagad; maradjon itt kegyelmed éjszakára, vacsorára is akad még egy-két falatom.

Az öreg ember se hagyta ezt kétszer mondatni magának, a kis leány anyja pedig adott neki enni-inni annyit, a mennyi csak belefért, a mire aztán vacsora után úgy elaludt, mint a holt.

Ekkor az édes anya kivette a tarisznyából a kis leányát, csakhogy az a lelkem úgy meg volt dermedve, mintha a sírből került volna elő. Össze meg össze csókoltta, adott neki borba mártott piskótát, ágyba lefektette, jól betakargatta, a tarisznyába pedig belenyomott egy kutyát, meg egy kandúr macskát. Másnap reggel aztán elkészönt az öreg ember, s utnak eredt mint a kinek legjobb rendin a szénája. A legelső házban, a hová betért, most is szakasztott úgy ráförmedt a tarisznyára:

Énekelj, tarisznya,

Máskülönben mindjárt megszurlak ezzel a vashegyű bottal.

De most a kutya felelt:

Vén gazember, vau, vau!

Meg a macska:

Vén czudar te, miaú, miaú!

Éktelen haragra lobbant erre az öreg ember; azt hitte, hogy a leány csufolja. Felrántotta a tarisznya száját, hogy mindjárt elveri. Azoknak se kellett több odabenn,

kutya meg a macska dühösen ugrottak ki a tarisznyából, a macska belekapaszkodott a képibe s kikaparta a szeméit, a kutya meg egy harapással leszedte az orraczim-páját és magam ugyan nem voltam ott, hanem így hallottam.

A galleguito.¹⁾

Volt Cadizban egy igen szegény galleguito, a ki látogatóba szándékozott menni Puertóba a bátyjához, a ki ott napszámoskodott; hanem az utat ingyen szeretne volna megtenni.

Oda ment a kikötőhöz, s leste-várta a jó szerencsét, hátha akadna valami hajós, a ki elvinné Puertóba ingyen. Megy arra egy hajós gazda, s azt mondja neki:

— Galleguino, nem jössz el Puertóba?

— Mennék biz én, de nincs pénzem; ha elvisz ingyért, hajós gazda, elmegyek.

— Én ugyan nem viszlek — felelt az — hanem várj itt kissé, jön utánam Lechuga gazda, az ingyért is elviszi az utasokat.

Nemsokára Lechuga gazda csakugyan arra ment s a galleguito meg is szólította mindjárt: nem vinné-e el Puertóba ingyért; azt felelte: ó bizony nem viszi.

— Lechuga gazda — mondá a galleguito — hát akkor elvisz, ha mondok egy olyan nótát, a mi tetszik?

— Akkor elviszlek; hanem ha egy se tetszik, akkor meg kell fizetned az utat.

¹⁾ Galiciái vízfordó.

A galleguito erre is ráállt, s azzal aztán hajóra szálltak.

Mikor a kikötőhöz értek, a hajós gazda szedni kezdé a pénzt a hajóján jött utasoktól; a mint a sor a galleguitora került, azt mondja ez :

— Lechuga gazda, mondom a nótát.

S rá kezdte :

Hogyha elmégy a hazámba
És nevemet kérdezed,
Megmondják : Cadizban élek
S hordok ánist meg vizet.

— Tetszik gazda ? — kérdé aztán mikor elvégezte.

— E bizony nem tetszik — felelt a hajós gazda.

— Akkor hát mondok egy másikat :

Édes jó Lechuga gazda,
Tessék már a nóta, kérem,
Mert a nyavalya elvitte
Egy szálíg minden fillérem.

— Hát ez tetszik, gazda ?

— Dehogyan tetszik !

— Mondok hát még egyet :

Galleguito, Galleguito,
Vége legyen a tréfának,
Nyulj bele csak a zsebedbe :
Pénzzel fizess a gazdának !

— Hát ez tetszik, gazda ?

— E már tetszik.

— No akkor hát nem fizetek — mondá vigan a galleguito.

Igy utazott ingyen.

Spanyol népmesékről s épen Don Fernan Caballero gyűjteményéről lévén szó, mondanunk is felesleges: szép számmal találhatunk vallásos tartalmúakat is, melyek között első helyen állnak a Krisztus-mondák. Legszebb közöttük *A kenyér* című, meg az: *A fecske eredete*. Ez utóbbi különösen oly gyengéd, oly vonzó, hogy legelső olvasásakor mindjárt az az óhajtás ébredt szívemben, bárcsak ugyan az az avatott kéz ültetné át költői formában a mi irodalmunkba, mely a *Krisztus és a madarak* címűt oly szépen feldolgozta. Az első így szól:

A kenyér.

Volt egyszer három fiatal egy-testvér, a kik semmikép se tudván boldogulni, eltökélték magokban, hogy világgá mennek szerencse-próbálni.

Egy olyan helyre érkeztek, a hol az út három ágra szakadt, s itt abban egyeztek meg, hogy ki-ki mást választ, de három esztendő múlva újra itt találkoznak ezen a helyen s elmondják egymásnak, kinek hogy volt sora s mit szereztek ez alatt az idő alatt.

Még ekkor, tudjátok, Urunk Üdvözítőnk is szerte járt a földön, meg a tanítványai is, s a legöregebbik testvér Szent-Péterrel találkozott, a ki megkérdezé, nem akarna-e elszegődni az ő szolgálatába, a mire az nagyon is kész volt.

— De miért állsz be — kérdezé a Szent — dicsőségért, hogy engem szolgálhatsz, vagy pénzért?

— Pénzért, — felelt a legöregebb testvér.

Akkor aztán megegyeztek.

Szakasztott ez történt egy puntumig a második, testvérrel is, a ki meg Szent Jánossal találkozott s ez is pénzért szegődött el hozzá, mint a hogy a bátyja Szent Péterhez. De nem így a legkisebbik, a ki Urunkkal Üdvözítőnkkel jött össze, s azt mondta, hogy ő semmi bért se kíván, hanem elég neki az a dicsőség is, hogy az Urnak szolgálhat.

Három esztendőt töltöttek gazdáiknál; ekkor aztán elbucúztak tőlök, hogy beválthassák egymásnak adott szavukat s a kitűzött napra ott lehessenek azon a helyen, a hol egymástól elváltak.

A mikor összejöttek, a két öregebb testvér előmutatta azt a sok szép pénzt, a mit ez alatt az idő alatt szereztek, s megkérdeék az öcscsüket, hogy hát ő mit tudott megtakarítani. Ez azt mondta, hogy semmit, mert ő csupán a dicsőségért szolgálta gazdáját.

A bátyjai jól kinevették, s ment aztán kiki a maga utján. A két öregebbik gazdagon megházasodott, el kezdtek pénzzel dolgozni, s olyan helyre-urakká lettek hogy tejbe-vajba fürödtek. A legkisebbik, mivel maga is szegény volt, maga-fajta szegény leányt vett el, lett egy sereg gyerekek, s annyira hátra maradt, hogy egy falucs-kában huzta meg magát egy vityillóban.

Sok, sok esztendő mulva azon ment el az Üdvözítő tanítványaival együtt, s azt mondta nekik, látogasson el mindenik a maga egykori szolgájához. Először hát Szent Péter nyitott be a legöregebb testvérhez, s azt mondta nagy számú cselédei egyikének:

— Eredj fiam, mondd meg az uradnak, itt a gazdája, be akarna szállni, befogadja-e?

A mikor a gazdag úr ezt az üzenetet hirül vette, rettenetes láng haragra lobbant.

— Én szolgálni! — így berzenkedett — nekem gazdám! Örökség utján jutottam én a vagyonomhoz! Nem szolgáltam én soha. Bolond az az ember! Mondd meg neki: elhordja innen magát, mert rá uszítom a kutyákat.

Pontról pontra ez esett meg Szent Jánoson is a második testvérral.

Ekközben az Üdvözítő is oda jutott a legkisebb testvér gunyhójához.

Ez épen az erdőn volt fát szedegetni; hanem a felesége, mikor az Úr oda érkezett, mindjárt azt mondta jneki: kerüljön belül, s üljön le addig, míg a társa visszaön. A nő mihelyest jönni látta, eleibe sietett s tudtára adta, hogy a gunyhóban ott benn van a gazdája.

— Az én gazdám! Az én gazdám! — kiáltá a szegény ember s egészen magán kívül lett örömében. — Édes gazdám! — mondá még egyszer, és sűrű könnyhullatás közt csókolgatta Jézus kezeit. Asszony! Ide vele mindennel, a mi a házban van! Mindennel, de hamar, hamar!

Az asszony azt felelte, hogy egyebe sincs kenyérnél.

— Milyen kár! — sóhajtá a férj szomorúan. De ha nincs másod, azt add ide.

Az Üdvözítő leült a szegény ember asztalához, és jóízűen falatozott a kenyérből, a mit olyan jó szívvvel adtak, — és megáldotta. Ezért van az, édes gyerme-

keim, hogy a kenyér olyan áldott eledel; ezért van az, hogy a keresztyének soha sem tagadnak meg a szegénytől egy-egy darab kenyeret, a mit isten nevében kérnek; ezért van az, hogy el nem dobják, s ha véletlenül egy falat a földre esik, megcsókolják, hogy a hibát jóvá tegyék; ezért van a világon annyi kenyér, hogy jut belőle mindenkinek; s olyan jó eledel, hogy azon egymagán is élél az ember, épen, egészségben, erőben; ezért izlik mindenkinek, s ez az egyedüli földi jó, a mely felől az Úr meghagyta, hogy imádságban kérjük; ezért termi meg a mező oly szépen a gabonát, oly dúsan a kalászokat; ezért van az, hogy a mikor az időjárás nem kedvező, áldott édes anyánk, az Anya-Szentegyház, könyörgéseket tart, s ritka eset, hogy az Úr meg ne hallgatná; s ezért van az, végül, hogy az ember tiszteletből és hálából, isten kenyérének nevezi.

Mikor aztán az Úr elvégezte a falatozást, így szólt a szegény emberhez:

— Nem jutalmazom meg szíves látásodat azzal, hogy gazdaggá tegyelek; mert a gazdagság nem ad a földön boldogságot, s nagyon megnehezíti a mennyei üdvösséget; hanem azt megigérem, hogy a kenyér, a mit nekem adtál, soha sem fog hiányozni házadban, mert ha magad már be nem szerezhetnéd is, majd ad a jószívűség. Légy hálás az iránt, a ki ebben részesít, mert épen oly kötelesség hálával venni, mint jószívvélni adni.

Hogyan lett a fecske.

Egyszer egy szombat-napon, mely a zsidók vasárnapja, az Isten Gyermeke, a ki akkor még kicsi volt, kiment más gyermekekkel együtt a közel mezőre játszani. Fehér agyagot szedtek s kis madárkákat csináltak belőle, kiterjesztett szárnyaeskákkal, s kitették aztán a napra száradni.

Történetesen éppen akkor vetődött arra egy megátalkodott farizeus, s mikor ez meglátta, mit csinálnak: mindjárt felfortyant s rájuk mordúlt, hogy bünt követnek el, mert szombatnapon semmit se szabad dolgozni. Aztán egészen közel ment hozzájuk s nagy lábával rájuk akart taposni a kis madarakra, hogy agyonlapítsa őket. De az Isten Gyermeke egyet tapsolt tenyerecskéjébe s a kis madarak mind egy szálra keltek, elrepültek.

Ott szálltak meg, azon a házon, a hol az Isten Gyermeke lakott az ő szent szüléivel; s mindjárt hozzáfogtak fészket rakni az eresz alá s ugyanabból a fehéranyagból hordták a hozzávalót, a melyből őket formálták. Attól az időtől kezdve rakja fészket a fecske folytonosan alacsony, szegény házak eresze alá, s hoz magával békeséget, boldogságot.

Mikor aztán az istentelen zsidók Krisztus urunkat, fő javunkat, elvitték a Kalváriára megfeszíteni, a fecskék is vigasztalhatlanul követték a szent asszonyokkal együtt,

s mint ezek, ők is olyan szomorúak voltak, ők is úgy sajnálták. Kiszedték a tüskéket a tövis koronából, mely kegyetlen csúfságból fejére volt téve, s a melyek szent homlokába beleszuródtak. S a mikor meghalt a ki nekik is nekünk is teremőnk volt, gyászba öltözködtek s felvették magokra azt a fekete ruhácskát, a mit azóta se vetettek le soha többé.

Érzem, hogy ez egyszerű dolgokkal kelletén túl is igénybe vettem a tisztelt Társaság szives figyelmét. Bevégezem előadásomat, de bátor vagyok ahhoz befejezésül még néhány szót csatolni. Nem tartalmaznak egyebet, mint gyakrabban meg-megújított kérések ismétlését. E kérést a *Magyar népköltési gyűjtemény* új folyamának szerkesztői, Arany László és Gyulai Pál 1872. febr. 20-dikán így fogalmazták: »Ismételve felszólítunk mindenkit ez annyira fontos s úgy szólva nemzeti vállalat támogatására. A mi nyugati Európában kezd kivétel lenni, az nálunk még rendes dolog. Minden félrébb eső falu megannyi mese és dalfészek, minden pórfúú egy élő gyűjtemény. Még van idő a gyűjtésre, de nem lesz soká. A mint a könyv- és lapirodalom nagyobb-nagyobb hódítást tesz a nép alsóbb rétegeiben, a szerint fog az élő hagyomány, monda, mese, sőt az eredeti népdal is mind gyérebbe és apróbb szigetekre szorúlni, lenézés és nevetésé tárgyá lenni. Amazok helyét józan ismeret, de félő

hogy a költészetét bizonyos csinált s az irodalmi hangot affectáló modor foglalja el, épen úgy, mint népzenénk már is sokat vesztett eredeti zamatjából. Mentsük meg a mit lehet.«

A szerkesztők ez idéztem szavai még ma is hű tükrei, tanubizonyságai a való igazságnak. E kincsek egy-egy részecskéjének megmentésére még mindig tehetünk valamit mindnyájan.

A külföldi irodalmakban a gyűjtés e terén szép munkásságot fejtettek ki s méltó hálára érdemesek a nők. Ime, női kéz volt az, mely a spanyolok e most bemutatott népköltési adatait egybeszedte. Percy gazdag angol gyűjteménye részben egy úrnő gyámolításának köszöni, ha nem is létrejöttét, legalább gazdagságát; a gyűjtő maga mondja róla előszavában: »particularly from one large folio volume wich was sent by a lady.« Az indiai tündérmeséket Sir Bartle-Frère neje és lányai, művelt angol hölgyek, lesték el egy hindu dajka ajakáról.

A Kisfaludy-Társaság, kivált az újabb időkben oly szerencsés, oly diszes hölgy-koszorút láthatni gyűlésein, hogy e látogatottság ily szép közönség részéről, mindnyájunkat csak örömmre és hálára gerjeszthet. Nem volna-e szabad e kedvező körülménynél fogva azon esdeklő kérelmet kockáztatnunk, hogy népköltési adataink gyűjtését e szép közönség szives figyelmébe ajánljuk? A gyűjtés legalkalmasabb közege jelenleg a Magyar Nyelvőr. Ott szives készség fogadja a küldeményeket, avatott kéz rendezi az adatokat. Csekély fáradság, de sokak részé-

ről, sokat tehet; s a ki csak valamit tett is, a ki csak egy-két, kivált fontosabb adatot szolgáltatott be: azon édes öntudat boldogító jutalmát érezheti, hogy szives fáradozásával mindnyájunk legdrágább kincsének, édes anyanyelvünk szent ügyének, tett jó szolgálatot.

KÖLTEMÉNYEK,

GRÓF ZICHY GÉZÁTÓL.

(Székfoglalóul felolvastattak 1879. jan. 29-kén.)

I.

Az anya karácsonyfája.

A falu végén kis szobában
Két szegény árva üldögél,
Az apjuk meghalt más országban,
Az anyjuk — ah, anyjuk! sem él,
Vén zsémbes nényök elsietve
Kocsmába vagy hová szaladt,
És karácsonykor, e szent este,
A két árva maga maradt.
A hideg padkán ülnek ketten,
Összefogódzva görcsösen,
A lányka mond: ma még nem ettem!
És sir szegény keservesen.
A kis fiucska tenyerével
Letörli húga könnyeit,
És amint győzi kis eszével:
Vigasztal, buzdít és segít.
Ne sirj, kis húgom, majd találunk
Asztalfiában kenyeret,
Igaz, máskép volt az minálunk,
Mig anyánk élt és szeretett!
Szobánkban aranyos fa állott,
S rajt mind, amit szem, száj szeret.

De várj, kis húgom, majd találok
Még egy falatka kenyeret.
S kezd kotorázni a fiókban,
De kenyeret csak nem talál,
A mult karácsonyról van ottan
Négy vékony piros gyertyaszál.
S szól a fiu: kimegyünk ketten
Anyánkhoz — sirját meglelem!
De a leányka jaj! megretten:
Sötét van félek, — jaj nekem!
Ha nem jössz, itt maradsz magadban,
Szól ihletetten a fiu.
Szavában ércz, szemében láng van;
Halvány kis arca nézd! kigyul.
Kezénél fogja a leánykát,
A kertbe érnek csakhamar;
És ott lenyes egy fenyőfácskát,
A lány nem tudja: mit akar.
És tartva azt bátran előre,
Az éjnek tört most a fiú,
A kis leányka követője,
Bár rettegése iszonyú;
Piczi kis fázó kezeckéje
Négy piros gyertyaszálat tart,
Oh, mily sötét karácsony éje!
A jeges szél mint bug, sohajt,
Befujt utak halálos tája —
Kavargó hó-örvény rohan,
Árkok, gödrök csalóka szája,
Melyek, ha nyílnak, végők van.
A tél dermesztő fehér leple,
Mely lefog kábít, eltemet,
És ott e két kis árva lepke
A temetőbe csak siet.
És kint az anya sirhalmára

A hóba dugják a fenyőt,
 Négy kis gyertyácskát kötnek rája
 — A zúgó fergeteg elült. —
 A hideg hóra hajtnak térdet,
 S könnyek között elrebegik :
 Kis karácsonyfát hoztunk néked,
 Anyánk, éheznek gyermekid !
 A négy kis vékony gyertya szála
 Búsan pislog a temetőn,
 S az árvákat ott megtalálja
 A pap, a ki misére jön.
 »Oh ! jertek hozzám kedves árvák,
 Majd gondotokat viselem ;
 Jó anyátok szemei zárvak,
 De meglátta ezt istenem.«
 És im tavaszra csodát látnak
 Midőn a hó elolvadott,
 Nagy hire lett a fenyűfának,
 Mely ott állt — s gyökeret fogott.

 II.

Az angyal-ember.

— Uram ! bejártam már a földet,
 Az ember kinját láttam ott,
 S mig itt dicsfényed sugaránál
 Szivem didergett, megfagyott,
 A földi kínok lángpoklánál
 Szivem fagya fölengedett.
 Nem vagyok többé méltó szolgálád,
 Im angyalodból ember lett.
 Sorsom legyen szenvedni földön,
 Emberhalállal halni meg ;
 De neved legyen százszor áldott,

Ha sorsukon könnyíthetek!
 — Merész vagy angyal, szól az isten,
 De legyen meg akaratod;
 Arasznyi léted szikrájával
 A haldoklót táplálhatod;
 A mennyi élet van tebenned,
 Annyit megoszthatsz bárkivel,
 Siess a földre angyaleMBER,
 Lássuk, hatalmad mit mível.

I.

Egy özvegy ül beteg fiánál,
 Ki már tiz éve hogy beteg,
 Ki nappal ír, éjjel köhécsel
 S igérgeti: — nem halok meg;
 De éjjel, ah! a hosszú éjjel,
 Ha lélekezése elakad,
 S eszébe jut: mi lesz anyjából,
 Nincs senkije az ég alatt.
 És lelke már elszállni készül,
 Itt hagyni hitvány hüvelyét,
 Midőn belép az angyaleMBER,
 S érinti a beteg fejét.
 A haldokló most újra éled,
 Az anya látja, ráborúl...
 Egy könnyet sír az angyaleMBER
 S mint álom képe elvonúl.

II.

A gyermek, e kis szöke angyal,
 Ki este játszott, gagyogott,
 S éjjelre már az anyja karján
 Mint dérvett bimbó fonnyadott.
 Kis kezeeskéje légbe kapkod,
 Halvány kis szája tátva áll,

S már-már bevégzi rajta szörnyü
 Gyilkos munkáját a halál.
 Az apa roskadoz, de anyja
 Még áll ; hisz még a gyermek él.
 És halkan jó az anygalember,
 A gyermekhez sugva beszél,
 S az fürtihez mosolygva kapkod,
 Ujjával csókot hány neki...
 Az anygalember tovalebber,
 Oh ! mennyi áldás követi.

III.

A férj közel már hetven éves,
 Az asszony most lett hatvanöt,
 Halálos ágyán küzd az asszony
 A válás kínjai között.
 »A mit az égtől százszor kértem,
 Együtt, egyszerre halni meg, —
 Kiált a férj, kétségbe esve, —
 Mért nem hagyjátok, oh egek !
 Temetni elfonnyadt karokkal,
 Temetni vágy s remény ne'kül,
 Saját félttestét eltemetni,
 S szívét érezni hogy kihül,
 Ily szörnyen csak aggok temetnek.«
 Az angyal hallva e panaszt,
 Uj éltet ad a haldoklónak,
 A bánkódónak uj vigaszt.

IV.

Viskóból el a palotába
 Az anygalember száll, rohan,
 Jól tudta, hogy szegénynek, dúsnak
 Egy közös rossz vendége van,
 Ki oda ül a serlegekhez,

Vagy cserép kancsót hajtogat :
Halál, e bivatlan vendég, ki
Mindhová ellátogat.
Az angyaleMBER lázas hévvel
Elpazarolta életét,
Csak néhány napig élt e földön,
Megg halt — s hogy égbe vitették,
Az isten előtt leborúlva
E szavak keltek ajakán :
— Egy angyal lelke sem segíthet
Az ember szörnyű nyomorán.
Az Úr komolyan igent inte,
S amíg az angyal zokogott,
Kegyelmesen reá tekintve
És — hallgatott.

EMLÉKBESZÉD SZIGLIGETI FELETT.

GYULAI PÁLTÓL.

(Felolvasatott 1879. febr. 9-kén.)

Midőn a társaság megbizásából e szószékre lépek, hogy Kisfaludy Károly születése évfordulóján Szigligeti haláláról és halhatatlan érdemeiről emlékezzem, az emlékek egész raja támad föl lelkemben. Kisfaludy Károly 1788 született, Szigligetit 1878-ban temettük el. Majdnem egy század választja el Kisfaludy Károly bölcsőjét Szigligeti koporsójától. Mily küzdelem és mennyi veszteség, mily lelkesedés és mennyi fájdalom s elvégre is mily óriás siker! Akkor nemzetiségünket és alkotmányunkat lábbal tapodták s magunk sem viseltünk elég részvételt irántok: s im egy fél-század alatt újjá születünk, nemzetiségünk folyvást erősödve fejlődik és alkotmányunk, bár mit mondjon is a pártszenvedély, sértetlenebb mint bármikor háromszáz év óta. Akkor arisztokraciánk idegen volt nyelvben és érzelemben, középosztályunk fejletlen, népünk jobbágyi igában sinylett, az országnak tulajdonkép fővárosa sem volt, szellemi mozgalmainkat Bécsből vezette egy pár testőr és hírlapszerkesztő: most a magyar társadalom

minden réteget a nemzetiség és hazafiság heves érzése hatja át. Budapest irodalmi és tudományos mozgalmainak központja s bajnokait im e fényes palota fogadja be. Midőn Pesten 1819-ben Kisfaludy Károly első színművei adattak, a vándor magyar színtársulat csak kegyelemből léphetett föl az akkori virágzó német színházban: 1878-ban a nemzeti színház diszes csarnokából temettük el Szigligetit, megállottunk egy második magyar színház, a népszínház előtt is, hogy ettől is elbucsuztassuk a népszínmű atyját, s a távolban egy harmadik magyar színház emelkedő falai tüntek föl előttünk. Midőn 1822-ben Kisfaludy megalapította az *Aurorát*, e zsebkönyv és a *Tudományos Gyűjtemény* magokban foglalták az akkori magyar szépirodalmi és tudományos munkák legjavát: ma szépirodalmi és szakfolyóirataink évenként egész könyvtárrá növekednek. Midőn Kisfaludy Károly *Aurorájában* kitűzte a magyar költészet nemzetibb és művészeibb irányának zászlóját, csak néhány ifju költő üdvözölte azt: s im néhány évtized alatt fejlődött és diadalt ült ez irány s a megifjodott magyar költészet képviselőinek egész serege foglalt helyet a Kisfaludy-társaságban, a mely az Aurora-kör emlékére és folytatásul alakult. De bármily nagy tehetségek voltak is koronként diszei társaságunknak, senki sem foglalt itt méltóbban helyet, mint Szigligeti, mert Kisfaludy Károly törekvéseinek egyik főirányát, a magyar dráma megalapítását, senki sem szolgálta hivebben és több sikerrel mint ő. Kisfaludy Károly és Szigligeti neveit mindig együtt fogja emlegetni a hálás utókor. A mit Kisfaludy kezdett, azt Szigligeti folytatta, fejlesztve és emelve,

tartalomban és formában egyaránt. Nagy leleményessége, rendkívüli termékenysége új életet öntött hanyatló drámai költészetünkbe; négy évtizeden át nagy részt műveiből telt ki színházaink eredeti műsora; mivelte a tragédiát és komédiát s nemzeti szellemben egy új drámai válfajt alapított meg: a népszínművet; mint rendező, dramaturg és igazgató, névvel és név nélkül, majdnem fenállásától fogva éltető lelke volt a nemzeti színháznak. Száznál több színművet írt, s nemcsak a drámai költészet, hanem a nemzeti szellem fejlődésére is hatott. Színművei elavulhatnak, s a jövőendő kitünő, s adja Isten, remek művei végkép leszoríthatják őket a színpadról, de összes munkásságának nyoma élni fog fejlődésünkben, s halhatatlan emlék marad irodalomtörténetünk évlapjain.

A magyar drámai művészet megalapítása nehéz feladat volt, talán nehezebb, mint bármely más műágé. Távol sem voltunk oly szerencsés helyzetben, mint a román és germán népek. Amazoknál a pogány drámai művészet emlékei soha sem vesztek ki egészen, s az egyház könnyen átalakíhatta keresztyénekké; emezeknél ősvallásuk szokásaiban sok volt az alakoskodás és látványosság, a melyeket az egyház szintén felhasználhatott céljaira. Egy szóval a mysteriumok és moralitások itt termékeny földre találtak, s midőn az egyháztól elszakadva, elvilágiasodtak, könnyen váltak a nagy városok mulatságaivá, majd pedig midőn a renaissance érintésétől modern drámai művészetté alakultak át, pártfogásuk alá vehették a főurak s királyok is. A mi ősvallásunk, úgy látszik, nem igen kedvezett a drámai szellemnek s

népünkben sem voltak kiválóan színészi hajlamok. Keresztyénné válásunk után megvoltak ugyan nálunk is a mysteriumok és moralitások, mint a kultus részei vagy függelékei, de a fejlődés első fokain maradtak s nem fejlődtek ki népdramává, mert nem voltak nagy városaink, erős polgárságunk s a mi volt is, az részben nem volt magyar. A XVI. századból mutathatunk fel ugyan dramatizált szatirákat, de a valóban magyar népdramának és színészetnek semmi nyoma. A XVI. és XVII. században a magyar lyrának és eposznak vannak kitünő képviselői is, de a drámai költészetnek nincs semmi hagyománya, a melyből fejlődés indulhatna. Nálunk itt-ott inkább csak az iskolai dráma virágzott, főleg a jezsuiták buzgalmából. Irodalmunk fölélesztését a mult század közepén drámákkal kezdi ugyan meg Beszenyei, mint a hanyatló francia classicismus viszhangja, de ezek csak könyvdrámák voltak, nem a színpadnak szánva, mert a magyar színpad tulajdonképen nem volt. A magyar dráma és színészet, az iskolai drámából indult fejlődésnek. Midőn II. József hivatalos germanisatiója karöltve járt a fejlődő német irodalom és művészet nem hivatalos, de annál veszélyesebb germanisatiójával s az ország némely városaiban német színpadok emelkedtek, a politikai visszahatást az irodalom is élesztve, az iskolai latin drámai előadások közé sűrűn vegyültek a magyar nyelvűek is. Nagyrészt a főiskolák játszó ifjaiból alakultak az első magyar színtársulatok, s első drámaíróink tanárok, papok és szerzetesek voltak. De e színtársulatok egy városban sem vertek gyökeret, legkevésbé a fővárosban. A nép nem lelkesült értők, a főurak sem

vették pártfogásuk alá, s a mi legfőbb, nem voltak költők, a kik nemzeti szellemet, életet leheljenek a magyar drámába s magokkal ragadják a közönséget. A műsor rosszul fordított idegen színművekből telt ki, a melyeket a német színpadon jobban élvezhetett mindenki, ügyetlen átdolgozásokból, a melyek ellen annyira kikelt Kölcsey s a mi eredetét adhattak, az alig volt több mint történelmünk dicsőséges mozzanatainak párbeszédese rajza, mert a magyar drámai művészet a nyelv művelését és terjesztését, a hazafiság felélesztését tüzte ki főczélul, a dicső multat akarta felmutatni szemben a sülyedő jelenel s a szenvedélyek tragikai és komikai kifejezésével gondolt legkevesebbet.

A jelen század elején két ifju költő lépett fel, hogy a megindult drámai mozgalomba életet leheljen. Egyik a nép gyermeke, egy kecskeméti szegény takács fia volt, Katona József, a ki Pesten, hol jurátuskodott, hol színészkedett s néhány drámai kísérlet után alig huszonnégyszáz éves korában egy nagy művel akarta megvetni a magyar dráma alapját. Bánk bán csakugyan dicső kezdeménye volt a magyar tragédiának, maig is legjobb tragédiánk, de éles ellentétben állott az uralkodó izléssel, megelőzte korát s nem hathatott a fejlődésre. Elő sem adhatták, mert a cenzura csak ki nyomtatását engedte meg s nem egyszersmind előadátását. Az elkedvetlenített költő visszavonult s magányba temette geniuszát. A másik ifju költő egy előkelő nemes ház gyermeke volt, egy már ünnepelt költő testvére, Kisfaludy Károly, a ki viharos ifjuságot élt, az iskolát korán elhagyta, néhány évig katonáskodott, részt vett a

francia háborúban, majd kilépvén a katonaságból, haza jött, atyjával viszályba keveredett, újra külföldre vándorolt, s mint képiró tengette életét. Hazájába térve, Pesten telepedett le, hol szintén ecsetje után élt. Azonban egy kéziratban heverő drámáját nagy hatással adta elő Székes-Fehérvárott egy vándor szintársulat, s midőn e társulat 1819-ben Pestre jöve, azt a fényes német színházban is ismételte, a fővárosi közönség rendkívüli lelkesedéssel üdvözölte a költőt és színészeket egyaránt. A váratlan siker önbizalomra ébreszté Kisfaludyt; még azon évben három új művet írt, a melyek még nagyobb hatással adtak. A következő évben hat új művel ragadta el a közönséget s egész haláláig hive maradt a színpadnak.

Végre a magyar színművészet megtalálta költőjét. Azóta van önálló drámánk, akkor kezdett gyökeret verni a fővárosban színészetünk. Kisfaludy Károly szerencsebb volt, mint Katona. Nem állott oly éles ellentétben korával, csak tisztította, emelte az akkori izlést, nem annyira megdöntötte, mint átalakította az uralkodó drámái irányt, s termékenységevel meglepett, legyőzött minden ellenhatást. A magyar történelem dicsőséges mozzanatait öntötte drámai alakba ő is, de több történelmi érzékkel, elevenebb jellemzéssel, drámaibb étellel és költőibb nyelven mint elődei és kortársai. Összhangba hozta drámánkat összes költészetünk fejlődésével, hogy egymásra hatva, egymást táplálják. Komoly műveiben nem igen emelkedett a tragédiáig, de *Iréné*-ben már azt is érintette. Kísérleteit a vígjáték terén még nagyobb siker koszorúzta. A magyar társadalmat rajzolta s egy csoport tyпуст hozott a szín-

padra, a melyeket különböző változatban a későbbi költők is ismételtek. Ő rajzolta legelőször társadalmunk két legellentétebb és legeredetibb típusát: az elfajúlt és külföldieskedő mágnást s az igen is magyar és nyers, de jószívü vidéki gavallért: báró Székházyt és Mokányt. Az éltes és ifju huszártisztek, földesurak, táblabírák, ügyvédek majdnem állandó alakjai vigjátékainak. A népelet rajzát sem vetette meg, egy csoport falusi genreképet varázsolt színpadunkra a *Pártütőkben*, a mely már magában hordozta a későbbi magyar népszínmű csiráját, A közönség valami olyat láthatott a magyar színpadon, a mit hiában keresett a német színházban, a színészek oly jellemeket ábrázoltak, a melyeket ismertek és átérezhettek. Kisfaludy Károly a mult és jelen tükrévé igyekezett emelni a magyar drámát, a történelem és társadalom magyarázójává, s ezzel drámai költészetünknek alapját vetette meg.

Azonban halálával némi szünet és hanyatlás állott be. Vörösmarty lépett nyomába, a kor legnagyobb költője, de a lyrai hangulatok bája, a ragyogó nyelv hatástalanul hangzottak el a színpadon, s inkább olvasva voltak szépek. Ujra a könyvdrámák jöttek divatba, sőt élete vége felé Kisfaludy Károly is némely tévtanok felé hajolt. *Csák Máté* töredékén, a melytől oly sokat vártak barátai, meglátszik a német romantikusok befolyása, a kik szerint a történelmi dráma, ikertestvére az epopoeának. Költőink ép akkor kezdettek kevesebb tekintettel lenni a szoros drámai formára, a színpad követelményeire, a midőn Budán a magyar színészek már megtelepedtek s Pestre voltak jövendők, hogy a negyven évi vándorlás után

vége állandó színházat és pártfogást találjanak. Egy új költőre volt szükség, a ki drámai költészetünknek új lendületet adjon, színészeinknek új műsort, mint egykor Kisfaludy Károly. A költő késett, de nem sokáig.

Biharmegyéből 1834-ben egy husz éves ifju jött Pestre, hogy itt mérnöki tanulmányait végezze. Szathmáry Józsefnek hívták. Szerény, de lelkes ifjú volt, kissé magába vonult, de vidám kedélyü. Nem kedvelte a mérnöki pályát s irodalmi kísérletekkel foglalkozott; buzgón látogatta a budai magyar színészek előadásait s a színész és drámairó kettős koszorújára vágyott. Egy darabig küzdött magával, de mégis elhatározta, hogy színész lesz. Döbrentei mint pestmegyei színházigazgató szerződtette is színésznek, kardalnok- és táncosnak s ráadásul még ügyelőnek is, előbb tizenkét, utóbb tizennégy frt havi fizetéssel. Az ifju megköszönte a jóakaratot, de egy újabb kéréssel is járult igazgatójához, a ki egyszerűsmind híres író s az akadémia titkára volt. Arra kérte, hogy adjon neki egy új szép nevet, mert mint színész családi neve viselésével nem akarja ingerelni atyját. Döbrentei kivett könyvtárából egy könyvet, Kisfaludy Sándor *Regéit*, felnyitotta egy helyt s olvasta:

Szigligetben fogunk élni,
Szerelmünkben boldogok....

»Jó lesz magának a Szigligeti név, ez valóban szép név« — mondá Döbrentei. Az ifju elfogadta az új nevet, s a Józsefet is Edvárdal cserélte ki. Kisfaludy Sándorból vette nevét és Kisfaludy Károly nyomába lépett, egy új nemescsaládot alapított s ragyogóbb nevet hagyott gyermekeinek,

mint a minőt ő nyert őseitől. Egész lelkesedéssel kezdett drámát írni és színészkedni. Két műzsát lehet ugyan egyszerre szeretni, de mindkettőnél viszonzást talál, bajos. A műzsa is csak asszony s csak azt fogadja kegyébe, a ki teljes szívét, egész életét neki áldozza. Szigligeti a színészi pályán kevés sikert vivott ki, s 1841-ben, midőn a nemzeti színház titkárává lett, vissza is vonúlt e térről s csak ritkán és nagy szükségből játszott, de annál nagyobb tevékenységet fejtett ki s annál több sikert aratott a drámairói téren. Már első színművei figyelmet gerjesztettek; 1836-ban *Dienesét* épen nagy tetszéssel fogadta a közönség s Vörösmarty elég szigorú kritikájában dicsérve emeli ki a folyvást haladó s meglepő fordulatokban gazdag cselekvényt s nem haboz kimondani, hogy Szigligeti már is urává lett a dráma külső tökélyének. Majd minden évben három-négy új drámával lépett a közönség elébe, az akadémia és színpad küzdő homokján egyaránt koszorúkat nyert; bukásait sikereivel feledtette, a Pesten megnyílt állandó színháznak műsort és közönséget teremtett, épen azt hozva, a mire drámánknak legnagyobb szükségé volt: leleményt és színpadi tanulmányt, cselekvényt és technikai készséget.

Valóban Szigligetit a leleményes cselekvény s a drámai forma erős érzéke különbözteti meg elődeitől és kortársaitól. Ebben van ereje és gyöngesége is egyszerersmind, a mint az erkölcsi világban gyakran érenyeinkből folynak hibáink, vagy legalább hiányaink. Szigligeti muzsája nem egy fenséges arcú hölgy, a ki borongva, de éles szemmel tekint a szenvedélyek tömkele-

gébe, meghatva nézi az ember hiu küzdelmét önmagával s a viszonyokkal, mindenütt meglátja a kérelhetlen nemezist nemcsak büneinkben, de nemes hajlamaink tévedéseiben is, lelkesül az erő nagy vonásain, az óriás küzdelem bonyodalmán, megsiratja az elesett hőst s megnyugszik az élet és társadalom kényszerűségén. Vagy ha megunva a gyászt, az élet derültebb oldalaihoz fordul, méla mosolylyal nézi az emberi gyöngeségek vig tréfáját, melyek szintoly hiu küzdelemben végződnek, mint a szomoru; de könnyező vagy mosolygó arcát egyaránt az égi fény glóriája övedzi. Szigligeti múzsáján több az érdekes kellem mint a fenség; élénken hatnak reá az élet benyomásai, de inkább az események fordulatai érdeklik, mint a szenvedélyek fejlődései, érzékeny, de nem szenvedélyes, nemcsak mosolyogni szeret, hanem nevetni is, sok érdekes titkot tud és szívesen elbeszéli; vonz, de bájai nem elragadók, örömmel elmulatunk vele mint barátnékkel, de nem tekintünk reá mint istennőre a félelmes bámulat kultuszával. A költő és múzsája szerették egymást, Szigligeti egész a siring hallgatott sugalmára, épen azért drámai rendszerében a cselekvény foglalt főhelyet s a jellem és szenvedély rajza némikép háttérbe szorult.

Régi vita tárgya az a kérdés, hogy mi a fő a drá-
mában: a jellemrajz-e, vagy a cselekvény. Bizonyára
mindkettő egyaránt fő, mert a cselekvény és jellemrajz
egymásrahatása alkotja a valódi drámát, a jellemrajz e
hatás alatt válik drámaivá, a cselekvénynek e hatás adja
meg benső szervezetét és ez összhang alsóbb vagy felsőbb
fokától függ valamely drámai mű nagyobb vagy cseké-

lyebb értéke. De azt nem tagadhatni, hogy az erős össze-
 ütközések között gyorsan fejlődő egységes, kerek cselek-
 vény legjellemzőbb tulajdona a drámának, míg a jellem-
 és szenvedélyrajz közös az eposzszal s az elbeszélő
 költészet minden fajával. Szigligetit leleményes tehetsége
 és egyéni körülményei önkénytelen vonzották a cselekvény
 felé. A színpadon nőtt fel íróvá. Mindennap tapasztalta,
 hogy a legszebb magán- és párbeszéddek, a jellem-
 rajz legfinomabb árnyalatai is elvesznek, ha nem támo-
 gatja világos, gyorsan fejlődő cselekvény; hogy a színészek
 a legjobb drámát is tönkreteszik, ha a szerepek nem
 tehetségök- és természetökhöz valók, ellenben a gyöngé-
 nek is sikert vivnek ki, s a mely szerepet megkedvelnek,
 azt javítani is tudják, s általában sok jó gyakorlati
 tanácsesal szolgálnak. Elleste a hatás nyílt fogásait,
 rejtett titkait, tanulmányozta a színészek tehetségét, a
 közönség hajlamait. Arra fordított legnagyobb gondot,
 a mit a korabeli drámaírók leginkább elhanyagoltak s
 épen azért nem csodálhatni, hogy az élet helyett néha
 a színpadot tükröztesse vissza a színpadnak, és jellemrajz
 helyett szerepeket ír.

E mellett gyorsan dolgozott. A mûgond és elhamar-
 kodás között a középútat ritka író találja meg. A gond-
 ban gyakran elvész a gondolat és szellemi tétlenségbe
 sülyedünk; a lázas tevékenység sok gondolathoz meg-
 találja ugyan az útat, de ritkán bír megérlelni valamit.
 Szigligetit a színházi mûsor szegénysége gyors munkás-
 sághoz szoktatta, az anyagi szükség is sarkalta, mert
 élnie kellett színmûveiből, bár néha alig tudott magának
 annyi időt és nyugalmat szakítani, hogy muzsájának

áldozhasson. Mint a nemzeti színház rendezőjének és dramaturgjának, folyvást küzdenie kellett az intendánsok szeszélyeivel, a színészek és színésznők ármányaival, a drámairók féltékenységével, a hírlapok támadásaival, mert abban az időben, midőn még magyar miniszterelnök nem volt és sok mindenről nem lehetett irni, ő volt az ország legrágalmazottabb embere. Ily zaklatások és izgalmak között kellett írnia. Valóban néha el is bágyadt s mintegy kimerültni látszott. De leleményes tehetségének gazdag forrása sohasem apadt ki, sőt koronként újult erővel buzgott fel. Nincsenek ugyan oly főművei, a melyek mint egy-egy nagy szenvedély rajzának, egy-egy nagy gondolat megtestesülésének emlékei messze kimagasodnának, de jelesebb művei, melyek a kifejlés tetőpontján mutatják tehetségét, és összes munkássága, korszakot alkotnak drámai költészetünkben. Nemcsak közönséget teremtett a fővárosi és vidéki színházaknak, hanem egy egész drámai iskolát is; kivivta a nálunk annyira elhanyagolt cselekvény jogait s fensőbb fokra emelte a magyar dráma technikáját.

Azonban nemcsak cselekvény és technika tekintetében vitte előbbre drámai költészetünket, jellem- és korrajzának is megvan a maga érdeme. Mindjárt első kísérleteiben követte a magyar dráma hagyományát és történelmi tragédiákkal lépett föl. Kisfaludy Károlytól és Vörösmartytól vett hazafiúi lelkesedést, tőlök tanult jambust is irni, de másban nem követte őket. Kisfaludy Károly a magyar történelem dicsőséges mozzanatait dolgozta fel legörömebb s a magyar hazafiság és önfeláldozás képeit rajzolta legszivesebben, a melyek nem

sok drámai s még kevesebb tragikai elemet rejtenek magokban. Vörösmarty és később Kisfaludy is inkább történelmi költeményt irtak, mint történelmi drámát. Szigligeti a magyar történelem drámai és tragikai oldala felé hajlott s egységes, kerek cselekvényre törekedett, mintegy fennen hirdetve, hogy a történelmi dráma nincs kivéve a szoros drámai forma szabályai alól. Negyven évig mivelte e tért. Szent István korán kezdve a Rákóczi-forradalomig, a magyar történelem majd minden drámaibb mozzanatát feldolgozta. Feltárta előttünk az Árpádok, a vegyes házak királyai s az erdélyi fejedelmek korát. Mennyi drámai érdek, tragikai emlék és regényes epizod! Mint Jósika a regényben, úgy tartotta fel a színpadon őseink emlékét, folyvást táplálva a nemzeti érzést, a mely leginkább a múltból szokott erőt méríteni. Hogy tragédiáiban a kort mozgató eszmék nem tudnak eléggé összeolvadni az egyéni szenvedélyekkel, hogy a cselekvény leleményességével ritkán van összhangban a tragikai hősök fensége, az nemesak tehetségén múlt, hanem történelmi irodalmunkon is, mely többet foglalkozik a tényekkel, mint a tények filozofiájával s inkább az adatok tisztázását nyújtja, mint az egyének plasztikai rajzát. Első tragédiáin a francia romantikus iskola hatása érzik s előszeretettel fordul a sötét szenvedélyek és nagy bűnök felé. *

Később az európai nagy tragédiairók tanulmánya tisztítja izlését, sikerültebb művekkel lép föl, s már hajlani kezdő korában egy pár oly tragédiát ír, melyek felülmúlják a régiebbeket, s a kor legjobb magyar tragédiái. Elég legyen csak a *Trónkeresőt* említenem,

E művében kiválóan az egymásra ható szenvedélyek szövök és lélektani indokok tartják össze a bonyodalmat. A személyekben sok a részvételre gerjesztő; nemes szívek tévedését látjuk, a melyek egymást rontják meg. A főhős a viszonyok és szenvedély démoni hatásának martaléka, de folyvást sülyedve is, a nemes lélek fényét viseli homlokán. De van Szigligeti történelmi tragédiáinak egy oly oldala, a melyet nem lehet eléggé kiemelni. Tisztelettel viseltetik a történelem iránt, s azt meg nem hamisítja. Egy pár ebbeli apró vétsége, a melyeket inkább külső kényszerűségből követett el, szóba sem jöhetnek, tekintve azt a könnyelműséget, a melylyel némely régibb és újabb drámairól lábbal tapod minden hagyományt és történelmet. Hazafiúi kegyelele és aesthetikai érzéke visszatartották ez örvénytől. Érezte, mivel tartozik a múlt emlékének, tudta, hogy a költői hatásnak egy része a történelmi hűség. E kegyelettel karöltve járt erkölcsi érzülete is. Ha nem küzdött meg nagy feladatokkal, az ál-lángeszűség hóbortjába sem esett; ha nem esüngött magas eszményeken, mindig megőrzött bizonyos erkölcsi érzéket, jó tapintatot, józan ítéletet, a melyek megóvták az élet szívár vagy épen léha felfogásától.

Ugyanezt találjuk vigjátékaiban is. Először történelmi vigjátékokat írt. Itt is Kisfaludy Károly nyomába lépett, de a míg Kisfaludy csak történelmi adomákat dolgozott fel egy felvonásos vigjátékokká, Szigligeti nagy művekkel tett kísérletet. *Rózsa* derék kezdemény volt e nemben, melyben később sem múltak felül kortársai Szigligetit. A dicsekvő és gyáva külföldi lovag, Babel, a szegletes és nyers de vitéz Toldi, a tanúlt és

finom levente Ország, élénk típusai a régi magyar társadalmi életnek. Itt is megőrizte a hagyomány iránti kegyeletét s dicső emlékeinket, nagy királyainkat nem vonta le a bohózat tréfái közé, mint nem egy kortársa. A jelen élet rajzában szintén Kisfaludy Károly nyomán indul s a magyar társadalmat rajzolva új típusokkal gazdagítja szinpadunkat. De míg Kisfaludy inkább a magyar vidéki élet köreiben mozog, Szigligeti örömet választja színterül a már magyarosodó fővárost is. Kevésbé ismerve a fensőbb köröket, leginkább a középosztályt veszi tárgyául s örömet festi a kapaszkodó polgár-családot, a nyelves teensasszonyt, az ifju és éltes földesurat, a honoratiorok nagy tömegét egész a járdataposó gavallérig. Leginkább a családéletből szövi komikumát, kedvencz tárgyai az összezördülő és kibékülő házaspár, az uralkodni vágyó anyós, a papucskormány ellen küzdő férj, a jó parti fejében fényezésbe merülő anya és leány. A *Házassági három parancs*, *Fenn az ernyő nincsen kas*, *Mama*, *Nőuralom* mind oly sikerült művek, melyekben Szigligeti nemcsak elődeit múlja fölül, hanem kortársait is. Egyaránt irt prózában és versben, sőt a magyar vigjátékot először ő szólaltatta meg rimes jambusokban. Vigjátékaiban a cselekvény és jellemrajz összhangzóbban olvad össze mint tragédiáiban s a lelemény elmés fordulatait igen emeli az alakok elevensége. S ha az alsóbb vigjátékhoz fordul, valami önkénytelen jókedv vesz rajta erőt. *Liliumfi* a legjobb magyar bohózat. A lelemény gazdagsága s a jókedv szeszélyes frissesége mintegy áthatják egymást e műben. S mily jó komikai genre-alakokat látunk ben ne! Általában Szigligeti kü-

lönös előszeretettel és szerencsével rajzolta a komikai genrealakokat, kivált népszinműveiben. Itt igazi elemében volt s oly gazdag magyar világot tárt föl előttünk, a minőről elődei nem is álmodoztak. A mágnástól a csikósig, a táblabírótól a cigányig, a gyárostól a munkásig a magyar társadalom minden osztálya szerepel itt. Megnyílnak fővárosunk, kis városaink, faluink titkai, melyeket ismerni véltünk s mégsem ismertünk eléggé. Most az alföld pusztáira, majd bérceink közé ragad bennünket a költő, idyllelkel vegyíti a drámai küzdelmet s bohó tréfával mérsékli az ellágyulást, folyvást vidoran dévagy vagy mélabús népdallamainkkal emelve hangulatunkat.

A népszinmű Szigligetinek legeredetibb alkotása s leginkább összhangzik költői tehetsége sajátságaival. Lelke inkább érzékeny volt mint pathetikus, s inkább volt eleme az alsóbb mint felsőbb komikum. Szelleme e sajátságainak leginkább megfelelt a népszinmű. Ezzel hatott leginkább korára, sőt irodalmi és társadalmi átalakulásunkra. A harmincas években egész a negyvenes évek elejéig, a bécsi külvárosi bohózatok uralkodtak, nemcsak a vidéki, hanem a fővárosi színpadon is. Egy a mienkől elűtő élet rajzain, léha elmécek nem mindig tisztességes tréfáin gyönyörködött a magyar közönség s idegen dallamokon pezsdült jó kedvre. A magyar költők némelyike ugyan megkísérlette a magyar bohózatot, de német minták után indult s a magyar népdalt alig merte megszólaltatni. Szigligeti népszinműveivel egészen háttérbe szorította a bécsi bohózatot, színpadra hozta a magyar népdalt s visszavivta a mivelt közönség ajkaira. Fővárosunk utcáin, szalonainkban azóta hang-

zának magyar népdalok és zeneszerzőink is azóta fordulnak feléje nagyobb figyelemmel. Szigligeti e törekvését nagyban elősegítette a magyar lyra és eposz fejlődése is, mely a népköltészetben keresett megifjodást s szülte Petőfit és Aranyt. Ugyanez időtájt Eötvös egy nagy regénynyel lépett föl, mely társadalmunkat bírálta s népeletünket rajzolta. A lyrát, eposzt, regényt és drámát ugyanegy szellem fuvalma kezdette áthatni. Az átalakuló irodalom és társadalom egyik szülőtte volt a népszinmű s politikai színezete sem hiányzott. Előszere-ttel rajzolta politikai és társadalmi intézményeink hiányait s a nép szószólója kívánt lenni. Politikai vezércikkeink fejtegetéseit a jobbágyság eltörlésétől a börtönrendszer javításáig örömet fogadta alapeszméül, s a hol nem vett is fel valamely külön kérdést, részvétet igyekezett kelteni a társadalom alsóbb osztályai iránt. Szigligeti népszinműveivel élénk részt vett ama diadalmas harcokban, a melyek társadalmi és politikai intézményeinket átalakították, s őt nemcsak a drámaíró, hanem a hazafi koszorúja is megilleti.

A népszinmű a régi tragikomédia, mely a dalműből is olvasztott magába valamit: drámai közép faj, mely vegyíti a tragikait és komikait, s hol ezt hol amazt emeli uralomra. Szigligeti ujjá és magyarrá szülte e válfajt és sikerültebb műveiben nem egyszer eltalálta a vegyítés helyes módját. De néha tapasztalta, hogy tragikai összeütközései erősebbek, mintsem kiegyenlíthetők volnának, a tragikai és komikai elemek nem tudnak összeolvadni s egymást rontják. Azt is észrevette, hogy az énekrész az énekesek és énekesnők kedvéért igen nagy

tért foglal el, nem engedi a cselekvény gyors és biztos fejlődését s nem tud a mű szerves részévé válni. A körülmények szerint segíteni igyekezett e bajokon. Ha a tárgy komolyabb volt, mérsékelte komikai erét, elhagyta a dalt és egyszerűen csak népdramát írt, mint a minő a *Lelenc*. Ha a komikai elemnek adott nagyobb tért, megtartva a dalt, egész vigjátékot vagy bohózatot kerekített ki, mint *Liliomfi*-ban. Ha az énekrésznek akart túlsúlyt adni, az operettet kísérlette meg, mint a *Debreceni biró*-ban. A mit maga kezdett, maga fejlesztette is. Voltak ugyan kivüle is népszinműírók, a kik nyomán indulva, új tárgygyal és leleménnyel gazdagították a szinpadot, de mindenik ugyanazon körben és formában mozgott, mint azt Szigligeti megalapította. A népszinmű továbbfejlesztését senki sem kísérlette meg, csak ő. Ha tovább él és talál zeneszerzőt, talán megalapítja, a mit kezdett: a magyar operettet is. Oh ha ugy háttérbe szoríthatta volna a francia operettet, mint egykor a német bohózatot s egy új fejlődést indíthat vala meg!

De a kéz, mely annyit írt, mozdulatlan, a szem, mely annyit meglátott, hunyva, a szív, mely annyit érzett, többé nem dobog. Szigligeti levetette halandósága köntösét, mint le fogjuk vetni mindnyájan. Soraink ritkúlnak s a huszas évek írói nemzedéke már sirjába szállott, most követi a harmincas és negyvenes éveké. Valahányszor ünnepélyes ülésre gyűlünk, mindig hiányzik közülünk valaki s mintha a léghen mind élesebben csendülne:

Successere novi, veteres migrate coloni!

És nemcsak testünk porlik el, műveink is feledésbe merülnek. Kevés mű éli túl íróját s még kevesebb száll nemzedékről nemzedékre, hogy a késő századoknak is öröme, vigasztalója, vezérsillaga legyen. De ha hathattunk a korra, ha tényezői lehettünk a nemzeti fejlődésnek, elégedjünk meg vele, hisz szellemünk hatása épen oly részévé válik az összes szelleméletnek, mint testünk atomjai a nagy mindenségnek. Kisfaludy és Szigligeti, megvetvén a magyar dráma alapját, nagy fejlődést indítottak meg. Minden újabb drámaíró vállalkon fog emelkedni s részök lesz a késő nemzedékek műveiben is. Vajha szellemök legdrágább hagyományát hiven megőriznék drámaíróink!

Mindkettő nemzeti költő volt; a magyar élet múltja és jelene elébe tartott tükröt. Egyik sem vágyott ki e hazából, sőt az idegenből vett benyomást is nemzetivé dolgozta fel. Most mintha bizonyos kozmopolita szellem kezdené megszállni drámaíróinkat. El-elfordúlnak nemzetök történelmétől, s a magyar társadalom helyett, a melyet jól ismernek, idegent rajzolgatnak, a melyet nem ismerhetnek eléggé. Bekalandozzák egész Európát, mintha itthon nem volna elég tárgy. Pedig minden nagy drámaíró nemzeti költő volt, tárgyban és felfogásban. A francia klasszikusok klasszikai hagyományokat vettek ugyan tárgyul, de francziák maradtak. A klasszikai kor leple alatt saját koruk eszméit, saját nemzetök egyéniségét fejezték ki. Moliére a francia társadalmat rajzolta, s mégis az örök emberi szenvedélyek típusait varázsolta elénk. Calderon spanyol volt, Schiller és Göthe németek, Shakspeare hazája történelmét és mondáit dolgozta fel s

ha a közkincsese vált római történelemhez vagy európai mondákhöz fordúlt, mindig angol szellemet öntött el rajtok, de azt egyik sem tette, hogy itthon költött mesének idegen országot keressen s külföld hulladékain táplálkozzék. Kisfaludy és Szigligeti árnjai óvják meg drámaíróinkat e kisértéstől. Külföld nem szorult a mi költői lelkesedésünkre; nem szükség tengerbe vizet hordanunk. Történelmünkben, társadalmunkban annyi a feldolgozandó kincs, a melyeket senki sem fog méltón feldolgozni, ha mi magunk nem. Egész világ sem a mi birtokunk s Antaeusként csak akkor vagyunk erősek, ha a földet, a haza földjét, érintettük.

Nem ok nélkül szólalt fel nem rég Arany János egyik költeményében a kozmopolita költészet ellen. Ugy jelent meg ő köztünk, mint *Toldi estéjé* ben agguló hőse, Miklós, a ki megfeddi ifju bajtársait, hogy az ország czimerét könnyelműen ne merjék koczkáztatni. Hadd ismételjem szavait ez ünnepélyes perczben, midőn Szigligeti emlékét ujtjuk meg, kinek egész pályája, összes munkássága azt hirdeti, a mit Arany mond:

Költő az legyen, mi népe
Mert kivágyani kész halál...

Nincs erőnkhez méltó verseny?
Dalra itthon tárgy elég?
Nem férünk a continensen?
Albion is kéne még?

Légy, ha birsz, te világgöltő!
Rázd fel a rest nyugatot:
Nékem áldott az a bölcső,
Mely magyarrá ringatott!

Elgyon

S Z É P - É L E T .

(Kalobiotika.)

SZÁSZ KÁROLYTÓL.

(Felolvasatott 1879. febr. 9-kén.)

Kivántam én is szépen élni
E földi élet szinterén,
Melynek valódi és eszményi
Öröme, bája int felém.
Mert élni, csak mint a növény teng,
Nem tudva, mily szép a tavasz,
S a vad, mely erdön, réten lézeng :
Embernek oh, nem élet az !

Mohón üríteni a lét kelyhét,
Bár annak fele is salak ;
Vagy habjában szürcsölni teljét,
Hol gyöngyei csillámlanak ;
Hogy durván ittasúlj meg tőle,
Vagy gyönyörétül üdvözülj :
— Így szólt hozzám a lét nemtője —
Választhatsz e kettő közül !

S én választottam ! — Oh, természet,
Szelíd dajkám, jó angyalom,

Kék nefelejts-szemedbe nézek,
 Vagy harmat-könnyid' esókolom,
 Le-leborúlok templomodban,
 Csillagos kupolád alatt,
 Hol illat-tömjénnél is jobban
 Száll égbe érzés, gondolát;

Fecsegek bújó csermelyeddel,
 Hallgatom fülmiléd dalát,
 S mit lombod fátyla sohse' fed fel,
 Lelkem rejtett titkodba lát.
 A bükkös ágon rengő fészek,
 S a mit titkon sző-fon kezéd,
 S vad orgonája tenger-vésznek,
 Szivemen halk kéjjel rezeg.

Világodnak varázsa, büve
 Ugy fölemelt s magasba vont;
 Szemléletében elmerülve
 Szent ámulattal álltam ott.
 Mert százszor boldog, oh, Teremtő,
 Ki szent kapúidban megáll!
 Legyen mosolygó, vagy rettentő,
 Mind szép s dicső, mit alkotál!

Az ember-kéz remekjin is csak
 Arczod vonásit keresem;
 S hogy elzárt szentélyedbe nyissak:
 Sarum' leoldám szívesen.
 Phidiás köve, Rafael vászna,
 Beethoven égi zengzete,
 Mind csak szépségid' magyarázza,
 Te szólsz, te hatsz ránk mindbe', Te!

Nagy szellemekkel társalogva :
 Magam' az üdv helyén lelém,
 Hozzájok is, mint templomodba,
 Oly áhitattal léptem én.
 Megkapva szent örületétől
 Forgattam Shakspere lapjait,
 S ha Milton lesújtott az égből,
 Poklán át Daute visszavitt.

Míg lelkök lelkemen átrezge,
 Mint húrokon a hang-futam :
 Erem tágult, megkétszerezve
 Éreztem általok magam'.
 Mit ők gondoltak, érezének,
 Én érzém, én gondolám —
 S ajkamon kiömlött az ének,
 Mint belehelt hang, fuvolás.

Ah, e nagyokkal élni mindig,
 A csillagok körébe' fent,
 Mik fényök' a tejútra hintik,
 Mélni, mint Newton, a végtelent,
 A tengernek belátni mélyét,
 Vulkán méhét, mikor kitör,
 S az ember-sziv ezer rejtélyét —
 Mily élet volna, mily gyönyör !

De elsodort az élet árja,
 Mint tenger a kis esolnakot ;
 Szép, bár küzdelmes volt a pálya,
 Habok hab-háton álltak ott ;
 Magasra tett cél, nagy tökélet,
 Tett-vágy, az eget verdeső ...
 Hah, férfi szivnek ez az élet,
 Harcz, melyen bukni is dicső !

Nem a hir nem hagyott pihennem,
 Mint Themistoklest Marathon ;
 Dicsvágy se készít harezra engem :
 Küzdj, majd babér nő sirodon !
 Csak szent neved volt szívem vérté,
 Szineid' vigan hordozám,
 S úgy mentem, önként, mitse' kérde,
 Hívó szavadra, oh hazám !

Mi más volt, hajh, az élet-harcon,
 Mely most emel, majd megaláz ;
 Verejtékit hullatta arcom,
 Kelt is nyomán egy-két kalász.
 Jártam az élet meredékit,
 Vihar üzött, hab hányt-vetett ...
 De a mi sorsommal kibékít :
 Hogy tettem, a mit lehetett.

Kivántam volna a hatalmat :
 Százezrekkel tehetni jót ;
 Kerestem volna a nyugalmat :
 Élvezni a jelenvalót.
 De szert egyikre sem tehettem,
 — Mert így rendelte a nagy ég !
 Dolgoztam, vívtam csüggedetlen ...
 S szegény és kicsi maradék.

Majd enmagamnak élni vágyva,
 Epedve árnyért és hüsért,
 Elrejtézém csöndes magányba,
 Hová csak a gyönyör kisért.
 Miért ott künn küzködni kelle,
 Csalódva, esúsza szüntelen,
 Boldog valék — itt készen lelve,
 Hú karodon, oh szerelem !

Testben, lélekben szépet, épet
 Kerestem — azt föl is lelém ;
 Ki vágyra gyújt, de el nem éget,
 S gyönyört és nyugtot ad ölén.
 Mit esdve kérek, adja önként,
 Ha megbántom, zokszót' se mond,
 Követni tudja lelkem röptét,
 S fékezni, hogyha túl-csapong ;

Ki magzatimnak édes anyja,
 Örangyalunk, nekem s nekik ;
 Hü feleség és gondos dajka,
 Milyen csak ritkán születik.
 Hozzám lánczolta a szerencsét
 S úgy megbüvölte kis köröm',
 Hogy édes lett a kötelesség
 S az önfeláldozás öröm.

Ő tanított meg : szépen élni,
 Élvezni üdvöd', földi lét ;
 És lelkesülni mindazér' mi
 Betölti embernek szívét ;
 Bajt, gondot, küzdelmet megvetni,
 Mosolygni, sors ha megsebez ;
 Őt és az életet szeretni . . .
 — Hát nem a legszebb élet ez ?

MONSIEUR POLYDOR.

(Egy ismeretlen fejezet a Hunyadiak történetéből.)

ÁGAI ADOLFTÓL.

(Felolvastatott 1879. febr. 9-kén.)

I.

Sok »Hunyadit« ismernek már, a ki erősen tartotta fenn a Hollósokkal való vérszerinti atyafiságot. A Frankenburg *Életképei*-ben, ha jól tudom, Bérczy Károly irt le szépen egy ilyen tragikomikus trónkövetelőt. Nem rég pedig a budapesti lapok emlékeztek meg egy ember-séges szabómesterről, aki napközben szorgalmatos iparos volt, este meg felöltözködött Árpád ivadékának és udvart tartott.

Rakoveczből lett Rákóczy is elég akadt, a ki a dicső fejedelem »szerény unokájának« hirdette magát.

Én is ismertem egy »Hunyadit«, a ki azonban sok tekintetben különbözött a többi Hunyadi társaitól.

Ez volt monsieur Polydor. Más nevét nem tudta senki.

Diogenes lehetett volna, ha lett volna hozzá való bölcsesége. Mert épen olyan szegényesen élt, mint Dio-

genes. Csakhogy Diogenes a maga emberségéből állt be kutyának, monsieur Polydort pedig az istenek ítélték el arra, hogy kutya-dolga legyen, a míg csak a föld hátán andalog.

Monsieur Polydor nem volt böles; ellenkezőleg, költői lélek; rajongó, naiv és ártatlan, mint a csecsemő, a báránka, vagy a galamb.

Pedig megjelenésében volt valami oroszlánias.

Nyilván sokan vannak Budapesten, a kik emlékeznek még monsieur Polydorra. Gazdag, szőke sörény omlott a nyakába; a nyakában meg amolyan százgalléros karbonári köpönyeg lógott, melynek egyik szárnyát a bal vállára átlódítva szerette hordani, honnan aztán festői ránczokban hullámozott alá; aminek megvolt az a jó tulajdonsága is, hogy a százgallérosnak egy-egy feltja elbújhatott a redőkbe. Monsieur Polydor az ő szegény voltát tisztaság alá rejtette. Mindig fehér volt az inge gallérja, pihétlen a karbonárijja, fényes a csizmája. Pedig alig-alig voltak már. S fénylett a két orczája is, mint a piros alma, ámbár én jól tudom, hogy nagyon ritkán volt módja meleg ebédben vagy vacsorában. Járása önérzetes, modora nyájas. Kihivólag felsodorított szőke bajszával sajátos ellentétben volt mosolygó apró kék szeme, mely, ha ez amugy is vidám arcot a mosolygás feldudorítá, egészen eltűnt a piros-pozsgás halmok között. A kabátja gombján merész virágzásu tulipántokkal kivarrott magyar dohányzacskó himbálódzott, ennek czafrangja közül meg, mint hosszú levelű lomb közül a gyümölcs, az acél és pipaszurkáló függött le. Fényes fehér fogaival egy hajlós meggyfa-szár csutoráját szorítá; mert szorítania is

kellett, nehogy az a tajtékból faragott ezimeres kemen-
cze, melyet ő pipának tartott és annak is használt, ki-
essék a szájából. Nyakravalót sohasem hordott, az inge
gallérját szélesre szerette kihajtani, mert az ő barátja
Petőfi — vagy, a mint ő szokta ejteni: Pedeffi, — szintén
igy hordta.

Nagyra is volt vele, mert a neve kezdő s három
végső betűje a Petőfi Sándoréval azonos. Levele is volt
Petőfitől, melyben őt »kedves barátjának« szólítja a
költő. Ott hordozta egy nagy vörös bugyellárisban a
szive fölött és ez volt Petőfi egyetlen munkája, melyet
monsieur Polydor betéve tudott. »O Alexandre, le grand!«
szavala empházissal. Nem is fukarkodott a levél mutoga-
tásával, de kezébe oda nem adta senkinek. Gyulai Pál,
ha látja vala e kéziratot, kétségtelenül ennek is kiállítja
az authenticitás bizonyítványát.

S ezzel, ha már neve nem hirdetné, kimondtam azt:
hogy monsieur Polydor nem volt magyar születésű, vala-
mint a szives hallgató e néhány vonásból kitalálta azt
is, hogy monsieur Polydor a művészek osztályába tar-
tozott.

Művész volt bizony, még pedig zseni. Persze félre-
ismert zseni. Mesterségére zenész. Hegedűs és composi-
tor. Minden porczikája remegett a művésztől, haj-ren-
getegének minden egyes szálát a hivatottság lengeté,
orezái az olympusi hévtől gyúltak ki s minden bodorban,
melyet öblös pipájából eregetett szélnek, a dicsőség
isten-asszonya ült s nyújtotta oda neki fehér kezével az
örök borostyánt. Hajh! csakhogy hamar foszlott szét a
füstfelhő. Aztán ki is aludt az a tajték-kemencze, mert

nem volt miből szítani benne az olympusi tüzet; Polydor szive összeszorúlt s ugyan-ebben a pillanatban tágult ki a gyomra. De a csüggedés csak rövidke ideig szorongatta lelkét. Erős hitével mindent pótolta ő — néha még a vacsorát is.

Monsieur Polydor francia származásúnak vallotta magát, de csak apáról. Anyai ágon a Hunyadi-vérhez formált igényt, ami egy nagyon titokzatos históriával áll kapcsolatban. S előbb nem is hozza napfényre, míg *Hunyadi János* nagy symphóniája diadalmasan végig nem harsog az országon, megváltva őt a homályból. Ő, ez a *Hunyadi János-symphónia* az ő szegény sörényes fejére sok búbanatnak és csalódásnak volt kútfeje! Igazi »Hunyadi-János keserű forrás«, — tiz évvel ennek fölfedezése előtt.

Abban az időben, hogy vele megismerkedtem, szíjba szorított vastag könyvesomó tágította még a hónom alját, — hétköznapi nyelven szólva: még gymnasiumba jártam. Amugy színről már régóta nem volt idegen előttem. Sokszor láttam már délutáni cigány-zenén a hajdani Pilvaxban, a hol a Kecskeméthy bandája huzta. Egyaránt remegve a »kurátor« (recte: az iskolai kém) hiuz szemétől s az édes hangoktól, egy oszlop mögé bújva hallgattam a »vészes« helyen (iskolai rendszabályok nyelve) a tilalmas zenét. Ott ült köpönyegébe burkolódzva az én művészem, nagyokat füstölve s helybenhagyó fejbőlintással kísérve a vérzaklató csárdásokat.

De ismertem onnan is, hogy ugyan-egy utczában laktunk s így sokszor ütközött a szemembe az a hosszú hajú férfiú, aki mind e jelből következtetve, csakugyan

nem lehet egyéb, mint művész. Mögötte egy á la lion nyirt fehér uszkár czammogott rendesen, szájában hordva a gazdája nehéz pipáját — körösziben persze és nem hosszában.

Egyszer, hogy kedvezek a derék állatnak, egy cervelat-kolbászt nyujtogattam feléje, melynek szaga még az ebhúséget is megtántorítja. A pudli állta is a kedves kolbászt, le is rakta a gazdája pipáját a földre s már épen felém kapott, hogy kivegye kezemből az ajándékot, midőn, nyilván a kolbász illatára, megfordult maga a művész s épen csak hogy annyi érkezése volt még, hogy megelőzve uszkárját, ujjaim közül ő rántsa ki. Megszagolta s orr-öblei tágulásából ítélve, igen alaposan szagolta meg. Aztán a kötelességéről megfelekezett kutyán egy kis korbáccsal néhányat végig húzott, francziául összeszidta gyalázatos torkosnak, a ki az ura jószágát kész odaadni egy hitvány cervelat-kolbászért s a ki inkább arra volna érdemes, hogy »Ézsauanak« hívják, nem pedig »Stradivariusnak«. Az uszkár szörnyen sivalkodott, mialatt a nagyhajú művész kótapapirosba göngyölgetve a »hitvány cervelat-kolbászt«, zsebre gyürte s nemes magatartással fordúlva felém, furcsa magyarsággal monda, hogy jó szándékomért megbocsátja hibámat. Mert mikor Stradivarius a kutya-kötelességet végzi, ez annyi, mint a katonai szolgálat, melyet megzavarni semmi szin alatt nem szabad. Otthon aztán — majd ha vacsorálni haza térnek — oda adja neki a kolbászt. Most ugy is ebédre jön a telhetetlen! »Stradivarius, ici« harsogá oda az uszkárnak. Stradivarius ismét szájába fogva a nehéz pipát, kegyetlen gazdájának imperátori

taglejtésére immáron nem hátul, hanem előtte hurezolta a roppant dohányzó szerszámot.

Csakhogy megismerkedhettem az érdekes férfiúval!

Néhány nappal rá, hogy kicsi hegedűmet kiigazítás végett a városba vittem, valaki hátulról megbillenti a vállamat. Megfordúlok. A fűrtös művész volt.

— Hát ön tud hegedülni? kérdé.

— Nagyon keveset, dadogám.

— Szereti a zenét?

— Ó . . . szörnyen!

— No jó; holnap reggel jőjjön hozzám! majd húzok önnek egy pár »mótyor holgodó szomoró nódo.« Azt akarta mondani, hogy »magyar hallgató szomorú nótát.«

Másnap ugy is csütörtök lévén, boldog vacatio napja, reggeli nyolcz órakor állítottam be monsieur Polydornál.

Ott lakott az Üllei-uton, rézsút szemben a Prottmann húszárjainak rendőri állomásával, egy félbehagyott házban, melynek harmadfél ablakos homlokzata építészeti kifejezése volt a félbeszakított háromnegyedes taktusnak. De nem is a házban lakott, hanem hátul az udvarán, egy kádárműhely végében, dongafák és hordók mögött.

Mégis húzott hát egy kissé Diogeneshez.

Egy tágas szobába léptem, melynek négy fala csupa ablakból állt. Hogy az ajtót kinyitom, sajátságos csöngetyü-zenét hallok. Afféle hármás hangzást, mint a C. E. G. Fönt, az ajtó felső szélén, t. i. három kiálló szeg ütközött bele a három csengőbe. Az erélyes ércz-

hangok több huros instrumentumot is szólaltattak meg, úgy hogy valóságos zengő fürdőbe léptem.

A művész otthona holmi kerti filagoria volt, melyet hajdanában a tulajdonos nyaralónak szánt, de közben, mint derékon hagyott háza is mutatja, meghalt vagy megbukott — ami abban az időben egyet jelentett még. Ebben a filagoriában lakott, itt nyaralt télen is a művész, aki bizony nagyon különösen butorozta be a szobáját, ha ugyan butorszamba mehetett az a sok fantasztikus lim-lom, a melylyel tele volt rakva.

Ősz felé járt az idő, de nappal még jó meleg szolgált. A sok üveg-ablak czifrán kilyukatott színes papirosokkal volt beragasztva, melyeken a világosság tarkabarka sugarakban szűrődött át. Két fatuskó között egy nagy bölcső ringadozott, melyet a benne fekvő egyszerű készülékkel önmaga hozhatott mozgásba.

A művész ágya.

A sok színü világ mámorba ejti lelkét, rengő ágában meg elandalodik.

Egy ódon munkájú íróasztal, bronz fejü, karsu kis ébenfa-oszlopokkal, tükrös fülkéekkel, számtalan fiókkal, melyeknek sárga, nyitogató gyűrűjét mérgesen tekintő sárkányok tartották a szájukban s rézből öntött pogány isten-asszonyokkal: ez volt az egyetlen darab, melyet habozás nélkül lehetett butornak nevezni. Persze, hogy a fő subládája megvetemedett, az író-lapján kolbászokban ránczolódott össze a »fabőr« (mint az én hazámban nevezik a funért), egy-egy oszlopocska meg is lódult állító helyéből, olyiknak csak a nyoma látszott, a polcza kajlán állt s ugyancsak meg kellett támogatni minden-

féle forgács-darabokkal. De egészben véve, már jó munkájánál fogva is, erős ellentétben állt képzelmes környezetével.

A fedél közepéről magra érlelt uborkából és tökből alkotott csillár függött alá, uborka és tökmag-füzérekkel. A tartó szöge egy holló hasába furódott, mely kifeszített szárnyaival holtan lebegett Hunyady János egyik unokájának feje fölött. Az egyik sarokban, hol a kályhának kellett állnia, egy hármás halom — krumpliból, a középső halom tetejében a kettős kereszt fehérre füstött lécezsekből. Ennek hegyében ismét egy kitömött holló, aki nagy sárgaréz karikát tartott a csőrében. A szegény madár a fél szemére vak volt, tehénszörbűl való béle siralmasan fityegett ki a megpattant hüvelyből s hajdan fekete és dús tollbundájából, különösen pedig farka tollaiból, nem egy szép szál hiányzott már s amilyen szürke volt a portól, inkább illett volna be varjunak.

Az ellenkező fal tele pepécselve a nagy ős arczképeivel. A forradalom alatt divó Hunyady-szivarok csomagjain láttam azt a kőmetszetet, mely számtalan azon-egy példányban nézett le rám. A fal széltében három tulipántos láda, melynek művész-asztalosa tropikus virágokat és basa-rózsákat festett oda az elejére s az oldalaira. A fölöttük lévő ablakot egy szür borította be, mely nem kevésbé örvendett ilyen tulipiros vegetációnak. Mellette, a szomszédos ablak-közben, csákány, fokos, karikás-ostor, csáti botok s még néhány fegyverdarabja a nemzeti arzenálisnak, figurába fölaggatva. Színes papirossal bevont lábában roppant árvalányhaj-

bokréta, mely mint egy fehér lónak fölemelt lombos farka bocsátotta le sűrű szálait.

A szoba közepén sajtós pohárszék. Vagy harmincz kisebb-nagyobb pohár állt rajta sorjában, félig vagy színültig megtöltve vízzel. Egy állványon lópótök-gitár, vagy tambura, vagy minek nevezzem. A gömbjéből le volt metszve a fele; a nyilására hólyag feszült rá s a tök alsó végétől a szára hegyéig három húr volt felpezckelve. Egy kettévált csikóbőrös kulacs fél serpenyője, mely széles kurta nyéllel állt kapcsolatban, szintén ilyen módon volt felhúrozva. Az ódon író-szekrény nagy lapján pedig fekete kis koporsó. Vajon ki lehetett benne meghalva?

Megütözve álltam meg. Fülelem még csengett a riadó harang-játéktól s a szivárványos világításban úszó különös butorzettől káprázott a szemem.

A művésznek erős biztatására volt szükségem, hogy hogy előbbre lépjek.

Ott ült egy kis lócán: orrán szemüveg; ölében egy csizma, melynek a tegnapi sétától támadt sebet gyógyította épen dratrával és vastag túvel. Nehéz pápaszemének nagy kerek üvegei mögül olyan barátságos mosolygással nézett rám és piros orezái olyan vidáman párnásodtak, hogy mindjárt szétfoszlott érthető szorongásom.

Csak most láttam, mekkora haj-erdőt hordott a fején. Hogy szemébe ne lógjon s bizony alacsony munkájában ne háborgassa, a homlokán sárga selyem szalaggal kötötte meg. A csodás világításban arany korona gyanánt csillámlott a halántékai körül. Akár egy feje-

delmet, elátkozott királyfit láttam volna piszkos csizma-foltozásra kárhoztatva — míg egyszer csak megjelen a jóságos tündér, a fényes dicsőség, és megváltja e méltatlan állapotból.

— Arrivez donc, mon jeune ami! . . . közelebb, közelebb, fiatal barátom! Ön csodálkozik foglalkozáson, ugy-e? Mais, que voulez vous? A pénz drágább a halhatatlanságnál s a varga nem dolgozik ingyen. No, üljön le, mindjárt megleszek. — És tovább varrt. — Amit e szobában lát, folytatát, miközben a vásott csizmát neki-neki tartotta az ablaknak, nem dereng-e át valamely elfelejtett nyiláson a világosság — amit ebben a szobában lát, az mind összeköttetésben áll a művészetel — származásom dicső multjával, jövőm sikereivel. Eddigelé ismeretlen, merőben új, csodás hangszinekkel füstök — s ehhez merőben új hangszerekre is volt szükségem. Ott az a húros lopótök, az a *bongora*; mellette a húros csutora, az a *zöngöre*. Az ősmagyar hölgyek, az én édesanyám szépnyái, ilyen hangszerek mellett énekeltek és tánczoltak. Valódi keleti zene. A hangszerek elnevezését Lisznyai Kálmán barátomnak köszönöm. S vallja meg, hogy szépek és kifejezők: *bongora*, *zöngöre*. Az én symphoniám ősmagyar hangokban, de a zeneszerzés legújabb, legmerészebb technikájával rajzolja Hunyadi Jánost, csatáit és halálát. A Lehelkürtjének, a csákánynak is nagy szerepe jut benne. Régen be is fejeztem már.

— Miért nem adatja elő? kérdezém.

— Mon dieu . . . az emberek irigysége . . . vous savez. Volkmannak megmutattam s szó nélkül adta

vissza. Megmutattam Erkelnek. Azt mondta, gyújtsak be vele. Nem is neheztelek rájuk. Értem álláspontjokat s nem csodálkozom érzelmeiken. De eldúdoltam a madame Haslingernek, a két-pisztolybeli koresmárosnének, s az könnyező szemekkel ismerte el, hogy nagyszerű.

— De hát ön, monsieur Polydor, igazán a Hunyadiaktól származik? kérdeztem álmélkodva.

— Igazán bizony, mondá sóhajtva s a czifra almáriumra mutatott. Annak egyik fiókjában, szólt ünnepies hangon, van egy irás-csomó, a mely napnál világosabban kideríti. De a mig nagy ősem dicsőségéhez hozzá nem járulhatok — itt elborúlt — maradjon titoknak.

Mig így beszélt, egy eleven holló ugrott közibénk s félre fordította a fejét s kandi félszemmel nézte a gazdája kezében föl-fölvillanó tüt.

— Ez a Matyi, mutatá be nekem a czimeres szárnyast monsieur Polydor. Az én derék, okos madaram — hein? S megczirógatta a holló száraz kis fejét. Bon jour, Matyi!

Bizonyosan a Hunyadi Matyi, gondolám.

Közben a maestro elvégezte a nemtelen csizmafoltozást; a gyűszút, dratvát s tüt a tüzőbe dugta s oda nyújtotta a hollónak, a ki a sarokba sietett vele, megczibálgatta s mert nem boldogúlhatott vele, otthagya.

— Milyen dresszúra, hein? fordúlt felém a művész, aki egy zsajtárban lemosta a dratvától a kezéhez oda ragadt szurok-morzsákat. A homlokáról is leoldotta a sárga selyem pántlikát s most haja mint egy szőke zuhatag omlott alá a két vállára. — Et maintenant en

avant la musique! kiáltá diákos vigsággal, az ujjait végig csettentve a hüvelykjen.

A példaszó tehát megfordítva is áll: du ridicule au sublime il n'y a qu'un pas. A műkedvelő esizma-foldozástól a zenéig csak egy a lépés.

Monsieur Polydor a pohárszék elé vezetett, s kis vesszőcskével kezdett a kisebb-nagyobb poharakon czimbalmozni, melyek öblükhöz s a benne levő vízhez képest magasabb vagy mélyebb hangon esendültek föl. Az első futam után, a mikor végig pöngette valamennyi poharat, szinte vártam, hogy pinczerek kórusa kezdődik: »bitte gleich, bitte sehr!« De a motivum harcziás volt és nem kérlelő. Ennek a hangszernek Lisznyai Kálmán *pönögőre* nevet adott.

Monsieur Polydor aztán leakasztotta a bongorát és a zöngörét. Hogy az elsőt, mint csecsemőt fogva az ölébe, köldökön csipte: olyat szólt, mint mikor a dongó az üvegtáblán keresi az utat ki a szabadba. Szerelmi dalt játszott rajta s énekelt is hozzá egy csodálatos áriát, mely három hang határain belül szédelgett föl-alá, míg elcsüggedve, az ablaktábláról a dongó mellé lesett a melódia is.

A zöngőre, az volt a kulacs-gitár. Ez meg úgy szólt, mint valami szunyogfelhő. A vékonyka döngicselésre az ember szinte odakapott a kezéhez s kezdte vakarni. Ezzel az instrumentummal a Tisza pártját fogja jellemezni, a hová nagyon illik, főképp ha Vezenseny körül köt ki a Hunyadi János hadihajórája, mert amarra több a szunyog a holt Tisza fölött, mint eleven ágában a hal.

Minden darab bemutatása után mosolyogva nézett rám s nem is várta a dicséretet.

Nem tudom ugyan, milyen képet vágtam a saját-szerű hangszerekhez s dalokhoz. Nagy aggodalom lehetett rajta kifejezve. De abból monsieur Polydor, az ő boldog elfogultságában, csak elragadtatásomat olvasta ki, a minék én nagyon megörültem. Egészben véve idylli, szelid hangszerekkel füstött a maestro, s inkább a maga jámbor lelkéhez, mint nagy hőséhez mérte hozzá a zenét. S ez ugyanakkor történt, midőn ott hátul valahol Németországban a Wagner Rikárd réz-szörnyetegei kezdtek el a reformátori bömbölést.

— De hát én önnek egyebet ígértem, mondá. Fogok önnek játszani »mótyor szomró holgodó nódo.«

S ezzel odament az író-szekrényhez, kinyitotta a kis fekete koporsót s kiemelt belőle egy nagy hegedűt, mely voltaképen brácsa volt. Ez már valóban érdekelt. Képztem, hogy jól játszik. Megkértem, engedjen bele pillantanom a hangszerébe. Sőhajtva mondá, hogy nem érdemes. Neki csak a kutyája Stradivarius.

— Meglátja majd, erre az érzékeny bestiára hogyan hat a zene! kiáltá fel.

És Stradivari, mintha érezte volna már, mi fog most következni: elkezdett szűkölni és nyugtalan forgott a saját tengelye körül.

Monsieur Polydor az állának akasztá a mély hegedűt s ujjával végig futott rajta. Olyan dünnögve hangzott, mintha az orrán keresztül beszélt volna. Az erős szabásu violára t. i. vékony hegedűhúrok voltak vonva. Grafikus hasonlattal élve: ez olyan, mint valami madár-

fejű embernek egy nagy koponya kalapja esik be a válláig. Aztán rákezdte a »motyor holgodó szomró nódát.« Gyakorlottsága fölötté állt a mindennapinak; fogása szabatos volt, — futamai tisztán és gyorsan perdültek; vonása elég széles, sőt hangja is az lehetett volna, ha a húr és hangszer ninesen ellentétben egymással. Nem virtuóz, de ügyes hegedűs.

Hanem aztán a mit játszott, azt alig lehetett fölismerni a sok czikornyától, zokogástól, recsegéstől, csuklástól, trillától. A dallam szét volt szedve tépéssé, aztán újra összeszöve s keresztül-kasúl fonva mindenféle csillogó szálakkal, tele aggatva csokorral, rojttal, zsinórral, süjtással — úgy hogy az eredeti melódia elfúlt a sok czifraság alatt. Czigányabb volt a czigánynál — azaz inkább paródiája, mint utánzása a jajgató modornak.

Szegény Stradivarius pedig leülve a farkára, magasra nyújtotta fel fejét s csöndes vonítással kísérte a gazdája siralmait.

Monsieur Polydor, az állával oda-oda mutatott az uszkárra s elérzékenyedve mondá:

— Milyen szive van annak a kutyának!... hein?

Bizony, hogy igazat szólok, eb és gazda versenyt vonítottak egymással. Némely hanghármason a maestro különös előszeretettel himbálódzott, nem törődve rythmussal, sem a melódia folyamatával. Az arpeggión elhintázta ábrándos lelkét. Így történt, hogy a farsangon néhány kereskedő legény, sehol sem találván még csak egy ökölnyi czigányt sem, ráfanyalodott a maestróra, ki nem tartotta fonsége alatt állónak, a derék ifjuságot a zene hatalmával földeríteni. Hangjegyekből húzott ne-

kik; de egyszer csak valamely passus megnyerte a tetszését s folyton azon ringatta szívét, mialatt a párok már a harmadik határban táncoltak.

A mint az én tizenhatéves képmutatásomtól csak tellett, nagyon elérzékenyedtem a »motyor holgodó szomró nódákon« én is, a mi monsieur Polydornak igen jól esett.

— Ön és Stradivárius, önök értenek engem, mondá olyan hévvel s jóhiszemű elragadtatással, mely kizárt minden sértő szándékot.

Mondtam neki, hogy idővel leszünk még többen is, csak ne csüggedjen. Megölelt és nagyreményű kedves barátjának szólított.

Aztán kihúzta a szobros almáriom egy fiókját. Azt hittem, hogy azokat az okleveleket szedi ki belőle, melyek a Hunyadiakkal való rokonságát bizonyítják. Némi tekintetben több volt, a mit kivett onnan — magának a *Hunyadi-symphoniának* a kézírata. Egy nagy csomó kótapapiros, a mű vezérkönyve takarosán leírva. Letette a tenyerembe, hogy emeljem meg, aztán visszavette, a kebléhez szorította, mialatt fölpillantott az uborka-csil-lárra, áhitatosan megcsókolta s aztán ismét elzárta a polczos szekrény nagy fiókjába. De »családi iratait« nem mutatta meg. Fialat vagyok még én ahhoz, mondá bánatosan s megsimogatta a homlokomat:

Aztán kinyitotta a régi almáriom egy harmadik fiókját is. De ebben sem symphonia, sem családi iratok nem voltak, hanem igenis hatalmasan bepaprikázott vékony szalonna-darabok. A szelet-halmazra egy igazándi gourmet szemével kacsingatott, mintha legalább is sült

paradicsom-madár volna. Majd valódi nagyúri gesztussal kínált meg, vegyek részt a reggeliben. Az én rajongó lelkemnek akkora boldogság volt egy boldogtalan trónkereső s egy félreismert lángész társaságában lennem, hogy legalább is olyan magasztos symposion részesének éreztem magam, mint a milyenekről a professzor ur beszélt nekünk. A szalonna, mint eldicsekedett, nem amolyan boltbeli, hanem eredeti malacz-szalonna, melyet neki egy nemesszivü, költői lelkü magyar hölgy küldöz meszsze vidékről. A paprikát is attól a lelkes hölgytől kapta. Igazit pedig, csüveset, nem amolyan hitvány téglaport. S még ezt a borocskát is. Homoki, de csak leszalad.

— Kocziantsunk e jeles nő egészségére! kiáltá.

S én lelkesedéssel:

— A hölgy egészségére s az ön reményeinek teljesülésére!

— Il a du bon, cet enfant! A fiuban van lendület, mormolá mintegy magának beszélve. Ah, az a jó lélek! mondá elmerengve. Csak az ért engem valóban! Még jobban, mint a madame Haslinger. Ó Babette! A kádáromnak a nőtestvérje. Az enyém akart ő lenni minden áron. A hányszor hegedültem, boldogan sirt; a hányszor symphoniámról beszéltem neki, boldogan nevetett. Ő nagyon kedves leány volt! Látja, ez ő! mondá, az ablakfélfáról leemelve egy vaksi fotografiát (vagy talán még daguerreotyp volt?) mely előmlő arcú, ragyogó simára fésült, vasárnapiasan fölszalagozott vastag leány vonásait mutatá, jobb kezében egy kislingelt keszkenővel, bal kezében egy virágszállal. Nagyon apró szeme volt,

nyilván azért, mert még akkor a fényképirók nem bírták úgy felfogni az éles világosságot. Olyan formán nézett a jó leányzó, mintha épen el akarná tüszenteni magát. Mais, que voulez vous?... folytatá monsieur Polydor, ön érti már, hogy sorsomat le nem köthettem egy nő sorsához; én, a ki előtt akkora czélok lebegnek! — Mikor kijelentettem neki, hogy nem lehet az enyém, úgy sirt, hogy két napig nem látott a dagadt szemétől. Vigasztaltam hegedűszóval; akkor csak annál jobban sirt. Végre jött az izsáki böllér; derék özvegy ember, de persze prózai mint a disznósajt. Ahhoz a jó Babette szinte vak-tában hozzá ment, mert bátyja, a kádár, azt mondta neki, hogy abronesba szorítja s a Dunába gurítja, ha sokat válogat. De a jó lélek azért hivem maradt; hetivásárkor, ha bejön a szekerek, maga a becsületes böllér, mikor hálásra idejön a sógorához, mindig hoz egy kis friss töltésű kolbászt vagy vékony malacz-szalonnát. Ez a nő, lássa, ha egyszer megírják a történetemet, megérdemli, hogy az író fölemlítse, mint a kinek szintén nagy része volt egy műremek megalkotásában. Mert a kereset vajmi gyéren csepeg. E pillanatban is — tel que vous me voyez — foglalkozás nélkül állok. Még tegnap az Abelesz táncz-iskolájában hegedültem, esti 7 órától 10-ig, a miért kaptam 30 pengő krajezárt. De a fiatal boltoslegények kijelentették, hogy nem tudnak a hegedűmre tánczolni, nagyon elnyújtom a hangokat. Ó, a vadállatok! De még vadállatok sem. Ezeket Orfeus meg tudta tánczoltatni, kiáltá s meglepégedéssel rázogatta szét nagy üstökét, mintha ő volt volna az a félisten.

— Ha úgy gondolja, hogy hasznára lehetek, mon-

dám, be akarom önt ajánlani egy helyre, ahol ismerős vagyok: egy sütőhöz, aki szeretné a fiát hegedűre taníttatni.

Csakugyan úgy is volt. Én a Ferdi gyerekekkel, a pék fiával nagy barátságot folytattam. Ismerős czég fia volt, mely fönnáll talán még ma is. A Nagy-iharfa-utczában fényeskedett a czim táblája: egy arany szarvas, aki arany szarvast tart a szájában.

Ezzel a Ferdivel egész délutánokon át nyaggattam a hegedűt, a mit ugyan keserves volt hallgatni a házbelieknek, de nekünk gyönyörűségünkre szolgált. A Ferdi apja pedig, aki be-benyitott hozzánk, mikor már neki-melegedve tüled-hozzád muzsikáltunk, egymástól való nemes függetlenségben — az öreg majszter nagyot ütve tenyerével az asztalra, kijelentette, hogy az ő fiában ritka tehetség bujkál. Nem is mondja, hogy »ki nem taníttatná«, ha valami olesó tanító akadna.

Még az nap tettem szóvá a művészt a mester előtt s közbenjárásomnak volt sikere. Monsieur Polydor hegedűlni tanította Ferdit. Az első leczkén jelen voltam én is. Hogy Ferdivel, aki velem együtt csak amolyan kóta nélkül muzsikáló vadóc hegedűs volt, a művész megértesse az egész, fél, negyed, nyolczad s a többi törtszámú hangjegyeket: erre a célra egy kenyeret kért a boltból. Hoztak is be egy nagy soroksári termést. Megfogta, egy kissé meglabdázott vele, mintha a súlyát akarná megtudni, aztán odatartotta a Ferdi elé:

— Látja, ez egész kóta. — Aztán kettévágta s a felét mutatá oda neki. Ez meg egy fél kóta — ez meg egy negyed — ez a nyolczad — ez a tizenhatod — a

harminczketted, mondá, mind apróbbra szeldelve a kenyeret. A Ferdi értett a világos magyarázatból, a mi nem volt csekély dolog. Monsieur Polydor pedig fogta a rozsból sült kótadarabokat és százgalléros köpenyegének mélységes belső zsebeibe csúsztatá.

Mennyi kenyerebe került a pékmesternek az ő Ferdi fia, s hogy monsieur Polydor nevelt-e belőle művészt? — azt nem tudom; valamint azt sem, a symphoniáját végre előadták s hogy magasra vivő jogigényeivel előlépett-e? — mert Nagy-Kőrösre kerültem iskolába, onnan meg hirtelen ugrással föl Bécsbe.

II.

Az ugynevezett Magyar Kávéházba, melyben az egyetemi kurzusokat a kívánható legjobb eredménnyel biliárdoztuk és kártyáztuk végig, eljárógatott egy öreg kis francia nyelvtanító is, aki gyönyörűséggel hallgatta a mi magyar beszélgetésünket, pedig nem értett belőle egy hangot sem, kivéve ezt, hogy »terin tin tin«, melyet fiatalabb korában hallott, s azóta gyakran ismételt. Mindig francia rébuszokkal s rejtett szókkal kedveskedett. Például ilyenekkel, hogy lerajzolta az I és E betűket, a minék az a megfejtése, hogy isten, t. i, DIEU, kezdet és vég nélkül való. Vagy pedig harmincz B-t vetett a márvány-asztalra, melyek mind a Bonaparték ellen intézett jövendölés szavainak voltak kezdő betűi, stb. Hogy ugy vonzódik hozzánk, ennek az az oka, mert neki »là bas« : Magyarországon van egy fia, aki »parfait« magyar, főleg pedig magyar művész és zeneszerző.

Meghökkenstem.

— Én azt hiszem, mondám neki, hogy ismerem a fiát, ha van neki apja. Nem úgy hívják, hogy monsieur Polydor?

Az öreg ur erre megdöbbsent, a feje elkezdett remegni s a szeme könnybe lábadt.

— Ön ismeri az én fiamat! suttogá s megszorította a kezemet. Ó jójjön, jójjön! beszéljen nekem róla. S kivonszolt az utcára, oda támaszkodott egy afféle »csöves kuthoz« s versenyt kezdett vele sirni. Elmondtam neki néhány szóval, hogy ismerkedtem meg monsieur Polydorral. De rövidke elbeszélésemben is akadoztam, haboztam; nem tudtam, az öreg Polydornak nem esik-e majd rosszul, ha megérti, hogy fia családi titkába be vagyok ártva. De örömmel vegyes fájó izgatottsággal a nyelvmester csak nógatott, mondjak el neki mindent Polydorjáról. S mohó, szakgatott kérdéseire bevallottam végre, hogy igenis tudok a fia symphoniája felől hogy ismerem származását. Aztán karomra fűzve az öreget, elvezettem a kúttól, mert a cselédek nagyon kíváncsiak lettek s a kis inasok már elkezdtek csúfolkodni.

— S mit gondol uram? kérdezé. Lesz neki ott jövője? Reményei be fognak-e teljesülni? Ah! . . . nem bocsátottam el szívesen; pedig bizony nehéz volt egymagának gondoskodni kettőnkéről. Művészetét nem bírta értékesíteni. Egy aranyon alul nem vállalt leczkét, ez pedig sok pénz, főleg mikor azt kellett hallania a második óra után, hogy rendszere rossz — a kegyetlenek azt mondták neki, hogy örült. Az étvágya pedig igen erős volt. Il tient de sa mère — az édes anyjára ütött, mondá

bánatosan s apró kék szemeit az égre emelte. De amúgy sem tarthattam volna vissza, folytatá s szomorúsága lelkesedésre vált. Neki missiója van, s hogy művéhez megszerezze a szükséges anyagot, »nemzetének« közibe kellett mennie, hogy megértse szive dobbanását. Irni nem igen ir neki az ő Polydorja. De nem is neheztelhet rá érte. Az ő nagy küldetése magasra emeli őt a közönséges gyermeki kötelességek fölé. A kivételes férfin, a nagy elme nem az apáé, hanem a hazáé. Ó, majd ha föltetszik ama dicső nap!.. addig is küldözget neki, ami kevéskét megtakaríthat. Nem a fiának, mondá felhevülve az öreg, hanem a lángelmének, hogy égi köreiből, melyeket halhatatlan kézzel von, le ne húzza a földi szükség ólomsúlya.

A kis öreg francia, mint ez emphatikus nyilatkozatából látszik, nem volt csekély véleménynyel a fia nagy tudományáról.

— De azért szeret engem az a fiu! Ime az egyik levelében, melyet a télen irt, úgy szólít, hogy: »szerencsétlen kis öregem.«

E találkozásunk óta monsieur Dubois, így hitták az öreg nyelvmestert, sűrűn keresett föl engem; sokat beszélünk Polydorról; mig egyszer csak elmaradt a jó Dubois bácsi. Kérdeztem a lakását; nem ismerte azt senki.

Kevéssel rá egy lipótvárosi vendéglő nyári mulatójában húzták a győri cigányok. Zsongott a kert a sok magyar szótól, zengett az édes, rég nem hallott magyar nóta, harsogott rá a nagy ujrázás és »polizeiwidrig« sok éljen. Az állványtól nem messze, nagy szőke sörényét borzolgatva s karbonári köpenyegét maga alá igazgatva

ült le épen egy kifent bajuszú, rózsaszín arcú alak. Nézem, nézem! . . . mintha ő volna, a nagy Polydor. Persze hogy ő az! A szájában ott lóg a nagy tajtékpipa, rajta kifaragva a holló - feketére szivott holló, csőrében a gyűrűvel.

— Bon jour, monsieur!

Egy darabig vizsgált, aztán magához ölelt, különös magyar szókat motyogott, melyek közepet tartottak a szelíd káromkodás és heves barátság között.

Kérdeztem, hányadán van a symphoniája; tanítja-e még a Ferdit; megvan-e még a Stradivarius, a Hunyadi Matyi? — mivé lett az ő szép szobája stb.? Elmondtam neki azt is, hogy megismerkedtem ám az öreg úrral. S ez hová tűnt egyszerre?

Hát épen a szerencsétlen öreg végett jött fel. Nagy beteg. Emlegetett is neki egy derék magyar ifjat, a kiről sokat beszélgetett, — de mint ez kávéházban szőtt ismeretségeknél már meg szokott esni — a nevét elfelejtette, vagy talán nem is tudta. Hát én vagyok az a derék fiu.

Közre fogtuk a maestrót, a hányan magyar gyerekek voltunk ott, közfelkiáltással megtettük magyar Beethovennek, szabadjára eresztettük a vendégfogadó étlapját és monsieur Polydor, fölmelegedve a kedves találkozás, a bor, a zene, borjuvésés, a barátság, a titokzatos múlt és a derengő jövő ábrándjai által: az egymásra torlódo érzemények súlya alatt elkezdett sírni. Aztán eszébe jutott az édes apja, »a szerencsétlen kis öreg«, a ki érte annyit tett s a kiért ő még semmit sem tehetett. Az önvád és bizakodás vegyes érzései csak annál

erősebben kavarták föl egész valóját, úgy hogy nem győzött jóllakni a sírással, borral, meg a pecsenyével. Hegyébe meg azok a »mótyor holgodó szomró nódák«, melyek tartalmasb kifejlődésre, nemesebb életre fognak lendülni az ő géniusa szárnyain s most is olyan bűvös-bájos szálakat szőnek szívünk köré; és a remény s szerelem, mely örök édességeivel szakad bele a lelkünk legközepébe! . . .

Ölekezés, csókolódzás, brúder-ivás, holtig tartó barátság és — rendőri kiutasítás lett az eredménye.

Éjfél után volt, midőn lakására kísértük a művészt. Nekem vele köllött mennem föl a negyedik emeletre s a szűk, sikamlós csigalépcsőn jó hasznát is vette baráti támogatásomnak.

Az öreg Dubois nem aludt. Megfogyva, mint előtte a méceses, nyöszörögve feküdt egy alacsony, tágas szoba függönyös ágyában. Midőn beléptünk, föl akart ülni, de kék foularddal bekötött kopasz feje fáradtan hanyatlott vissza a párnára. Polydor kipirúlt arczczal, nagyokat fúva állt meg a beteg előtt s magasra emelve karjait, így ordított:

— O malheureux auteur de mes jours!

S aztán kivont egy női miniatűr-arcképet a nagy bugyillárisából, melyben a Petőfi levele volt benne, térdre omlott s a széles melléből felzokogó fájdalommal megcsókolta, majd oda tartotta az öregnek, aki vinnyogó sirással emelte ajkaihoz.

— O ma mère! harsogá monsieur Polydor.

— O ma douce amie! rebegé monsieur Dubois.

Egy esős nap szürkületének hideg világa szívár-

gott be az ablak piszkos üvegein át a különös jelenetre, melyben az ernyedő lámpás kormos lángja mint a lidércz vonaglott ide-oda a falon.

— Te kedves, szerencsétlen kis öreg! — kiáltá monsieur Polydor, miközben fölállt. Gyógyulj föl, meg ne halj előbb, míg az utolsó Hunyadit, mint fejedelmi művészt nem látod a dicsőség delelőjén! — szavalá. S megrengeté dús hajzatát s ünnepies lépésekkel mérte a szobát, egyszerre emlékeztetve az oroszlánra s a kakasra.

De biz az öreg nyelvmester nem gyógyult föl többé, s egy héttel később kikisértük a währingi temetőbe. Ha közelebb és távolabb nem temettek volna egy-egy sír-utczán, bizony keveskén lettünk volna. Nagy csoport gyűlt azonban körénk, midőn monsieur Polydor a százgalléros köpenyeg alól csak kikapja a brácsát és a Miatyánk amenje után az apja sírján elhúz egy »mótyor szomró holgodó nódát«, a min a közönség szörnyen megbotránkozott és a milyen borzasztó skandalumot a temető-csősz, pedig harmincz esztendeje takarítja el a holtakat, egyszer sem ért meg az ő temetőjében. Nagy hire is járt ennek a »rendőri kihágásnak«; annak idejében a lapok is közölték; s dr. Gyurász Béla barátom — az isten áldja meg őt haló porában! — ki akkor az u. n. Michelbaurn-telken épült országos tébolydában volt másodorvos, csak úgy mentette meg a sz. Hermandad kezeiből, hogy »szoros megfigyelés végett« hozatta el az osztályába.

Harmad napra ki is szabadult onnan, de nyomát is vesztettük azóta mindnyájan. A negyedik emeleti szobában nem fordult meg többé. Csak egyszer, úgy rémlik,

ismertem föl egy szurtos kávémérés hátúlsó szobájában, melynek ablaka alatt elsiettem. Attól a valakitől pedig, kit akkor karomon vezettem, nem mehettem be, hogy bizonyosságot szerezzek magamnak.

Mihelyt nyárára hazaszéledvén, útba ejtethettem Pestet, siettem az Üllei-utra, hogy a félbeszakadt háromnegyedes taktust — már hogy azt a kiépipítetlen elejű házat — fölkeressem.

Hát annak a helyén egy roppant háromemeletes új ház díszeskedett, melyet a kádár becsületes keresményének fölöslegéből épített. A filagoriának se hire, se hamva. Az uborka-csillár, a Hunyadi-galléria, a czimeres-madár, a hármás csöngetyű, a zöngöre, a bongora és pöngöre — gyermekek csúfjává lett. A Stradivarius egy darabig a kádár kedvező kegyelméből ott koplalt az udvaron, míg egyszer csak belebotlott a peczér drótjába. Hajdan a cervelat-kolbász, ma a sintér-hurka. Gyászos szójáték, mint maga ez a végzet. A Hollós Matyi is csak el volt egy darabig, mikor egyszer az egyik otromba inas az ünneplő csizmájával csak rálép és agyontapossa. A gyermekek el is temették szép kántussal.

*

Vagy öt hete most, hogy egy ritka gömbölydedségnek örvendő asszonyság keresett föl szerkesztőségemben. Hogy ő az akkori izsáki hentesné. De már tiz éve, hogy Pesten lakik; most özvegy sorban van, az egyik lányát férjhez is adta már, meg hogy milyen gyorsan halad az idő. De bocsássam meg a sok beszédjét, másból vett ő magának bátorságot engem fölkeresni, mert úgy

értésült, hogy Polydor úrral barátságban voltam, a temetésére mennék el. A kálvária táján egy putri-házban halt meg tegnap virradóra, de a doktor nem tudja: éhen halt-é, vagy megfagyott-é, mert szörnyen hideg volt az a szoba, a hol megvette magát az istenadta. Egy irását hozták el neki, abban megkéri, hogy keresztyéni módon takaríttassa el.

— Francziául volt írva, de a Terka leányom szépen kimagyarázta, mert hála istennek, jól neveltetem a gyermekeimet. Úgy elpusztúlni! — kiáltá a jó asszony és sírva fakadt. Jaj pedig be szép ember volt! Még most is, a hogy a nagy-szobámban ki van terítve, mert oda hozattam, akár bizony meg is . . . Elgyün a tekintetes úr, ugy-é?

El is mentem. Ott feküdt a monsieur Polydor a koporsóban. A két orczája még mindig olyan piros volt, mint a pogácsa-alma, a sörényiben alig csillámlott egy két fehér hajszal. Csak egy kissé meg volt fogyva. A remény, a rajongás tán a végső pillanatig tartá virulásban lelkét és arcza rózsáit.

A Hunyadi-symphoniáját nyilván nem fogjuk hallani sohasem — de nekem fájó megelégedésemre szolgál, hogy bucsúztatóul elzenghettem hantjai fölött ezt az igénytelen »mótyor szomró holgodó nódát.«

A LAKATOSOK.

(Irodalmi mese.)

GREGUSS ÁGOSTTÓL.

(Felolvastatott 1879. február 9-kén.)

Lélekben úgy, úgy megfogyott a nép,
Már szinte nem is tudta: mi a szép,
Midőn — az égből vagy máshonnan jött-e? —
Tündér jelent meg, ragyogón, közötte.
— »Látjátok ama kettős csarnokot?
Két nemzet szellemkincse rejlik ott:

Helléneké, latínoké.

Megifjuhogni vágytok-é?

Reátok új lét fénye árad,

Csak pattantsátok föl a zárat.

Igaz, jó rég nem jártak ott,

Lehet be is rozsdásodott.

Im, kulcsai!« Lakatos mesterek
Átveszik. Oh, mi pompás két remek!
Nem láttak ilyet még em berszemek!
Már ez a szerszám ki van ám eszelve!
Szép rajta minden: füle, szára, nyelve!
Nyelv is a két kules: görög s római,

Két irodalom kulesai.

Szemlélik is, vizsgálják egyre még,
Mind egyre lakatos uraimék;

Betelni csak sehogyse tudnak,
 Felé se néznek a kapuknak.
 De végre, mégis, oda taszigálva,
 A kulcsokat beillesztik a zárba,
 És nyitogatják, csukogatják,
 Erre meg arra igazgatják;
 Mivoltán egy és más retesznek
 Egymás között is összevesznek;
 És úgy elállják azt a két kaput
 Hogy a kincstárba bé senki se jut.
 Nem is akarják, hogy az emberek
 Ő nélkülök belülkerüljenek;
 S példái ritka önmegtagadásnak:
 A küszöbön túl ők magok se járnak.
 Ezer szerenese, hogy néhány okos
 Ugy tesz, mikéntha volna lakatos,
 Közéjük áll, becsúsz hátok megett,
 S lemásolván a látott kincseket
 — Bár nem méltó a philolog nevére —
 Kihozza, világ örömére.

Minálunk is találni most
 Sok istenadta lakatost:
 Betűt, tagot, szót, mondást jól megrónak,
 De lelkibe nem hatnak az írónak.

UDARBEJDET
KÖNYVTÁR
BOKA L.
LÉGIÓI
HONNAN MINDEN